

**S. EUSEBII SOPHRONII HIERONYMI
ECCLESIAE DOCTORIS
COMMENTARIORUM IN EZECHIELEM
PROPHETAM LIBRI QUATUORDECIM.**

Pars 3

LIBER UNDECIMUS.

Undecimus in Ezechielem explanationum liber in extrema sui parte contra Gog et Magog vaticinium continebit, et usque ad exordium civitatis in monte positae, et templi in ea siti veniet. Quem si, adjuvante Domino, et sua mysteria disserente, potuero ad calcem usque perducere, diu mihi erit multumque dubitandum, utrum ad spiritale templum debeam mittere manus, an aperte ignorantiam confiteri: praesertim cum et apud Judaeos, et apud nos super interpretatione ejus grande silentium sit: aliis in futuro tempore exstruendum esse censentibus: aliis bono quidem animo, sed imperito, scientibus spiritualia esse quae dicuntur, et tamen ipsa spiritualia, quomodo disseri debeant, nescientibus. Et interim, ut praesentis operis cura nos teneat, scias, o virgo Christi Eustochium, orandum tibi esse pro nobis. In prophetia difficillima illud breviter admoneo, quod vir nostrae aetatis haud ignobilis, ad Imperatorem scribens, super hac natione dixerit: Gog iste, Gothus est; cui qua ratione possint omnia quae in ea scripta sunt coaptari, non est meum, sed eorum qui hoc putant, disserere.

(Cap. XXXIV.)

Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, propheta de pastoribus (sive ad pastores) Israel, propheta, et dices pastoribus: Haec dicit Dominus Deus: Vae pastoribus Israel qui pascebant semetipsos. (Sive: O

pastores Israel, numquid pascunt pastores semetipsos?) Nonne greges pascuntur a pastoribus? (Sive nonne oves pascunt pastores?) Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non solidastis (sive confortastis): et quod aegrotum, non sanastis: quod fractum, non alligastis, et quod abjectum erat (sive errabat) non reduxistis; quod perierat, non quaesistis: sed cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia (sive quod forte erat, afflixistis labore). Et dispersae sunt oves meae, eo quod non esset pastor (sive pastores), et factae sunt in devorationem omnibus bestiis agri, et dispersae sunt. Erraverant greges mei (sive oves) in cunctis montibus, et in universo colle excelso, et super omnem faciem terrae dispersi sunt greges mei (sive oves) et non erat qui requireret: non erat, inquam, qui requireret (sive qui reduceret). Propterea, o pastores, audite verbum Domini: Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia pro eo quod facti sunt greges mei (sive oves) in rapinam, et oves meae in devorationem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor (sive pastores): neque enim quaesierunt pastores mei gregem meum, sed pascebant pastores semetipsos, et greges meos pascebant. Propterea, pastores, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem; nec pascant amplius pastores semetipsos, et liberabo gregem meum (sive oves) de ore eorum, et non erunt ultra eis in escam. Quia haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum (sive quando fuerit caligo, et nubes in medio ovium suarum separatarum): sic visitabo oves meas, et liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersae fuerant in die nubis et caliginis. Et educam eas (sive eos) de populis (sive de gentibus), et congregabo eas (sive eos) de terris (sive regionibus), et inducam eas (sive eos) in terram suam, et

pascam eas (sive eos) in montibus Israel, in rivis et in cunctis sedibus terrae. In pascuis uberrimis pascam eas (sive eos), et in montibus excelsis Israel erunt pascua earum (sive ovilia eorum): ibi requiescent in herbis virentibus, et in pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascam oves meas, et ego eas accubare faciam (sive requiescere), dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram, et quod abjectum erat (sive erraverat) reducam: et quod confractum fuerat, alligabo, et quod infirmum erat, consolidabo (sive confortabo): et quod pingue et forte, custodiam, et pascam illas in iudicio (sive cum iudicio). Vos autem, greges mei (sive oves meae), haec dicit Dominus Deus: Ecce ego iudico inter pecus, et pecus, arietum et hircorum. Nonne satis vobis erat pascua bona depasci? Insuper et reliquias pascuarumstrarum conculcastis pedibus vestris, et cum purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbabatis. Et oves meae his quae conculcata pedibus vestris fuerant, pascebantur, et quae pedes vestri turbaverant, haec bibebant. Propterea haec dicit Dominus Deus ad vos: Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue, et macilentum (sive inter pecus forte et infirmum): pro eo quod lateribus, et humeris vestris impingebatis, et cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras. Salvabo gregem meum, et non erit ultra in rapinam, et iudicabo inter pecus et pecus (sive inter arietem et arietem). Et suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas (sive eos), servum meum David: ipse pascet eas (sive eos): et ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, et servus meus David princeps in medio eorum. Ego Dominus locutus sum. Et faciam cum eis pactum (sive testamentum) pacis, et cessare faciam bestias pessimas de terra, et qui habitant in deserto securi dormient in saltibus. Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem, et deducam (sive dabo) imbrem in tempore suo, pluviae benedictionis erunt. Et dabit lignum agri (sive dabunt ligna camporum) fructum suum, et terra dabit germen suum (sive

fortitudinem): et erunt (sive habitabunt) in terra sua absque timore (sive in spe pacis): et scient quia ego Dominus, cum contrivero catenas (sive torquem) jugi eorum, et eruero eos de manu imperantium sibi (sive servire eos facientium). Et non erunt ultra in rapinam gentibus: neque bestiae terrae devorabunt eos: sed habitabunt confidenter (sive in spe) absque ullo terrore. Et suscitabo eis germen nominatum (sive plantationem pacis): et non erunt ultra imminuti (sive pereuntes) fame in terra, neque portabunt amplius opprobria gentium. Et scient quia ego sum Dominus Deus eorum cum eis, et ipsi populus meus domus Israel, dicit Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges pascuae meae (sive oves) homines estis, et ego Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus.

Saepe commonui editionem me utramque miscere, ut librorum vitem magnitudinem, in his dumtaxat, quae non multum a se in translatione discordant. Post captam Jerusalem, postquam annuntiavit in Babylone qui fugerat, locutus est de his qui habitabant in ruinosis Jerusalem, et deinde ad eos qui in captivitate positi, nihilominus perseverabant in malitia, prophetae verba audire nolentes: nunc ad pastores, id est, ad principes sermonem dirigit, quorum vitio oves, id est, populi dissipati sunt. Et hoc notandum, quod a duodecimo anno, decimo mense, quinta mensis transmigrationis, sive captivitatis Jechoniae, et qui cum eo capti fuerant, usque ad vicesimum et quintum annum, quando super montem urbis aedificatae templum exstruitur, et incredibilia Ecclesiae sacramenta panduntur, nullus in medio annus, nullumque tempus est positum; sed simpliciter dicitur: Factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere ad illas et ad illos, ut intelligere debeamus omnia quae leguntur tredecim annis, diversis dicta temporibus; et tamen certa inter se spatia temporum non habere. Ad pastores autem Israel sermo dirigitur, quos vel reges, vel principes, Scribas et Pharisaeos, ac magistros Judaici

populi debemus accipere. Vel certe in Evangelico populo, episcopos, presbyteros, et diaconos: aut juxta mysticos intellectus, Angelos singularum Ecclesiarum, ad quos scripsit Joannes in Apocalypsi sua (Apocal. I), et quorum Angeli quotidie vident faciem Dei (Matth. XVIII). Primumque dicitur: Vae pastoribus Israel, qui cum gregem Domini pascere debeant, et saluti illius providere, pro sua festinant luxuria. Unde magnopere cavendum est, et observanda illa praecepta: Ne quaeras judex fieri, ne forte non possis auferre iniquitates (Eccli. VII, 6). Et iterum: Quanto major es, tanto magis te humilia, et in conspectu Domini invenies gratiam (Ibid. III, 29). Et rursum: Ducem te constituerunt, ne eleveris: sed esto inter eos quasi unus ex illis (Eccli. XXXII, 1). Unde et Apostolus, quasi parvulum atque lactentem inter discipulos esse se dicit (I Cor. III). Quodque sequitur: Lac comedebatis, et lanis operiebamini, per metaphoram pastorum ad principes loquitur, de quibus et in alio loco scriptum est: Qui devorant plebem meam sicut escam panis (Ps. LII, 5). In lacte omnes escas intellige: in lanis, multiplicem vestium varietatem. Quod autem dicitur: Et quod crassum erat, occidebatis, de divitibus populi loquitur, quos mali principes in Ecclesiis jugulare narrantur, dum eos praedicant, et vitia eorum increpare non audent. De quibus et propheta dicit: Populus meus, qui beatos vos dicunt, seducunt vos, et semitam pedum vestrorum supplantant (Isa. III, 12). De quibus et Jacobus loquitur (Jacob. II, 3), quod cum ingressi fuerint ad eos pretiosis circumdati vestibus, et annulo aureo, honorantur ab eis, et sanctis pauperibus dicitur: Tu vero sede in scabello, sive in terra, aut sta. Isti quod infirmum est, non confortant, sive consolidant. Unde et Paulus loquitur: Suscipite infirmos (Rom. XIV, 1). Et: infirmum in fide assumite. Et: Multi inter vos infirmi, et aegrotantes. Ad quos mittitur sermo divinus, de quo scriptum est in Psalmis: Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de corruptionibus eorum (Ps. CV, 10). Et quod fractum est, ait, non alligant: nequaquam mortalia in populis

considerantes vulnera, qualis est adulter, homicida, sacrilegus. Et quod abjectum est, sive quod errare viderint, non reducant, permittentes eos ab haereticis decipi. Et quod perierit, non requirunt, non tam perditos salvare cupientes, quam eos, qui sunt in Ecclesiis devorare: sed cum austeritate imperantes eis, et cum potentia, quod proprie ad supercilium episcoporum pertinet, eorum videlicet, qui operibus dedecorant nominis dignitatem, et pro humilitate assumunt superbiam, ut honorem se putent consecutos, non onus: et quoscumque in Ecclesia viderint praepotentes, et Dei habere sermonem, opprimere nituntur. Unde juxta Septuaginta scriptum est: Et quod forte erat, affligebatis labore. Et dispersus est populus Dei, vel vitiis, vel errore haereticorum: eo quod non esset pastor bonus, qui poneret animam suam pro ovibus: sed omnes mercenarii, qui lucra tantum de gregibus considerant, et cum lupum viderint, fugiunt. Quorum negligentia, grex Domini devoratur a bestiis agri, de quibus scriptum est: Posuisti tenebras, et facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiae agri, catuli leonum rugientes, ut rapiant, et quaerant a Deo escam sibi (Ps. CIII, 20, 21). Et disperguntur, et errant in cunctis montibus, qui elevantur contra scientiam Dei, et universo colle excelso, qui per haereticam superbiam, Ecclesiasticam despiciunt simplicitatem. Et super omnem faciem terrae disperguntur; terrena, non coelestia requirentes. Et non erat qui requireret, nec qui reduceret: quia deliciis occupati, gregis Domini damna non curant. Unde ad malos pastores sermo fit Domini, quia ista, et ista fecistis, quae supra exposui, et quae secundo enumerat: Ecce ego ipse ad pastores veniam, et requiram gregem meum de manu eorum, quibus expedit, ut mola asinaria alligetur ad collum (Matth. XVIII), quam ut minimum scandalizent de populo meo. Et haec erit eorum poena vel maxima, ut ultra non pascant gregem meum: ne sub occasione ovium seipsos pascant, et opes congregent: Et liberabo populum meum de ore eorum. Requiram, inquit, de manu, et

liberabo de ore, quod avidis faucibus devoratur. Cum autem requisierit oves, visitat eas quasi aegrotantes atque macilentas, et pastorum negligentia dissipatas: et liberabit de omnibus locis in die nubis, et caliginis, de qua loquitur et Joel: Adest dies Domini, et prope est dies tenebrarum et caliginis, et dies nubis, et nebulae (Joel. II, 1, 2). Tunc educentur de terris, ut inducantur in terram suam, quae est terra viventium: et ipse eas pascet in montibus Israel, de quibus loquitur David: Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi (Ps. CXX, 1). Et non solum in montibus, sed in rivis, et in cunctis sedibus terrae, in pascuis uberrimis, et in monte excelso, de quo Isaias, et Michaeas plenius vaticinantur (Isa. II; Mich. IV, VII): sive in montibus excelsis Israel. Ibi requiescent in herbis virentibus, et dicent: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit: Super aquas refectionis educavit me (Ps. XXII, 1, 2). Et pascentur in pascuis pinguisissimis super montes Israel. Est infinita promissio, spesque beatitudinis, quando ipse Dominus pollicetur dicens: Ego pascam oves meas; et nequaquam eas committam malis pastoribus, et ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus, ut requiescant in sinu Abraham, Isaac et Jacob. Tunc quod perierat in gentium populis, requiretur: et quod erraverat in haereticorum persuasione, reducetur: et quod confractum fuerat, alligabitur: et quod contritum, atque infirmum, consolidabitur; ut impleatur quod scriptum est: Qui sanat infirmitates eorum, et alligat contritiones eorum (Ps. CII, 3). Cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19). Unde et sanctus loquitur: Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea (Psal. VI, 2). Et in tricesimo septimo Psalmo (Vers. 4) poenitens: Non est, inquit, pax ossibus meis a facie peccatorum meorum: et quod pingue, ait, et forte, custodiam: ne voretur a bestiis. Et pascet oves suas in iudicio, sciens cui ovi quae pascua debeantur. Diversae enim sunt mansiones apud Patrem (Joan. XIV). Et: Non iudicat Pater quemquam: sed omne iudicium dedit Filio (Ibid., V). Haec autem adversum

pastores locutus est: nunc loquitur ad oves, id est, ad populum: et ad utriusque pecoris gregem, id est, ovium et caprarum: et non solum ad oves et capras, sed et ad arietes et hircos, qui sunt in gregibus principes, quibus ait: Nonne vobis satis erat, quod bonis Scripturarum pascuis vescebamini? sed insuper reliquias pascuarum vestrarum conculcabatis pedibus. Et cum aquam eloquiorum Dei purissimam biberetis, reliquas aquas pedibus turbabatis, ut populus meus conculcata a vobis pascua, et turbidas aquas manducaret et biberet, et vestro vitio, quod per se bonum erat, corruptum violatumque susciperent. Quod et omnes quidem haeretici faciunt, ut carpant eloquia Scripturarum, et quantum in se est, maculent. Sed et ecclesiastici viri qui dogmatum non custodiunt veritatem, sed de suo corde confingunt, magistramque habent praesumptionem suam, simili errore retinentur. Qui cum populo persuaserint vera esse quae fingunt, et in theatralem modum plausus concitaverint et clamores, immemores fiunt imperitiae suae, et adducto supercilio, libratisque sermonibus, atque trutinatis, magistrorum sibi assumunt auctoritatem. Videamus igitur, quod sit iudicium inter pecus et pecus: et quo iudicio iudicet eos bonus pastor et verus, qui accepit omne iudicium a Patre. Ecce, inquit, ipse ego iudico inter pecus pingue et macilentum, sive inter forte et infirmum. Fortes enim lateribus, et humeris suis impingunt atque collidunt infirma pecora, et cornibus ventilant, nescientes in lege taurum cornupetam debere puniri (Exod. XXI). Impingebant autem lateribus, et cornibus ventilabant, donec dispergerent, et ejicerent oves foras. Superbia enim majorum, et praepositorum iniquitate, frequenter pelluntur de Ecclesia: ut dispergantur a Domino, quos ipse salvavit. Sed non dimittet eos ultra Dominus in rapinam, et iudicabit inter pecus et pecus: non inter nomina dignitatum, quibus tument praepositi; sed inter hominem et hominem, juxta id quod uterque servus est Domini. Tunc suscitabit pastorem unum, qui dicit in Evangelio: Ego sum pastor bonus (Joan. X, 11); servum

suum David secundum id quod formam servi dignatus est assumere (Philip. II); qui David interpretatur, manu fortis. Ipse pascet eos, et Dominus erit eis in Deum, vel Filius et Pater, vel certe pastor juxta assumptam carnem: Dominus autem, et Deus, juxta Verbum quod erat in principio apud Deum. Qui David, proficientibus pecudibus in rationale animal, nequaquam pastor vocabitur, sed princeps in medio eorum, de quo scriptum est: Medius autem vestrum stat, quem vos ignoratis (Joan. I, 26). Tunc ponet cum eis pactum pacis, nequaquam bellorum, atque discordiae, quia factus est in pace locus ejus (Psalm. LXXV), sed pacis Christi, quae exsuperat omnem sensum (Philip. IV), qui dicit: Pacem meam de vobis: pacem meam relinquo vobis (Joan. XIV, 27). Et cessare faciet bestias pessimas de terra, vitia, vel perturbationes, quibus animae vexantur humanae: vel adversarias potestates, a quibus impugnantur. Et qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus. Dominus enim revelabit condensa silvarum, et in templo ejus omnes dicent gloriam (Psal. XXVIII, 9). Ejectis autem bestiis, et redacta terra in solitudinem, ab istiusmodi animantibus securi dormient, et dicent: Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo (Psal. XXVI, 1)? Et ponet eos, qui securi dormient in circuitu montis, vel collis sui, et erunt benedictio. Tunc dabit imbrem in tempore suo, et pluviae benedictionis erunt, quas in Deuteronomii benedictionibus pollicetur (Deut. XXVIII). Et dabit, inquit, lignum vitae, de quo in Genesi scriptum est (Genes. II): lignumque sapientiae, de quo dicitur, Lignum vitae est omnibus qui assumunt eam (Prov. III, 18). Dabit autem fructum suum, quando et terra dederit fructum suum: sive ligna regionum, sanctorum plurima multitudo. Et terra dabit germen suum: Veritas enim de terra orta est (Ps. LXXXIV, 12). Et erunt in terra sua absque timore, sive in spe pacis, in terra viventium, in terra mansuetorum, de qua scriptum est: Beati mites; quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. V, 4): ut rerum omnium felicitate cognoscant quod ipse sit Dominus: quando contriverit catenas, vel circulum ferreum jugi

eorum, quo quasi gravissimo premebantur imperio, et eruerit eos de manu imperantium, sive servitute affligentium eos. Servus est enim unusquisque ejus a quo vincitur. Et nequaquam erunt ultra in rapinam daemoniacis gentibus; nec bestiae terrae devorabunt eos de quibus diximus: sed habitabunt confidenter absque ullo terrore, juxta superiorem expositionem. Et suscitabo, inquit, eis germen nominatum, sive plantationem pacis, quae loquitur in Evangelio: Ego sum vitis vera (Joan. XV, 1). Et non erunt ultra imminuti fame in terra. Ergo fames in terrenis est: fames autem audiendi sermonem Dei, quae sub pastore bono, et germine nominato, atque omnium sermone celebrato, et plantatione pacis, nequaquam erit in terra; neque amplius opprobriis gentium subjacebunt, ut dicant: Ubi est Dominus Deus eorum (Psal. CXIII, 10)? Et scient post haec omnia, quod non solum ipse sit Dominus, quod et supra quoque dixerat; sed cum additamento, quod Dominus omnium proprie Deus eorum sit cum eis, qui dicit in Evangelio ad Apostolos: Ecce ego vobiscum sum cunctis diebus, usque ad consummationem saeculi (Matth. XXVIII, 20). Cum autem fuerit ipse Dominus Deus eorum, tunc et ipsi erunt populus ejus, non quilibet, sed qui meruerint appellari domus Israel. Ac ne putaremus universa quae dicta sunt, ad pastores, et oves hircosque et arietes pertinere, solvit aenigma, immo metaphoram, et ponit manifestius: Vos autem oves meae, et oves pascuae meae homines estis. Omnis igitur sermo divinus de hominibus est, ad quos dicit: Ego sum Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus.

(Cap. XXXV.)

Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, pone (sive converte) faciem tuam adversum montem Seir, et prophetabis de eo (sive ad eum) et dices illi, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, mons Seir, et extendam manum meam super te, et dabo te desolatum, atque desertum. Urbes tuas demoliar (sive in urbibus tuis

faciam solitudinem): et tu desertus eris, et scies, quia ego Dominus: eo quod fueris inimicus sempiternus, et concluseris filios Israel in manus gladii (sive et assederis domui Israel fraudulenter in manu gladii), in tempore afflictionis eorum, in tempore iniquitatis extremae. Propterea vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam sanguini tradam te (sive quoniam in sanguine peccasti) et sanguis te persequetur: et cum sanguinem oderis, sanguis persequetur te. Et dabo montem Seir desolatum et desertum, et auferam de eo euntem et redeuntem (sive homines et jumenta). Et implebo montes ejus occisorum suorum (sive vulneratorum): in collibus tuis, et in vallibus tuis, atque torrentibus interfecti gladio cadent. In solitudines sempiternas tradam te, et civitates tuae non habitabuntur: et scietis (sive scies) quoniam ego sum Dominus Deus: eo quod dixeris: duae gentes et duae terrae (sive regiones) meae erunt, et haereditate possidebo eas, cum Dominus esset ibi. Propterea vivo ego, dicit Dominus Deus: quia faciam juxta iram (sive inimicitiam) tuam: et secundum zelum tuum, quem fecisti, odio habens eos, et notus efficiar per eos cum judicavero te, et scies quia ego sum Dominus. Audivi universa opprobria tua (sive vocem blasphemiarum tuarum) quae locutus es, (sive quia locutus es) de montibus Israel, dicens, deserti nobis dati sunt ad devorandum, et insurrexistis super me ore vestro (sive magnifice locutus es super me ore tuo): et derogastis adversum me (sive vociferati estis contra me) verba vestra: ego audivi. Haec dicit Dominus Deus: Laetante universa terra, in solitudinem te redigam: sicuti gavisus es super haereditate domus Israel, eo quod fuerit dissipata; sic faciam tibi: Dissipatus (sive desertus) eris, mons Seir: et omnis Idumaea, et scient, quia ego sum Dominus.

Illud autem quod in LXX additum est, et consumentur, in Hebraico non habetur. Si semper in prophetis esset sermo Dei, et juge in pectore eorum haberet hospitium, numquam tam crebro Ezechiel poneret: Et factus est

sermo Domini ad me dicens. Sed quia ob humanam fragilitatem, et vitae hujus necessitates, interdum recedebat ab eis, propterea Joannes Baptista loquitur: Qui misit me baptizare, ipse dixit mihi: Super quem videris Spiritum sanctum in specie columbae descendentem et manentem in eo, ipse est (Joan. I, 33). Numquam enim proprium esset in Christo quod additur, et manentem in eo, nisi ab aliis nonnumquam recederet. Alioquin et ad Moysen loquitur Deus: Auferam de spiritu qui est in te (Num. XI, 17): quem utique non haberet, nisi ad eum a Domino descendisset. Omnis autem istius capituli prophetia est contra montem Seir, filiorum videlicet Esau et Edom, qui Graeca et nostra lingua appellantur Idumaei, eo quod tempore necessitatis et angustiae, quando Judas capiebatur a Babyloniis, insultaverint eis, et ejecto populo Judaeorum, sibi putaverint terram traditam ad possidendum, et non solum non susceperint fratres suos, filios videlicet Jacob; sed persecuti sint, et concluderint in manus gladii. Unde manifestius interpretatus est Symmachus, Sanguinem tuum odisti, et sanguis persequetur te. Prophetatur autem quod et ipse capiendus sit, et redigendus in solitudines sempiternas, et rerum fine cognoscat esse judicem Deum, eo quod dixerit: Duae gentes, et duae regiones meae sunt; vel Idumaeorum et Judaeorum, vel certe Judae et Israel, duarum videlicet et decem tribuum. Et locutus es de montibus Israel, dicens: Deserti nobis dati sunt ad devorandum, non considerans quod haec contra Deum blasphemia redundaret. Unde sequitur: Laetante universa terra, in solitudinem te redigam. Et est sensus: cum omnis terra Judaea receperit pristinum statum, tu permanebis in solitudine sempiterna: Quodque infertur: Sicuti gavisus es super haereditate domus Israel, eo quod fuerit dissipata, sic faciam tibi, in LXX non habetur, sed sub asteriscis de Theodotionis editione additum est. Omnis autem ira Dei illuc proficit contra montem Seir, ut cum fuerit dissipatus, et ipse, et universa Idumaea cognoscant, quia ipse sit Dominus. Haec juxta historiam, et sensum magis quam

verba cursim dixerim. Transibo ad anagogen, et studio brevitatis pauca perstringam. Pone, inquit, sive converte faciem tuam adversum montem Seir. Et significanter ait, converte, ab alia prophetia ad aliam prophetiam. Faciem autem non corporis, sed animi, de qua dicit et Apostolus: Nos autem omnes revelata facie, gloriam Domini contemplantes (II Cor. III, 18). Mons autem Seir, qui interpretatur hispidus et pilosus, contraria fortitudo accipienda est, quae praesidebat genti filiorum Esau, et se contra populum Juda, id est, confessionis et verae fidei erexerat. Quod si prudens lector opposuerit, quomodo in isto loco Seir, hoc est, hispidus et pilosus, intelligatur in malam partem, cum Elias quoque vir pilosus dictus sit (IV Reg. I): breviter respondebo, de Esau scriptum esse, quod rufus fuerit, et quasi pellis hispidus (Genes. XXV): de Elia vero quod vir tantum pilosus. In Esau qui sanguinarius et cruentus, pelli hispidae comparatur, mortalium operum, et ipsius mortis indicium est, in Elia virilitatis argumentum. Quamobrem et habitatio ejus in solitudine et conversationis austeritas, non solum virum, sed et virum fortissimum demonstrabat. Porro Jacob qui supplantaverat Esau, et primogenita ejus acceperat (Genes., X), quia simpliciter habitabat domi, et non erat venator, sicut gigas Nemrod: idcirco levis appellatur et nitidus. Videamus ergo quid dici praecipiat Deus ad montem, sive contra montem Seir. Ecce ego ad te, mons Seir, non mittam Angelos, nec aliis utar ministris, sed ipse ad te veniam, et extendam manum meam super te, et habitum percutientis assumam, et dabo te desolatum atque desertum, ut qui male habitabaris, et plurimos habebas impietatis tuae socios, intantum ut et urbes exstrueres, imperiumque tibi proprium vendicares: nunc desolatus cum urbibus tuis, quas et Jeremias destruere jubetur atque suffodere (Jerem. I, LI), ut bonas pro eis exstruat civitates, in eo proficies, ut scias quod ego sim Dominus, quem ante solitudinem tui nosse non poteras. Omnis autem causa peccati est, quod fueris inimicus sempiternus. Unde dicit et psalmus: Irascimini, et nolite

peccare (Psal. IV, 5), ut cito conciliemur inimicis, et odia charitate mutemus. Sed non talis mons Seir, qui super inimicitias sempiternas conclusit, sive obsedit filios Israel dolo in manu gladii. Ex quo intelligimus, quod quicumque gladium arripuerit contra filios Dei, et dolose aliquid egerit, et obsederit eos, tradatur in manus gladii, sicut mons Seir in tempore iniquitatis extremae, quando dies pessimi sunt, et mundus in maligno positus est (I Joan. V), et multiplicata iniquitate, refrigescit charitas multorum. Est autem et aliud peccatum montis Seir: ut quoniam oderat sanguinem justorum, quem singulis persecutionibus cupiebat effundere, ab ipso sanguine sustineat persecutionem. Unde et sub altari sanctorum animae clamitant, et ultionem a Domino sui sanguinis deprecantur (Apoc. VI). Et auferuntur de monte Seir, euntes et redeuntes, id est, omnis habitator, sive homines et jumenta quae salvantur in Ecclesia, de quibus scriptum est: Homines et jumenta salvos facies, Domine (Psal. XXXV, 5). Quod in monte Seir utrumque deletur, ut et hi qui videntur aliquid habere rationis; et illi qui simplici fide contenti sunt, Deo jubente, dispereant. Et implentur montes ejus vulneratorum et occisorum. Et non solum montes, qui ad impietatis verticem pervenerunt: sed colles quoque, hoc est, inferiores discipuli montis Seir, et valles quae in ima depressae sunt, sive torrentes, qui turbidas habent aquas, et hinc inde collectas, venientesque de superbia, vel, juxta LXX, campi, qui medii inter colles et valles sunt. Hi omnes interfecti cadent gladio Domini, et extentae manus ejus, atque percutientis, ut redigantur in solitudines sempiternas; et si quae erant civitates, hoc est, conciliabula malae habitationis, et ipsae dispereant, et desinant in malam partem habere consensum, et dividantur linguae eorum (Genes. XI), ne turrem blasphemiae contra Deum possint extruere; et redactae in solitudinem atque desertum, cognoscant quod ipse sit Dominus. Nec sufficit monti Seir tanta dixisse, quae praeteritus sermo narravit: sed hoc quoque per superbiam locutus est: Duae gentes, et duae

terrae, sive regiones meae sunt, Idumea videlicet et Judaea, et haereticos, et Ecclesiasticos possidebo pariter. Et hoc, inquit, dixisti, cum Dominus esset ibi, qui suo populo praesidebat. Propterea jurat Dominus, et dicit: Vivo ego, dicit Dominus Deus, quod juxta iram tuam, qua saeviebas in populum Dei, et zelum tuum quo persequeris Christi familiam, odio habens eos quos possidere cupiebas, cum te percussero et judicavero, tunc tibi notus efficiar, et scies quod opprobria tua et blasphemias non alio referente, cognoverim: sed ipse audierim quae locutus es contra montes Israel, dicens: Deserti nobis dati sunt ad devorandum. Montes Israel, S. Moysen, prophetas et apostolos debemus accipere, quos haeretici et haeticorum princeps diabolus sibi putant traditos ad devorandum: quando aut rarus, aut nullus in Ecclesia reperitur, qui possit pugnare pro montibus Domini, et eorum lacerationem sua voce defendere. Et insurrexistis, inquit, super me ore vestro, sive magnifice locuti estis, non ut putatis contra montes, sed per illos adversum me, et rogastis, sive clamastis adversum me. Omnes enim preces vestrae, o mons Seir, et socii montis Seir, de quibus supra dictum est (Supra, eod.): Implebo montes ejus, et colles, et valles, et campos, sive torrentes, fuerunt adversum me: nequaquam preces, et orationes, ut putatis ad Deum, sed clamores, vociferationes, atque blasphemiae. Unde et Dominus comminatur, et dicit: Sicuti gavisus es super haereditate domus Israel, quando tuis persecutionibus dissipata est, atque lacerata et in toto orbe dispersa: sic faciam tibi. Laetante enim universa terra viventium, terraque sanctorum, et omnibus conversis ad servitatem Dei, tu dissipatus eris, mons hispide, mons pilose, et omnis Idumaea, opera videlicet terrena, et cruori et sanguini dedita, ut tunc cognoscas quod ipse sim Dominus, qui alibi sum locutus: Ego sum Dominus Deus vester.

(Cap. XXXVI.---Vers. 1 seqq.)

«Tu autem, fili hominis, propheta super montes Israel, et dices: Montes Israel, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus, eo quod dixerit inimicus de vobis, euge, altitudines (sive solitudines) sempiternae in haereditatem datae sunt nobis, propterea vaticinare, et dic: haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod desolati estis, et conculcati per circuitum (sive pro eo quod dispersi estis ab his qui in circuitu vestro sunt), et facti in haereditatem (sive in possessionem) reliquis gentibus, et ascendistis super labium linguae, et opprobrium populi (sive gentibus). Propterea, montes Israel, audite verbum Domini Dei: Haec dicit Dominus Deus montibus et collibus, torrentibus, vallibusque et desertis parietinis (sive dissipatis) et urbibus derelictis, quae depopolatae sunt, et subsannatae (sive conculcatae) a reliquis gentibus per circuitum. Propterea haec dicit Dominus Deus: Quoniam in igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus, et de Idumaea universa, quae dederunt terram meam sibi in haereditatem cum gaudio, et toto corde, et ex animo, et ejecerunt eam ut vastarent (sive cum odio despicientes animas, ut subverterent eas in vastatione). Idcirco, vaticinare super terram Israel, et dices montibus et collibus, jugis et vallibus, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego in zelo meo, et in furore meo locutus sum, eo quod confusionem (sive opprobria) gentium sustinueritis. Idcirco haec dicit Dominus Deus (sive Adonai Dominus): Ego levavi (sive levabo) manum meam: ut gentes quae in circuitu vestro sunt, ipsae confusionem (sive ignominiam) suam portent. Vos autem, montes Israel, ramos vestros (sive uvas vestras) germinetis, et fructum vestrum afferatis populo meo Israel: prope est enim ut veniat. Quoniam ecce ego ad vos, et convertar ad vos (sive respiciam vos), et arabimini, et accipietis sementem, et multiplicabo in vobis homines, omnemque domum Israel, et habitabuntur civitates, et ruinosae instaurabuntur (sive deserta aedificabuntur). Et replebo vos hominibus et jumentis, et multiplicabuntur, et crescent, et habitare vos faciam sicut a principio, bonisque donabo majoribus

quam habuistis ab initio: et scietis quia ego sum Dominus. Et adducam (sive generabo) super vos homines, populum meum Israel, et haereditate possidebunt te (sive vos), et eris eis in haereditatem, et non addes ultra, ut absque eis sis (sive et non addetis ultra, ut absque liberis vos faciant). Haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt de vobis (sive tibi), devoratrix hominum es, et suffocans gentem tuam: propterea homines non comedes amplius, et gentem tuam non necabis ultra, ait Dominus Deus: nec auditam faciam in te (sive in vobis) amplius confusionem (vel ignominiam) gentium, et opprobria populorum nequaquam portabis (sive portabitis), et gentem tuam non amittes amplius (sive gens tua absque liberis ultra non erit), dicit Dominus Deus.»

Supra ponitur prophetae facies, sive convertitur adversum montem Seir: hic filius hominis loquitur ad montes, sive super montes Israel, qui jubentur Dei audire sermonem. Et ut parumper differam tropologiam, totius ad montes Israel prophetiae breviter hic sensus est: Quia insultavit vobis inimicus, hoc est, mons Seir, et putavit quod in perpetuum ipse vos possideret, et altitudines quondam Domini nunc desertas cessisse sibi in haereditatem, et non solum dixit, sed et aliquanto tempore vos possedit: intantum ut superbe loqueretur contra vos, quod opprobrium essetis cunctis gentibus: propterea haec dicit Dominus Deus, non solum monti Seir, sed et montibus ejus et collibus, torrentibus, vallibusque, et desertis atque vastatis, et urbibus derelictis: quoniam igne zeli sui, et adversum omnes quidem gentes, sed praecipue contra Idumaeam locutus sit, quae cum caeteris, inquit, gentibus tenuit terram meam in possessionem, et possedit gladio, et toto corde possedit, ut eijceret habitatores de ea, terramque vastaret. Propterea loquere, ait, propheta, super terram Israel, et dices montibus, et collibus, et jugis (pro quibus Septuaginta --- interpretati sunt, quae nos nemorosa intelligimus loca) et vallibus. Haec dicit Dominus Deus: in

zelo, et in furore meo, opprobrii vestri ultor existam, et levabo manum meam, ut gentes quae in circuitu vestro sunt, ignominiam et confusionem suam portent: vos autem, o montes Israel, secundum pristinum statum germinetis virgulta, ramosque mittatis, sive, juxta LXX, afferatis uvas, quibus populus meus saturetur Israel. Quod non putetis post longum tempus futurum, prope est, instat, et veniet tempus. Ac ne vobis videatur hoc esse difficile, ipse ego veniam ad vos, et qui a vobis recesseram, convertar ad vos, ut pristinam culturam recipiatis, et semente omnia compleantur, ita ut multi in vobis sint homines, et habitentur civitates, quae prius destructae fuerant. Et non solum homines multiplicabo: sed et jumenta aequae multiplicabuntur et crescent, et habitare vos faciam sicut a principio, quando Moyse duce, trans Jordanem duae et semis tribus acceperunt possessionem, trans Jordanem (Num. XXXII), et sub Jesu filio Nave, aliae novem et semis tribus terram Judaeam possederunt (Jos. I, et XIII): bonisque vos donabo multo majoribus, quam habuistis ab initio priusquam captivitates varias sentiretis. Et cum hoc vobis fecero, tunc cognoscetis quod ego sim Dominus. Et impleberis, inquit, o terra Israel, populo meo, qui te haereditate tenturus est, et eris eis possessio, et non addes ultra, ut absque filiis sis. Cum autem multiplicatus fuerit vester habitator, o montes Israel, tunc nequaquam dicent inimici vestri, contra vos, quod homines devoretis, et absque liberis sit vestra possessio; sed e contrario multiplicetis homines: et largissimam prolem vestra posteritas germinet. Nec audies, inquit, amplius, nec sustinebis confusionem gentium, sed nec amittes gentem tuam, ut aliquando sustineas captivitatem, quia Dominus locutus est. Haec --- more Judaico dixerimus, quae illi exspectant in mille annorum regno, quando civitatem Jerusalem asserunt exstruendam, et templum, quod in fine hujus voluminis describitur, et rerum omnium felicitatem, quorum nonnulli arbitrantur sub Zorobabel haec fuisse completa. Sed quomodo stare poterit hoc quod dicitur: Et

habitare vos faciam sicut a principio, bonisque donabo majoribus, quam habuistis ab initio? Sub Zorobabel enim, Ezra, et Nehemia pauci de populo sunt reducti, et ipsi obedientes Medis ac Persis, et deinceps Macedonibus et Aegyptiis atque Romanis, usque ad Titum et Vespasianum diversarum gentium regibus servierunt, et usque hodie serviunt: ut stare omnino non possit hoc quod in extrema dicitur prophetia: Et opprobrium populorum nequaquam portabis, et gentem tuam non amittes amplius. Et quia longum est nunc adversum dogma Judaicum, et beatitudinem ventri, et gutturi Judaico servientem, qui omnia terrena desiderant, et dicunt: Manducemus et bibamus, de quibus et Apostolus loquitur: Esca ventri et venter escis: Deus autem et hunc et illam destruet (I Cor. VI, 13), in brevi explanatione dicere: nunc ad spiritualem intelligentiam transeamus, juxta quam et Isaiae extremas partes interpretati sumus. Neque enim juxta Judaicas fabulas, quas illi --- appellant, gemmatam, et auream de coelo expectamus Jerusalem: nec rursus passuri circumcisionis injuriam, nec oblaturi taurorum et arietum victimas, nec sabbati otio dormiemus. Quod et multi nostrorum, et praecipue Tertulliani liber, qui inscribitur, de Spe fidelium, et Lactantii Institutionum volumen septimum pollicetur, et Victorini Petabionensis episcopi crebrae expositiones, et nuper Severus noster in dialogo cui Gallo nomen imposuit. Et ut Graecos nominem, et primum extremumque jungam, Irenaeus et Apollinarius. Nos ergo montes Israel, prophetas et apostolos esse dicemus, qui audiunt verbum Dei, et quibus diabolus insultavit inimicus dicens: Euge, excelsi quondam montes, de quibus scriptum est: Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui (Ps. CXXIV, 2), mihi dati sunt in possessionem, quando persecutionis angustiis desolati sunt, et conculcati per circuitum, et facti in haereditatem reliquis gentibus, et ab omnibus blasphemati. Propterea loquitur Dominus conculcatis montibus et desolatis, et non solum montibus, sed et inferioribus ac per singulos gradus in terra Judaea, hoc

est, in monte Ecclesiae constitutis, de qua scriptum est: Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth. V, 14); et collibus atque torrentibus, quorum hyeme persecutionum, et tempestate pressurae augetur fides. Vallibus quoque his qui in humilitate depressi sunt, et desertis Ecclesiis, et parietinis, atque in toto orbe Ecclesiarum conciliabulis derelictis: qualis sub Diocletiano et Maximiano in toto orbe persecutio fuit, per quam proscriptae sunt Ecclesiae atque vastatae: quando subsannaverunt Ecclesiam omnes gentilium, et haereticorum gentes per circuitum, quod in igne zeli furoris sui locutus sit, et proprie adversum Idumaeam quae terrenis operibus volebat omnes, deposita imagine coelestis, portare imaginem terreni (I Cor. XV). Illi enim dederunt terram Dei sibi in haereditatem, et ex toto corde atque ex animo Ecclesiam Domini persecuti sunt, et ejecerunt eam de sedibus suis, et vastaverunt. Sed quid profuit nationibus, quid juvat haereticorum gentes insultasse terrae Domini: cum Dominus loquatur ad eam, et montibus illius collibusque ac jugis, sive nemorosis locis, quae amoenitate virebant paradisi: et collibus, de quibus supra diximus, in zelo et in furore suo locutus sit: et pro opprobrio gentium levet manum suam contra adversarios, qui Ecclesiam persecuti sunt, ut portent confusionem et ignominiam suam? Tunc persecutoribus interfectis, et pace Ecclesiae reddita, montes Israel, Apostoli videlicet et Apostolici viri, germinabunt arbores suas, et extendent ramos, uvasque afferent calcandas in praelo Domini, de quibus musta funduntur, quae inebrient credentium populos, et exprimitur vinum quod laetificat cor hominis (Psal. CIII): ut omnis fructus montium, de quibus conficitur panis de coelo descendens, comedatur a populo Dei Israel. Et ne forsitan desperemus in persecutionibus, additur: Prope est tempus ut veniat. Veniens enim veniet, et non tardabit (Abac. II, 3). Unde suum ad montes, et ad eos qui in tribulationibus perduraverunt, pollicetur adventum, atque promittit quod post persecutionis ardorem exerceatur terra prius

decerpta Christi vomere, et omnem virtutum sementem recipiat, de qua nascentur et multiplicentur homines, et omnis domus Israel. Cumque civitates, hoc est, Ecclesiae credentium fuerint inhabitatae redeuntibus turbis, tunc nequaquam solum homines qui pollebant scientia Scripturarum: sed et jumenta, simplices quique credentium, multiplicabuntur atque succrescent, et habitabuntur Ecclesiae sicut a principio, hoc est, priusquam esset persecutio: bonisque florebut majoribus, quam habuerunt ab initio, martyrum victoriis coronatae. Et tunc scient quod ipse sit Dominus, qui restituit plebem suam pristino statui, quae possideat Ecclesias, et ipsa sit Ecclesiarum haereditas, et nequaquam ultra absque liberis sit, quos in persecutione perdiderat. Unde jubetur prophetae, ut loquatur ad terram mansuetorum, terramque viventium, sive ad montes Israel, et dicat: Persecutorum ultra non patieris opprobrium, nec insultabunt jugulatum populum tuum, sicut oves occisionis. Pace enim reddita, opprobria universa cessabunt, nec sustinebis confusionem, et ignominiam inter diversas in circuitu nationes, sed gentem tuam habebis et populum, quia veritas promissionis, Domino loquente, firmata est.

(Vers. 16 seqq.)

Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Israel habitaverunt (sive habitavit) in terra sua, et polluerunt eam in viis suis, et in studiis (sive idolis) suis: juxta immunditiam menstruatae facta est via eorum coram me. Et effudi indignationem meam (sive furorem meum) super eos, pro sanguine quem fuderunt super terram: in idolis suis polluerunt eam, et dispersi eos in gentes, et ventilati sunt (sive ventilavi eos) in terras (sive regiones) juxta vias eorum, et adinventiones (sive peccata) eorum judicavi eos, et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis, Populus Domini iste est, et de terra

ejus egressi sunt. Et peperci nomini meo sancto (sive peperci eis propter nomen meum sanctum) quod polluerat domus Israel in gentibus, ad quas ingressi sunt. Idcirco dices domui Israel, haec dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam, domus Israel: sed propter nomen meum sanctum, quod polluistis in gentibus ad quas intrastis. Et sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio earum, ut sciant gentes, quia ego sum Dominus, dicit Dominus exercituum, cum sanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de universis terris, et adducam vos in terram vestram. Et effundam (sive aspergam) super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri (sive dabo vobis) et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri (sive dabo vobis) et faciam ut in praeceptis meis (sive justificationibus meis) ambuletis, et iudicia mea custodiatis, et operemini (sive faciatis). Et habitabitis in terra quam dedi patribus vestris, et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum. Et salvabo vos ex universis inquinamentis (sive immunditiis) vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo illud, et non imponam (sive dabo) vobis famem, et multiplicabo fructum ligni, et genimina agri, ut non portetis ultra opprobrium famis in gentibus. Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorumque non bonorum, et displicebunt vobis iniquitates vestrae, et scelera vestra. Non propter vos faciam, ait Dominus Deus, notum sit vobis. Confundimini et erubescite super viis vestris, domus Israel. Haec dicit Dominus Deus: In die qua mundavero vos ex omnibus iniquitatibus vestris, et habitari fecero urbes, et instauravero ruinosas, et terra deserta fuerit exulta, quae quondam erat desolata in oculis omnis viatoris, dicent: Terra illa inculta (sive deserta) facta est ut hortus voluptatis, et civitates desertae, et destitutae atque

suffossae, munitae sederunt. Et scient gentes quae derelictae fuerunt in circuitu vestro, quia ego Dominus aedificavi dissipata, et plantavi inculta: ego Dominus locutus sim, et fecerim. Haec dicit Dominus Deus: Adhuc in hoc inveniet me domus Israel (sive quaerar domui Israel) ut faciam eis. Multiplicabo eos sicut gregem hominum (sive ut oves homines) ut gregem sanctum (sive ut oves sanctas) ut gregem (sive oves) Jerusalem in solemnitatibus ejus: sic erunt civitates desertae, plenae gregibus (sive ovibus) hominum, et scient quia ego Dominus.

Perspicua sunt quae dicuntur, et omnis sensus montium Israel, qui prius deserti fuerant, et postea restituti, nunc manifestius ponitur. Redditque causas Deus quare populum Israel captivitati tradiderit, et propter suam clementiam pollicetur reducturum se eos in terram Judaeam, et multo ampliora tributurum, quam abstulerat. Quod quidam Judaeorum referunt ad Zorobabel tempora, quando, Cyro rege Persarum laxante captivitatem eorum, de tribu Juda, et Benjamin plurimi reducti sunt in Judaeam. Alii vero ad mille annorum regnum referunt, quando sub Christo, quem putant esse venturum, ut civitas exstruatur Jerusalem, et aedificetur templum, de quo in ultima parte hujus prophetiae dicturi sumus. Et interim, ut Judaicas fabulas relinquamus, et interminabiles genealogias, juxta consuetudinem nostram, breviter --- hujus capituli percurramus, et quid nobis videatur, juxta ecclesiasticam intelligentiam disseramus. Domus Israel, hoc est, populus Judaeorum habitavit quondam in terra sua, hoc est, in terra Judaeae, quando educta est de Aegypto; sed polluerunt eam in viis et in studiis, sive idolis suis, et intantum exstiterunt polluti, ut immunditiae mulieris menstruatae comparati sint. Propter quod Deus effudit indignationem suam super eos, pro sanguine prophetarum atque justorum, quem fuderant super terram, dicente in Evangelio Salvatore: Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas

eos qui ad te missi sunt (Matth. XXIII, 37). Et iterum (Vers. 35): Amen, amen dico vobis: requiretur sanguis qui effusus est a generatione hac a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem effuderunt inter altare et templum. Non solum autem effuderunt sanguinem, sed et polluerunt terram sceleribus suis (II Paral. XXIV). Quamobrem dispersit eos, vel sub Babylonia captivitate, vel sub Romana: quando vere effuderunt sanguinem Christi, et ventilati sunt in terras, quomodo paleae ventilantur, et juxta vias suas, et inventiones pessimas judicati, ita ut in gentibus quoque ad quas captivi ducti fuerant, polluerent nomen sanctum Dei: eo quod per irrisionem dicerent universae nationes: Ecce populus Dei iste est, qui se jactabat proprie nosse cultum Dei. Quod cum vidissem, ait, non propter eos, sed propter nomen meum sanctum (Creator enim omnium sum) peperci eis, et sanctificavi illos, et gloriae pristinae restitui, ita ut super credentes, et ab errore conversos, effunderem aquam mundam Baptismi salutaris, et mundarem eos ab abominationibus suis, et ab universis erroribus, quibus fuerant occupati, et darem eis cor novum, ut crederent in Filium Dei, et spiritum novum, de quibus David loquitur: Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (Psal. L, 21). Et considerandum, quod cor novum, et spiritus novus detur per effusionem et aspersionem aquae. Quando autem cor novum datum fuerit et spiritus novus, tunc auferetur de corde Judaico omnis duritia, quae lapidi comparatur, ut pro lapideo corde sit cor carneum, molle et tenerum, quod spiritum Dei in se possit recipere, et inscribi litteris salutaribus. Tunc ambulabunt in praeceptis Domini, et custodient judicia ejus, et habitabunt in terra confessionis, quam dederat patribus eorum Abraham, Isaac, et Jacob, et cunctis sanctis ac prophetis, et erunt in populum Dei, et Dominus erit eis in Deum, quod praesenti tempore comprobatur. Cumque salvati fuerint, vocabit Dominus frumentum, et multiplicabit illud. Nisi enim granum tritici cadens in terra, mortuum fuerit, ipsum

solum manet (Joan. XII, 24). Et nequaquam patientur famem (Amos. VIII, 11): non famem panis et sitim aquae, sed famem audiendi sermonem Dei, quam passus est ille qui a Patre profectus, omnem quam acceperat substantiam, dissipavit: quando famis necessitate cogente, porcorum pastus est siliquis (Luc. XV). Tunc multiplicabitur fructus ligni, hoc est, sapientiae, de quo scriptum est: Lignum vitae est omnibus qui requirunt eam (Prov. III, 18): et genimina agri in similitudinem Jacob, cujus odor erat quasi odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Genes. XXVII, 27). Nec ultra portabunt opprobrium famis in gentibus, quod hodieque Judaeorum patitur incredulitas: sed postquam beatitudinem fuerint consecuti, imitabuntur Apostolum qui dicit: Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. XV, 9). Et recordabuntur viarum suarum pessimarum, et studiorum non bonorum, quibus offenderant Deum: et displicebunt eis iniquitates suae, et scelera sua quibus prius erraverant. Haec autem omnia tributurus est Dominus, non propter eos qui proprio errore perierunt; sed propter nomen sanctum suum. Unde provocat domum Israel, ut confundatur et erubescat super prioribus vitiis, et suum intelligat Creatorem. Postquam autem mundaverit credentium ex Judaeis populum ab iniquitatibus suis, et habitari fecerit urbes Ecclesiae, et instauraverit ruinosas quae in synagogis conciderant, et terra confessionis fuerit exulta caeremoniis Dei, quae quondam visa est desolata omnibus sanctis, qui terrenae conversationis opera praetereunt: tunc omnes dicent: Quomodo terra Judaea quae quondam fuerat inculta, nunc habet similitudinem paradisi Dei; et civitates Judaeae, quae desertae fuerant et destitutae, et sua incredulitate suffossae, nunc erectae et munitae sunt in confessione, et nomine Domini Salvatoris? ita ut omnis creatura cognoscat, et multitudines Angelorum, quae terram ambiunt Israel, quod Dominus dissipatas aedificaverit civitates, et incultas plantaverit regiones, et quod pollicitus fuerat per prophetas, opere compleverit.

Nec hoc erit liberalitatis suae in populum quem salvaverit contentus munere; sed multo majora praestabit. Invenietur enim a domo Israel, qui multo tempore quaesitus fuerat, et non inventus. Et postquam invenerit eum, multiplicabit eos sicut oves: non brutorum animantium, sed oves hominum, quae rationis confessionisque sunt plenae, sicut oves sanctas et greges Jerusalem, in qua proprie Dei cultus, et visio pacis est, in solemnitatibus ejus quando comedimus azyma sinceritatis et veritatis (I Cor. V), et Agni carnibus vescimur et cruore potamur, et in septem hebdomadibus, et in tabernaculis hujus saeculi Dominica festa celebramus, ut civitates quondam desertae plenae fiant gregibus hominum, et hac ratione cognoscant, quod ipse sit Dominus, qui cuncta praestiterit. Haec juxta historiae veritatem, immo juxta prophetiae fidem: quomodo populus Israel restituatur in integrum statum, et reliquiae populi Judaeorum, Apostolo Paulo docente (Rom. IX, 11), salvae sint in Apostolo, et in omnibus qui ex Judaeis in principio crediderunt, et usque hodie redeunt ad Ecclesiam, breviter dixisse sufficiat. Nunc tropologiae eadem brevitate aperiendus est sensus. Quicumque de domo est Israel, et cernit pacem Christi, quae exsuperat omnem sensum, habitat in terra sua, hoc est, Ecclesia, vel in carnis hospitio, quod ei a Deo traditum est. Sin autem polluerit utramque terram in viis suis pessimis, et immunditiae mulieris menstruatae fuerit comparatus: effundit Deus indignationem suam super eum, pro sanguine, vel suo, vel eorum, quos scandalizaverit, et effuderit super terram, et perversis cogitationibus quibus polluit eam. Tunc dispergetur in gentes, ut incredulis coaequetur, et ventilabitur in terra instar palearum, ut a frumento Ecclesiae separetur, et judicetur secundum vias suas. Quod si nec sic senserit peccatum suum, sed polluerit nomen sanctum ejus, dicent omnes inter quos habitavit: Ecce populus Dei, ecce qui egressus est de terra ejus, immo projectus. Sin autem egerint poenitentiam, et sanctificatus fuero in medio eorum, tunc omnis gentilium turba cognoscet, quod ego

eos tollam de terris, in quas dispersi erant, et reducam in terram Ecclesiae, et effundam super illos sed aquas doctrinae et sermonis Dei: et mundabo illos ab omnibus inquinamentis suis, et ab universis idolis atque erroribus quae in suo corde simulaverant. Et dabo, inquit, eis cor novum, quod per peccatum perdididerant, et spiritum rectum innovabo in cordibus eorum. Et auferam cor lapideum, cor videlicet incredulum; et dabo cor carneum, molle, et tenerum; quod Dei praecepta suscipiat; ita ut ambulent in praeceptis meis, et faciant judicia; quae prius neglexerant, et habitent in terra quam dederam patribus eorum, magistris videlicet atque doctoribus: et rursus sit populus Dei, et Dominus eis vertatur in Deum, quem prius offenderant. Tunc salvabuntur ab universis inquinamentis suis, et multiplicabitur eis frumentum, de quo efficitur coelestis panis; et non patientur ultra famem sermonis Dei; et multiplicabitur in eis lignum sapientiae, et genimina in eorum pectore complebuntur. Nec erunt ultra opprobrium in gentibus; sed postquam misertus fuerit eorum Deus, recordabuntur viarum suarum pessimarum, et scient ubi fuerint, et displicebunt sibi in iniquitatibus suis. Quod dicit Dominus, non propter illos, sed propter suam se facere clementiam. Unde et cohortatur errantes, ut confundantur, et erubescant in viis suis, et restituantur in urbes Ecclesiae, quae rursus habitentur ab eis, et omnia quae in eis corruerant, aedificentur: et ad pristinas redeant caeremonias, et terra quondam deserta, quae accolis et peregrinis, et mundi hujus conversationem transeuntibus visa fuerat desolata, revertatur in pristinum statum; omnesque mirentur, et dicant: Terra illa inculta, terra deserta, in qua omnes quondam periere virtutes, nunc facta est quasi hortus voluptatis et paradus Dei; et civitates quondam desertae, quae Deum hospitem non habebant, et destitutae erant a Spiritu sancto, et suffossae credulitate, munitae erunt fide Christi: ut scient omnes in circuitu, quod Dominus aedificaverit animas dissipatas, et plantaverit in eis, atque conseverit cunctarum virtutum

arbores; et ipse rebus praestiterit, quae sermone promisit. Rursumque cohortatur sermo propheticus poenitentes, ut etiam cum regressi fuerint in Ecclesia, semper requirant Dominum, et inveniant eum: ut multiplicentur redeuntium turbis greges Domini: non jumentorum et brutorum animantium, sed greges hominum, qui fidei rationisque sint pleni, greges sancti, greges urbis Jerusalem, in cunctis solemnitatibus, quas Dei clementia receperunt; ut postquam civitates Domini hujusmodi gregum multitudo compleverit, tunc sciant omnes, quod ipse sit Dominus.

(Cap. XXXVII.---Vers. 1 seqq.)

Facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini: et dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus, et circumduxit me per ea in in gyro. Erant autem multa valde super faciem campi, siccaque vehementer. Et dixit ad me: Fili hominis, putasne, vivent ossa ista? Et dixi, Domine Deus, tu nosti. Et dixit ad me: Vaticinare de ossibus istis, et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus ossibus his: Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis: et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et dabo vobis spiritum, et vivetis et scietis quia ego Dominus. Et prophetavi sicut praeceperat mihi: factus est autem sonitus, prophetante me, et ecce commotio, et accesserunt ossa ad ossa: unumquodque ad juncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi, et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper et spiritum non habebant. Et dixit ad me: Vaticinare ad spiritum: Vaticinare, fili hominis, et dices ad spiritum: haec dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla super interfectos istos, et reviviscant. Et prophetavi sicut praeceperat mihi, et ingressus est in ea spiritus et vixerunt: steteruntque super pedes suos exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me: Fili hominis,

ossa haec universa domus Israel est. Ipsi dicunt: Aruerunt ossa nostra, et periit spes nostra, et abscissi sumus. Propterea vaticinare, et dices ad eos: haec dicit Dominus Deus: Ecce aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulcris vestris, populus meus, et inducam vos in terram Israel: et scietis quia ego Dominus, cum aperuero sepulcra vestra, et eduxero vos de tumulis vestris, populus meus, et dederam spiritum meum in vobis, et vixeritis, et requiescere vos faciam super humum vestram, et scietis quia ego Dominus locutus sum, et feci, ait Dominus Deus.

LXX: Et facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi, et hic erat plenus ossium hominum, et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce multa nimis super faciem campi et arida vehementer, et dixit ad me: Fili hominis, si vivent ossa haec? Et dixi: Unde, Domine, Domine, tu nosti haec. Et dixit ad me: Fili hominis, propheta super ossa ista et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus ossibus istis: Ecce ego adducam super vos spiritum vitae: et dabo super vos nervos, et inducam super vos carnes, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum super vos, et vivetis: et cognoscetis quoniam ego sum Dominus. Et prophetavi sicut praecepit mihi: et facta est vox cum ego prophetarem, et ecce commotio, et accedebant ossa ad ossa ad juncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi, et carnes oriebantur, et ascendebant super ea pelles desuper, et spiritus non erat in eis. Et dixit ad me: Propheta, fili hominis, propheta super spiritum, et dic spiritui: haec dicit Dominus Deus: A quatuor spiritibus veni, spiritus, et insuffla super mortuos istos et vivant. Et prophetavi sicut praeceperat mihi, et ingressus est in eos spiritus, et vixerunt, et steterunt in pedibus suis: congregatio multa vehementer nimis. Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa haec omnis domus Israel est. Ipsi dicunt: Arida facta sunt ossa nostra: periit spes nostra, desperavimus: propterea vaticinare, et dic ad eos: haec dicit Dominus Deus: Ecce

ego aperiam memorias vestras, et reducam vos de sepulcris vestris, populus meus, et introducam vos in terram Israel, et cognoscetis quoniam ego sum Dominus, cum aperuero sepulcra vestra, ut educam vos de sepulcris vestris, populus meus, et dabo spiritum meum in vobis, et vivetis, et ponam vos super terram vestram, et cognoscetis quia ego sum Dominus: locutus sum et faciam, dicit Dominus Deus. Famosa est visio, et omnium Ecclesiarum Christi lectione celebrata: ob quam vel maxime causam utramque editionem ex integro posui; ne qua nobis ab Hebraeis calumnia fieret, si saltem in verbis aliquid discreparent. Solent enim ridere de nobis, et attollere supercilium et inflatis buccis ructare scientiam Scripturarum, si non dicam sensuum discrepantiam (quae si fuerit, jure reprehenditur), si verborum dissonantiam in nostris codicibus potuerint demonstrare. Qui ergo putant de resurrectione, quae ab omnibus et Judaeis, et Christianis creditur, Dei esse sermonem, haec solent dicere: Facta est super prophetam manus Domini, hoc est, Dominus, atque Salvator, per quem Pater cuncta operatus est. Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est. Et eduxit me, inquit, in spiritu Domini, subauditur, manus Domini. Eduxit autem eum in spiritu: non in corpore, sed extra corpus, et posuit illum, sive dimisit in medio campi, qui plenus erat humanis ossibus: nec eum est passa requiescere, sed fecit ossa omnia circuire, quae non erant operta humo, sed super campum jacentia: nec solum multa, sed multa nimis, et propter temporis vetustatem arida siccaque vehementer, et nihil in se humoris habentia. Cumque interrogasset eum sermo divinus, utrum aestimaret haec ossa posse vivere? respondit: Domine Deus, tu nosti, qui plenam habes scientiam futurorum. Dixitque ad eum Dominus: Vaticinare de ossibus, sive super ossa haec, et dices ad ea: Ossa arida, audite verbum Domini. In quo mirandum quomodo ad ossa arida sit locutus, quae ante nervos, carnes, et cutem, et spiritum vivificantem, Dei possent audire sermonem. Primumque ossa cum aliis ossibus

nervorum vinculis colligantur: deinde implentur carnibus, et desuper ob pulchritudinem extenditur cutis, quae nudarum carniū operiat foeditatem; et tunc accipiunt spiritum, qui vivere ea faciat, et postquam vixerint, tunc cognoscant, quod ipse sit Dominus. Dicente itaque propheta quod ei fuerat imperatum, statim est facta commotio, ossaque in suam sunt applicata compagem, astricta nervis, plena carnibus, pelle cooperta: jacebantque humana corpora spiritum non habentia. Idcirco propheta vaticinatur ad spiritum, et ait: Haec dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni, spiritus: a quatuor videlicet mundi plagis, ut quomodo in prima conditione hominis, insufflavit Deus in faciem ejus, et factus est in animam viventem (Genes. II, 7): sic et secunda conditio, id est, resurrectio mortuorum, insufflante spiritu, vivificetur: qui ingressus est humana corpora, statimque vixerunt, steteruntque super pedes suos. Unde et resurrectio dicitur mortuorum, congregatio, sive Ecclesia multa (Psal. CIII, 30), et ut in Hebraeo habetur, grandis exercitus; eoque completur tempore: Emitte spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terrae. Quod autem sequitur: Et dixit ad me: Fili hominis, ossa haec universa domus est Israel, videtur facere quaestionem, eo quod non de generali resurrectione, sed proprie de resurrectione dicatur domus Israel, quae dicat: Aruerunt ossa nostra, et periit spes nostra, et abscissi sumus a terra nostra, sive omnino desperavimus: quibus ista dicentibus, tertio Ezechiel prophetare compellitur, et dicere ossibus aridis: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego aperiam tumulos vestros. In quo quaeritur: Si aperit tumulos, quomodo supra dixerit: Erant autem multa valde super faciem campi, siccaque vehementer. Et educam, inquit, vos de sepulcris vestris, populus meus, secundum illud, quod scriptum est in Evangelio: Venit hora; quando qui in sepulcris sunt, audient vocem Filii Dei, et exhibunt qui bona egerunt in resurrectionem vitae (Joann. V, 2). Et iterum: Qui audierint vivent (Ibid.). Et si, sicut (Al. ut) nonnulli arbitrantur, de generali resurrectione dicit sermo

divinus, quid necesse fuit specialiter dici: Et inducam vos in terram Israel, cum in omni orbe terrarum resurgere debeant mortui ex his locis in quibus sepulti sunt? Cumque, ait, eduxero vos de tumulis vestris, et dederò spiritum meum in vobis, et vixeritis, tunc requiescere vos faciam super humum vestram; ut postquam requieveritis in terra Israel, tunc cognoscatis, quod ipse sim Dominus, qui promissa mea opere compleverim. Qui ergo de generali resurrectione haec dicta intelligunt, illud quod videtur facere quaestionem: Ossa haec universa domus est Israel, ad sanctorum resurrectionem referunt, de qua et Apostolus Joannes in Apocalypsi loquitur: Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, super eum secunda mors non habet potestatem (Apoc. XX, 6): quod videlicet alia sanctorum, alia peccatorum sit resurrectio. Unde et in psalmo primo dicitur: Non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio justorum. Terram autem Israel quam resurgentibus Dominus pollicetur, illam esse confirmant, de qua scriptum est: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. (Matth. V, 4). Et: Placebo Domino in regione viventium (Ps. CXIV, 9). Haec loquuntur, qui de generali, ut diximus, resurrectione Ezechielem scripsisse autumant. Qui autem taliter interpretantur ista, non debent nobis facere invidiam, quod istum locum aliter exponentes, resurrectionem negare videamur. Scimus enim multo robustiora testimonia, et in quibus nulla sit dubitatio, in Scripturis sanctis reperiri, ut est illud Job: Suscitabit (Al. suscitabis) pellem meam, quae ista sustinet (Job. XIX). Et in Daniel: Multi qui dormiunt in terrae pulvere, resurgent; isti in vitam aeternam, et isti in opprobrium, et in confusionem aeternam (Dan. XII, 2). Et in Evangelio: Nolite timere eos, qui corpus interficiunt, animam autem non possunt occidere; timete autem eum magis, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. X, 28). Et apostolus Paulus: Qui vivificabit mortalia vestra corpora propter inhabitantem spiritum ejus in vobis (Rom. VIII, 11), et multa alia. Ex quo perspicuum est, non nos

resurrectionem negare, sed haec non scripta de resurrectione contendere, et per resurrectionis parabolam, de restitutione Israel prophetari qui eo tempore captivus erat in Babylone. Nec statim haereticis occasionem dabimus, si haec de resurrectione communi intelligi denegemus. Numquam enim poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi staret ipsa resurrectio, et futura crederetur: quia nemo de rebus non exstantibus incerta confirmat. Totaque nostra illo tendit assertio, quod quomodo videtur incredulum, quod ossibus aridis, et multa vetustate confectis, futura resurrectio promittatur: et tamen futurum est quod promittitur; sic et restitutio populi Israel, qui ductus est in captivitatem, et in toto orbe dispersus, videtur quidem incredibilis his qui Dei non norunt potentiam, sed tamen futura est: quia ego, inquit, Dominus locutus sum, et faciam sicut pollicitus sum. Denique et in anteriori prophetia, in qua montibus Israel antiquus repromittitur status, dicit ad eos Dominus: Et convertar ad vos, et arabimini, et accipietis sementem, et multiplicabo in vobis homines, omnemque domum Israel (Supra XXXVI, 9, 10): et rursum, quod domus Israel habitatura sit in terra sua, quae quondam inculta, postea futura sit quasi hortus voluntatis, et civitates desertae, et destitutae muniantur; et multiplicetur in eis domus Israel, sicut grex ovium, et caetera quae sequuntur ad eundem sensum pertinere, qui nunc sub tropologia et parabola dicitur aridorum ossium, et penitus nullum humorem vitae habentium, impleto illo quod in Evangelio scriptum est: Quae apud homines impossibilia videntur, apud Deum possible sunt (Matth. XIX, 26). Ejecti sunt autem de sepulcris suis, de sepulcris captivitatis, et vinculis quibus servitute Babylonia tenebantur astricti. Sed haec omnia Judaei, vel sub Zorobabel, ut prius dixi, expleta confirmant, quando magna est facta commotio; et regnum Chaldaeorum in Medos, Persasque translatum: vel in praesentia Christi sui, quem putant esse venturum. Nos autem spiritaliter post crucem Domini Salvatoris

completa memoramus; et quotidie fieri in his vel maxime, qui instar Lazari peccatorum suorum fasciis colligati, ad vocem Domini suscitantur (Joan. XI); et vere sunt domus Israel, arens quondam, et nullam spem habens salutis: sed intrante in se spiritu gratiae, et porrigente Domino manum, de profundo inferi liberentur: et qui prius dixerant: Domine Deus, tu nosti haec, postea audiant liberati: Modicae fidei, quare dubitastis (Matth. XIV, 31)?

(Vers. 15, seq.)

«Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, sume tibi lignum unum, et scribe super illud Judae, et filiorum Israel sociorum ejus, et tolle lignum alterum, et scribe super illud Joseph lignum Ephraim, et omnis domus Israel, sociorum ejus. Et adijunge illa unum ad alterum tibi in lignum unum; et erunt in unione in manu tua. Cum autem dixerint ad te filii populi tui, loquentes: Nonne indicas nobis quid in his tibi velis? Loqueris ad eos: haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam lignum Joseph, quod est in manu Ephraim; et tribus Israel, quae junctae sunt ei: et dabo eas pariter cum ligno Juda, et faciam eas in lignum unum, et erunt unum in manus ejus. Erunt autem ligna super quae scripseris in manu tua in oculis eorum: et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt: et congregabo eos undique, et adducam eos ad humum suam, et faciam eos gentem unam in terra in montibus Israel, et rex unus erit omnibus imperans. Et non erunt ultra duae gentes, nec dividantur amplius in duo regna; neque polluentur ultra in idolis suis, et in abominationibus suis, et in cunctis iniquitatibus suis, et salvos eos faciam de universis sedibus suis, in quibus peccaverunt, et mundabo eos, et erunt mihi populus, et ego ero eis Deus. Et servus meus David rex super eos, et pastor unus erit omnium eorum: in judiciis meis ambulabunt, et mandata mea custodient, et facient ea. Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo Jacob: in

qua habitaverunt patres vestri, et habitabunt super eam ipsi et filii eorum, et filii filiorum eorum usque in sempiternum: et David servus meus, princeps eorum in perpetuum. Et percutiam illis foedus pacis: pactum sempiternum erit eis, et fundabo eos, et multiplicabo, et dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis, et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum. LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, assume tibi virgam unam, et scribe super eam Judam, et filios Israel qui appositum sunt ei, et virgam secundam assumes tibi, et scribes super eam Joseph, virgam Ephraim, et omnes filios Israel qui appositum sunt ei, et conjunges eas invicem tibi in virgam unam, ut copules eas, et erunt in manu tua. Et erit quando dixerint tibi filii Israel loquentes: Non indicas nobis quid sint ista tibi? Et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam in tribum Joseph per manum Ephraim tribus Israel, quae adjunctae sunt ei, et dabo eos omnes super tribum Juda, et erunt in virgam unam, et erunt una in manu Juda. Et erunt virgae quas inscripsisti sic in manu tua coram eis: et dices eis, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam omnem domum Israel de medio gentium, ad quas ingressi sunt: et congregabo eos ex omnibus qui in circuitu ejus sunt, et inducam eos in terram Israel, et dabo eos in gentem unam in terra mea in montibus Israel, et princeps unus erit omnium istorum in regem. Et non erunt ultra in duas gentes: nec dividantur ultra in duo regna, ut non polluantur ultra in idolis suis et in offendiculis suis, et in omnibus impietatibus suis. Et eruam eos ex omnibus iniquitatibus eorum, in quibus peccaverunt, et mundabo eos et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et servus meus David princeps in medio eorum, et pastor unus erit omnium istorum, quia in praeceptis meis ambulabunt, et judicia mea custodient, et facient ea. Et habitabunt in terra sua quam dedi servo meo Jacob, ubi

habitaverunt patres eorum, et habitabunt in ea ipsi et filii eorum, et filii filiorum eorum usque in sempiternum. Et David servus meus, princeps eorum erit in perpetuum. Et disponam eis testamentum pacis, testamentum sempiternum erit cum eis: et dabo eos, et multiplicabo eos, et ponam sancta mea in medio eorum in perpetuum, et erit tabernaculum meum in eis, et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes quia ego sum Dominus qui sanctifico eos, cum fuerint sancta mea in medio eorum in perpetuum.» Regum narrat historia (III Reg. XII), sub Roboam filio Salomonis duodecim tribus fuisse divisas, et duas, hoc est, Judam et Benjamin cum Levitis ac sacerdotibus secutas esse Roboam, qui regnavit in Jerusalem, et regnum ejus appellatum est Juda. Alias vero decem tribus quae dixerunt: Non est nobis pars in David, neque haereditas in filio Sai [Al. Jesse], Jeroboam filio Nabath de tribu Ephraim, qui fuit filius Joseph, submisisse cervices, et servisse ei: appellatasque ex magna parte populi antiquo nomine Israel; et multo tempore regnum Juda et Israel adversum se habuisse certamina, propriisque paruisse regibus (IV Reg. XXV): primasque decem tribus captas ab Assyriis, et post aliquantum temporis eas quae appellabantur Juda, a Chaldaeis in Babylonem ductas esse captivas, et tribum Juda post annos septuaginta, antiquae terrae redditam: decem autem tribus quae vocabantur Israel, usque hodie in montibus, urbibusque Medorum servire captivas (IV Reg. XXV). Praesens igitur prophetia haec ex ore Domini pollicetur, quod utrumque sibi jungatur imperium, hoc est, regnum Judae, et regnum Israel; tollaturque virga Ephraim, qui de Joseph stirpe generatus est, cum reliquis tribubus, quae ei sociatae sunt, et jungatur virgae Juda, ut nequaquam vocetur Juda, et Israel, sed uno nomine appellentur Juda: et sub figura prophetae, qui praecedit in typo Domini Salvatoris, nequaquam duabus manibus, sed una Christi teneantur manu. Dicit enim se assumere filios Israel de medio nationum, ad quas captivi ducti sunt, et reducturum eos in terram et in montes Israel, de

quibus supra legimus: et appellandam unam gentem, uniusque regis regendam imperio: ut ultra non polluantur in idolis, et abominationibus suis; sed cum fuerint de captivitatis sedibus liberati, in quibus peccaverunt, omnibus vitiis esse mundandos, et futuros populum Dei, ita ut Dominus sit Deus eorum. Et servus, inquit, meus David rex super eos (Luc. I). De quo et Angelus loquitur in Evangelio, quod regnaturus sit super domum Jacob, et regni ejus non sit finis: tantaeque erit clementiae, ut non solum rex, sed et pastor appelletur, eo quod superbum nomen [Al. vocabulum] imperii, pastoris vocabulo mitiget. Qui postquam fuerint in gentem unam, et in terra Israel, ac montibus habitaverint, ambulaturi sint in omnibus judiciis Domini, et praecepta illius custodituri; habitaturi autem non in alia terra, sed in ea quam dedit servo suo Jacob, in qua habitaverunt patres eorum, Abraham, Isaac, et Jacob, et reliqui sancti, et non solum ipsi habitaturi sint, sed et filii eorum ac nepotes juxta illud Virgilianum (Aeneid. lib. IV):

*Et nati natorum, et qui nascentur ab illis:
habitentque non ad breve tempus, sed in perpetuum.*

Vultis autem, ait, scire quis sit iste rex et pastor? Ipse est de quo supra dixi, servus meus David. Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus esse se aequalem Deo; sed se exinanivit, formam servi accipiens, et factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Philip. II, 6 seq.). Cumque sub tali rege fuerint, percutiam illis foedus pacis: nequaquam ut in veteri Testamento certaminum atque bellorum, sed pactum pacis, quae exsuperat omnem sensum, de qua Salvator loquitur ad Apostolos: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. XIV, 27). Et propheta dicit: Factus est in pace locus ejus (Ps. LXXV, 2). Quos cum in Ecclesia fundaverit, et stabilierit, ita ut possint dicere: Statuit supra petram pedes meos (Ps. XXXIX, 3): tunc multiplicabuntur vel credentium numero, vel

multiplicatione virtutum. Et dabo, inquit, sanctificationem meam, sive sanctuarium in medio eorum in perpetuum, quod Judaei de templo interpretantur, quod sub Zorobabel exstructum est. Sed quomodo stare poterit hoc quod dicitur, in perpetuum: cum templum illud quod a Zorobabel exstructum est et postea a multis instauratum, Romano igne succensum sit? Quae omnia referenda sunt ad Ecclesiam, et ad tempora Salvatoris, quando tabernaculum ejus positum est in Ecclesia: ubi factus est Deus noster, et nos populus ejus. Profectusque omnium est, ut sciant quod ipse sit Dominus, et ipse sanctificet Israel, non juxta carnem, sed juxta spiritum: quando sanctificatio ejus in medio credentium facta est in perpetuum. Quo autem Dominus abjecerit tribum Ephraim, et elegerit tribum Juda, et in Psalmis legimus, in quibus scriptum est: Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit; sed elegit tribum Juda (Ps. LXXVII, 67, 68), de qua scriptum est: Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est: et ipse erit exspectatio gentium (Gen. XLIX, 10). Vere enim in adventu Domini Salvatoris, duae virgae, et ut in Hebraico positum est, duo ligna in unum juncta sunt sceptrum, et in baptisate Christi dudum separata sociantur: ut fiant in unum novum hominem, et in unam gentem, neque polluantur ultra in idolis et abominationibus; sed mundi lavacro, sint populus Dei, et imperet eis Christus, et habitent super terram viventium, quam dederat servo suo Jacob, qui populum Israel in matris utero supplantavit. Sin autem voluerimus juxta prophetiam Osee, quae pene omnis ad decem tribus dirigitur, id est, ad Joseph et Ephraim, et Samariam, et Israel, intelligere falsi nominis scientiam, et diversas turbas haereticorum, hoc dicemus, quod in ultimo tempore quando subintraverit plenitudo gentium, et omnis Israel salvus fuerit (Rom. XI), tunc etiam adversarii populi, qui contra domum Judae et confessionem Ecclesiae pugnaverunt, tradant se ecclesiasticae fidei, et universis erroribus derelictis, et

principibus mundi istius qui destruantur, et patriarchis suis, qui eos in blasphemiarum barathrum deduxerunt, consurgant, et relinquunt idola sua, et abominationes suas, quas de suo corde confinxerant, et de cunctis sedibus suis, in quibus peccaverunt, transeant ad ecclesiasticam fidem, et mudentur, et sint populus Christi, et ipse sit Deus eorum: quae plenius in Osee propheta dictasse me novi. Quod si Judaei et Christiani Judaizantes, haec ad mille annorum voluerint referre regnum, necessitate coguntur, ut suscipiant omnes qui salvi fuerint habituros in terra Israel, aedificandam Jerusalem, exstruendum templum, cunctas Legis caeremonias exercendas, observandum sabbatum, accipiendam circumcisionis injuriam, manducandum et bibendum, et divitiarum abundantiam pro summa beatitudine et cunctis opibus aestimandam, cum Apostolus dicat: Esca ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et illas destruet (I Cor. VI, 13). Quomodo autem in typo resurrectionis superior sermo propheticus resurrectionem Judaici populi demonstravit, non carnalem, sed spiritualem: sic et ista propheta nequaquam ad carnis, sed ad animae pertinet felicitatem, et ad Christi fidem, qua mundamur in baptisate, cujus regnum in perpetuum est, ut non exspectemus ventura quae transacta sunt, et quotidie transigi novimus.

(Cap. XXXVIII.)

«Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam contra Gog, terram Magog, principem capitis (sive ros) Mosoch, et Thubal, et vaticinare de eo. Et dices ad eum: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis (sive ros) Mosoch, et Thubal, et circumagam te, et ponam frenum in maxillis tuis, et educam (sive congregabo) te, et omnem exercitum tuum, equos et equites vestitos lorice universos, multitudinem magnam, hastam et clypeum

arripiendum, et gladium (sive peltas et galeas, et gladios): Persae, Aethiopes, et Libyes, cum eis omnes scutati et galeati: Gomer, et universa agmina ejus: domus Thogorma, latera Aquilonis (sive ab extremis Aquilonis), et totum robur ejus, populique (sive gentes) multae tecum. Praepara et instrue te, et omnem multitudinem tuam quae coacervata est ad te, et esto eis in praeceptum (sive et eris mihi in custodiam). Post dies multos visitaberis: in novissimo annorum venies ad terram quae reversa (sive perversa) est a gladio: et congregata est de populis multis ad montes (sive terram) Israel, qui fuerunt deserti jugiter: haec de populis educta est et habitabunt in ea confidenter universi. Ascendens autem quas tempestas venies, et quasi nubes, ut operias terram tu et omnia agmina tua, et populi (sive gentes) multi tecum. Haec dicit Dominus Deus: In die illa ascendent sermones super cor tuum, et cogitabis cogitationem pessimam, et dices: Ascendam ad terram (sive super terram) absque muro (sive abjectam): veniam ad quiescentes habitantesque secure (sive in pace): hi omnes habitant sine muro, vectes et portae non sunt eis: ut diripias spolia, et invadas praedam: ut inferas manum tuam super eos qui deserti fuerant, et postea restituti, et super populum qui est congregatus ex gentibus, qui possidere coepit, et esse habitator umbilici terrae. Saba et Dedan, et negotiatores Tharsis (sive Carthaginenses et omnes leones villae) ejus dicent tibi: Numquid ad sumenda spolia tu venis? Ecce ad diripiendam praedam congregasti multitudinem tuam, ut tollas argentum et aurum, et auferas supellectilem atque substantiam, et diripias manubias infinitas. Propterea vaticinare, fili hominis, et dices ad Gog: Haec dicit Dominus Deus: Numquid non in die illo cum habitaverit populus meus Israel confidenter (sive in pace) scies (sive consurges)? Et venies de loco tuo a lateribus (sive a novissimis) Aquilonis, tu et populi multi tecum, ascensores equorum universi, coetus magnus, et exercitus vehemens. Et ascendens super populum meum Israel quasi nubes, ut

operias terram. In novissimis diebus erit et adducam te super terram meam: ut sciant gentes me, cum sanctificatus fuero in te in oculis eorum, o Gog. Haec dicit Dominus Deus: Tu ergo ille es, de quo locutus sum in diebus antiquis in manu servorum meorum prophetarum Israel, qui prophetaverunt in diebus illorum temporum (sive annis): ut adducerem te super eos? Et erit in die illa, in die adventus Gog super terram Israel, ait Dominus Deus: ascendet indignatio mea in furore meo. Et in zelo meo, in igne irae meae locutus sum, quia in die illa erit commotio magna super terram Israel, et commovebuntur a facie mea pisces maris, et volucres coeli, et bestiae agri (sive campi), et omne reptile quod movetur super humum: cunctique homines qui sunt super faciem terrae, et subvertentur (sive scindentur montes, et cadent sepes (sive valles): et omnis murus in terram corruet. Et convocabo adversum eum in cunctis montibus meis gladium (sive omnem formidinem gladii): dicit Dominus Deus. Gladius uniuscujusque (sive hominis) in fratrem suum dirigetur. Et judicabo eum peste (sive morte) et sanguine, et imbre vehementi et lapidibus immensis (sive grandinis). Ignem et sulphur pluam super eum, et per exercitum ejus (sive super omnes qui cum eo sunt), et super populos multos qui sunt cum eo. Et magnificabor, et sanctificabor, et notus ero in oculis gentium multarum, et scient quia ego sum Dominus.»

Primum historiae fundamenta jacienda sunt, sciendumque quod ad Ezechielem prophetam iste extremus sermo sit Domini. Neque enim post hunc simile quid possumus invenire, praeter illud quod in vicesimo quinto anno scriptum est transmigrationis Jechoniae: Facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc, hoc est in terram Israel, quando aedificatio templi describitur, et caeremoniarum ejus ordo narratur. Deinde observandum est, quod ponitur, sive obfirmatur facies prophetae contra Gog terram, sive terram Magog. Obfirmatione enim et multa consideratione vultus opus

est, ut quae dicuntur, nosse possimus secundum illud Apostolicum: Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem reformamur, a gloria in gloriam quasi a Domini spiritu (I Cor. III, 18) Igitur Judaei et nostri Judaizantes putant Gog gentes esse Scythicas, immanes et innumerabiles, quae trans Caucasum montem, et Maeotidem paludem, et prope Caspium mare ad Indiam usque tendantur; et has post mille annorum regnum esse diabolo commovendas, quae veniant in terram Israel, ut pugnent contra sanctos, multis secum gentibus congregatis. Primum, Mosoch, quos Josephus interpretatur Cappadocas, deinde Thubal, quos idem Iberos, vel Hispanos, Hebraei Italos suspicantur, habentes secum in exercitu Persas, Aethiopas, et Libyas: Gomer quoque et Thogorma, quos Galatas et Phrygas interpretantur: Sabaeos quoque et Dedan, et Carthaginenses, sive Tharsis, et hoc est, quod Joannes quoque in sua ponit Apocalypsi: «Et cum finiti fuerint mille anni, solvetur Satanus de custodia sua, et egredietur ut seducat gentes in quatuor angulis terrae, Gog, et Magog, ut congreget eos ad bellum, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terrae, et circumdederunt castra sanctorum, et civitatem dilectam. Et descendit ignis a Deo de coelo, et devoravit eos: et diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi erat bestia et pseudopropheta: et cruciabuntur diebus et noctibus in saecula saeculorum (Apoc. X, 7 seqq.).» non intelligentes totum volumen Joannis, quod Revelationis titulo praenotatur, esse mysticum, et revelatione nos indigere, ut possimus cum propheta dicere: Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Ps. CXVIII, 18). Alii vero terrenum sensum relinquentes, et judaicas atque aniles fabulas quae noxae sunt (I Tim. IV), et acquiescentes sibi, detrahunt in profundum, nimium ad alta conscendunt, et multo peiores fingunt, ut in coelesti Jerusalem, diaboli et omnis exercitus ejus bella describant, et sub --- [Al. etymologiis] gentium singularum interpretantur spiritualia

nequitiae in coelestibus. Quae nos omnia lectoris arbitrio concedentes, non tam aliena damnare, quam ecclesiasticam explanationem affirmare conabimur. A Gog Graeco sermone --- Latino tectum dicitur. Porro Magog interpretatur, detecto. Omnis igitur superbia et falsi nominis scientia, quae erigit se contra notitiam veritatis, his nominibus demonstratur. Ista sunt tecta, de quibus et Isaia loquitur in visione contra vallem Sion: Quid tibi factum est nunc, quoniam ascendistis omnes in tecta vana (Isa. XXII, 1)? Tectumque interpretabimur haereticorum principes: et de tecto eos, qui illorum susceperunt doctrinas. Et pulchre post multas et mysticas in hoc volumine prophetias, extremum vaticinium est contra Gog et Magog. Si enim tempus iudicii est, juxta Petrum, ut incipiat a domo Dei, et juxta hunc eundem Ezechielem, qui ait: Et a sanctis meis incipite (Supra IX, 6), et novissimus inimicus destruetur mors (I Petr. IV): in Isaia quoque primus sermo fit contra Judaeam, in qua confessio Domini est, et extremus contra quadrupedes, quae in deserto sunt (Isa. II): recte et hic novissimus sermo fit contra Gog et Magog, qui oppugnant civitatem Dei, quam fluminis impetus laetificat (Psal. XLV). Et quae in Isaia dicit: Ego civitas prima, quae oppugnatur (Isa. XXVII, 10). Et de qua in Evangelio scriptum est: Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth. V, 14). Et plenius in psalmo: Jerusalem quae aedificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum (Psal. CXXI, 3). Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui (Psal. CXXIV, 1). Porro quod in exercitu Gog, sive Magog, qui juxta Septuaginta, Symmachum, et Theodotionem, princeps est Ros, Mosoch, et Thubal: primam gentem Ros, Aquila interpretatur caput, quem et nos secuti sumus, ut sit sensus: Principem capitis Mosoch, et Thubal. Et revera, nec in Genesi, nec in alio Scripturae loco, nec in Josepho quidem, qui omnia Hebraicarum gentium in primo Antiquitatum libro exponit nomina, hanc gentem potuimus invenire. Ex quo manifestum est, Ros non gentem significare, sed caput. Illud quoque breviter annotandum,

quod in Ezechiel Gog, princeps terrae Magog esse dicatur. Apocalypsis vero et Gog et Magog nationes esse commemorat (Apoc. X), quae egrediuntur de quatuor angulis terrae. Et quomodo a Jacob qui postea appellatus est Israel, omnis populus Hebraeorum Israel sortitus est nomen (Genes. XXXII), et ab Aram Syria, a Mesraim Aegyptus, quorum in Genesi scripta sunt nomina (Ibid., X): sic et a principe Gog omnes qui ei subditi sunt, Magog appellantur. Mosoch autem interpretatur, amentia: et Thubal, tota vel omnia. Princeps igitur et caput superbientis amentiae, et omnium malorum, juxta illud quod scriptum est: Mundus in maligno positus est (I Joan. V, 19), Gog et Magog appellantur. Quae gentes inimicae adversariaeque sanctorum, egrediuntur ab angulis terrae, rectam lineam relinquentes, et dispositionem castrorum Dei; quae narratur in Numeris, et illud testimonium nescientes: Multi de Oriente, et Occidente, et Septentrione, et Meridie venient, et discumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob in regno Dei (Matth. VIII, 11). Et in alio loco: Dicam Aquiloni, affer; et Africo, noli prohibere. Adduc filios meos de terra longinqua, et filias meas ab extremo terrae, omnes qui vocati sunt nomine meo (Isa. XLIII, 6). Sed non tales anguli terrae, de quibus egrediuntur Gog et Magog: juxta quos angulos stat meretrix in Proverbiis (Prov. XXIII), quae praetereuntes stultos juvenes per plateas, per latam videlicet et spatiosam viam quae ducit ad mortem, decipere festinat. Scribae quoque et Pharisei orant in angulis platearum, ut ab hominibus videantur, qui receperunt mercedem suam (Matth. VI). Quae est igitur contra Gog comminatio? Circumagam te sive convertam, et ponam frenum in maxillis tuis. Primum, a sententia tua fluctuare te faciam atque converti. Et ponam frenum in maxillis tuis, de quo scriptum est: In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te (Ps. XXXI, 9); ut indomitus equus atque lasciviens et corruens per praecipitia, freno Domini subjugetur: ad quem propheta dicit: Ascende super equos tuos, et equitatio tua salus (Abac. III, 8). Et

ad Job per nubem et turbinem dicitur: Tu circumdedisti equo fortitudinem (Job. XXXIX, 19)? Tales erant equi et equites; quorum multitudinem Joannes vidit in coelo (Apoc. VI). Dicit ergo ad Gog: Educam, sive congregabo te, et omnem exercitum, vel fortitudinem tuam. Qui educitur, et de dispersione congregatur, retrahitur ad salutem, juxta illud quod in lege promittitur: Si fuerit dispersio tua a summitate coeli usque ad summitatem ejus, inde congregabo te (Deut. XXX, 3). Equos quoque ejus et equites vestitos loricis, qui imitantur armaturam Apostoli, et loricas justitiae habere se jactant (Ephes. VI): multitudo nimia est, omnesque arripiunt contra Ecclesiam clypeum et gladium, et sunt gentes saevissimae et inimicae Israel, Persae, Aethiopes, et Libyes: quorum adversum populum Dei in Scripturis sanctis bella narrantur Gomer quoque et domus Thogorma, qui veniunt de lateribus Aquilonis, qui est ventus frigidissimus, et nomine Dexter vocatur, totumque robur Magog, et omnes qui subjecti sunt ei populi, venient cum illo ad praelium. Cui dicitur per ironiam: praepara te, instrue, et omnem multitudinem tuam quae tuis paret imperiis coacerva ad te; et scito quod post dies multos visitaberis, juxta illud quod scriptum est: Visitabo in virga iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum (Ps. LXXXVIII, 33). In novissimo, inquit, annorum venies. Unde et Joannes loquitur: Filioli mei, novissima hora est (I Joan. II, 18). Et populus gentium hora undecima ad operandam conducitur vineam (Matth. XX), ad quorum terram, id est, terram mitium, terramque sanctorum, quae affert centenos, et sexagenos, et tricenos fructus, venit Gog expugnandam, quae reversa est, sive aversa a gladio. Scit enim scriptum: Dissipa, Domine, gentes quae bella volunt (Ps. LXVII, 32). Et in pace consistit, et congregata est de populis et gentibus multis; ut nationum errore contempto, veniret ad montes Israel, patriarchas videlicet et prophetas, qui fuerunt quondam deserti jugiter sine lege et praeceptis Dei: cui postea dicitur: Plures filii desertae magis quam ejus quae habet virum (Isa. LIV, 1).

Ista sunt deserta et inaquosa, in quibus diabolus locum invenire non poterat, quia vocati fuerant ad salutem, et postea assumptis aliis septem daemonibus nequioribus se, reversus est in domum suam (Matth. XI), ad gentem videlicet Israel. Haec, inquit, de populis educta est, subauditur terra; sive hic de gentibus eductus est, ut intelligatur credentium populus qui habitavit in pace, et confidit in Domino. Ascendens autem Gog cum omni exercitu suo, quasi tempestas veniet, et quasi nubes, ut operiat terram credentium. Quis enim haereticorum, quorum princeps diabolus est, non quasi tempestas venit contra Ecclesiam, et nube verborum suorum, simplices quosque credentium opprimere et operire festinat? Unde dicitur ad eum: Quantum in te est, cuncta operies tu et omnia agmina tua, et populi multi tecum. Pulchreque ascendens Gog non habet pluviam voluntariam, non imbrem temporaneum et serotinum, qui arentia arva laetificet, sed tempestatem et caliginem, ut cuncta tenebris et errore confundat. Propterea haec ei loquitur Dominus Deus: In illo tempore, hoc est, in diebus novissimis, ascendent sermones super cor tuum, et cogitabis cogitationem pessimam, Scriptura dicente: Si spiritus potestatem habentis ascendere voluerit super te, locum tuum ne derelinquas (Eccle. X, 4). E contrario autem in sancti cor ascendit Deus, de quo scriptum est: Ascensiones in corde suo disposuit (Ps. LXXXIII, 6). Dicitque Gog: Ascendam ad terram absque muro, sive projectam, hoc est, quae Dei auxilio destituta est, nec dialecticorum argumentatione munita; veniam ad quiescentes, habitantesque secure, sive in pace. Rex enim noster pacificus est, et in pace locus ejus (Psal. LXXV). Omnes, inquit, habitant sine muro, vectes et portae non sunt eis. Hoc diabolus princeps haereticorum loquitur, quod nulla habeat munimenta Ecclesia; nec sapientiam saecularem, quae apud Deum stultitia est, ut diripiat spolia, et invadat praedam Ecclesiae, et inferat manum suam super eos qui deserti fuerant, quando Dei notitiam non habebant: et postea restituti per Christum,

veniant ad Patrem, cui loquitur in Evangelio: Pater, revelavi nomen tuum hominibus (Joan. XVII, 6). Et ut sciamus populum qui desertus fuerat, et postea restitutus, significare populum Christianum, sequitur: Et super populum qui est congregatus ex gentibus (Ps. LXXIII, 12). Qui populus possidere coepit haereditatem Christi, et esse habitator umbilici terrae, de qua scriptum est: Operatus est salutem in medio terrae. Veritas enim de terra orta est (Ibid. LXXXIV, 1); quae dicit in Evangelio: Ego sum via et vita, et veritas (Joan. XIV, 6). Haec illo cogitante, atque dicente, et possessionem Ecclesiae rapere festinante, gentes quae ab errore pristino conversae fuerant ad salutem, Saba et Dedan, et negotiatores Tharsis, Carthaginis, sive maris qui inter saeculi hujus fluctus bonis operibus quaerunt mercimonia, et omnes villae earum, sive leones, aut catuli leonum ut in Hebraico continetur, loquentur ei quae sequuntur. Ut autem pro catulis leonum, qui Hebraice dicuntur CAPHIR, Septuaginta et Theodotio ponerent villas, error perspicuus est. Si enim per chi litteram scribas, appellatur catulus leonis: sin autem per ce, quae Hebraice dicitur COPH, ager appellatur et villa. Unde et Capharnaum, ager pulcherrimus dicitur. Dicent ergo Saba et Dedan, et negotiatores Tharsis, et omnes sancti, qui leonum catuli nuncupantur, vel certe villae habitationesque credentium: O Gog, numquid idcirco venis ut spolia rapias Ecclesiae, et ideo multitudinem congregasti, ut Christi possessio tua fiat haereditas? Aut putas te argentum et aurum, quod in eloquio sensuque intelligitur, Ecclesiae possessurum, ut auferas suppellectilem omnemque substantiam, et diripias manubias infinitas, Christi victoriis congregatas? Propterea, o Propheta Ezechiel, qui in typo Christi appellaris filius hominis, loquere ad Gog, et dic ei: Haec dicit Dominus Deus, quando totius mundi errore sublato, populus meus Israel qui mente cernit Deum, habitaverit in Ecclesia confidenter, sive in pace: tunc scies, sive consurges, et venies de loco tuo. Qui sit autem locus

haereticæ pravitatis, sequens sermo demonstrat: A lateribus Aquilonis, qui omnem calorem credentium refrigerare conatur. Venientque cum eo populi multi, omnes ascensores equorum, de quibus scriptum est: Equum et ascensorem projecit in mare (Exod. XV, 1): coetus magnus et exercitus vehemens, cum quibus ascendens, ait, super populum meum Israel quasi nubes et caligo, ut operias terram meam, de qua supra dictum est: In novissimis diebus eris, quando Evangelica prædicatio: et adducam te super terram meam. Oportet enim hæreses esse, ut probati quique manifesti fiant (I Cor. XI, 19), et Dei voluntate --- diabolus et omnia perversitatis dogmata derelicta sunt: ut sciant omnes gentes, et intelligant me, cum sanctificatus fuero in te in oculis eorum, o Gog, hoc est, cum poenis tuis me intellexerint iudicem. Et facit apostropham ad ipsum Gog; Nonne tu ille es de quo locutus sum in diebus antiquis, in manibus servorum meorum prophetarum Israel? Moysi videlicet, qui ait in Numerorum libro, dumtaxat juxta LXX: Egredietur homo de semine ejus, et dominabitur gentium plurimarum, et elevabitur Gog regnum ejus, et crescet regnum illius (Num. XXIV, 7). Caeterum juxta Hebraicum ita scriptum reperi: Tolletur propterea Agag [Vulg. Gog] rex ejus, et auferetur regnum illius: eo quod regnum Israel in Saule propter Agag regem Amalech destructum sit. Et in alio loco: Mundabit terram populi sui (Joel. III). Joel quoque in valle Josaphat, hoc est, judicii Dei, describit populos congregandos. Et Isaias omnesque prophetae, in quorum manibus, et bonis operibus sermo fit Domini. Cum igitur veneris super terram Israel, ascendet indignatio mea in furore meo contra te, et in zelo meo pro populo meo. In igne irae meae locutus sum, qui omnia vitiorum tuorum ligna consumat. Illo, inquit, tempore erit magna commotio super terram Israel. Immittente enim diabolo, crebra contra Ecclesiam persecutio fiet: quæ quando sopita fuerit, et Dei victa præsidio, tunc commovebuntur a facie ejus pisces maris, et volucres coeli, et bestiae agri, et omne reptile, quod

movetur super terram, cunctique homines qui sunt super faciem terrae. Quod manifeste de habitatoribus Ecclesiae demonstratur: quorum alii, ut pisces maris; alii, ut volucres coeli; alii, ut bestiae agri, et omnia reptilia, quae moventur super terram; alii, ut retinentes hominis dignitatem, habitant super faciem terrae. Quod autem morum diversitas, variis signetur nominibus, et Apostolus scribit ad Corinthios, qui alia corpora post resurrectionem dicit esse coelestia, alia terrena (I Cor. XV); et aliud corpus piscis, aliud volucris, aliud bestiarum, aliud reptilium, et aliud hominum, qui nomen pristinum servaverunt. In actibus quoque apostolorum linteum illud, quod quatuor principiis tertio Petro apostolo demonstratur (Act. X), varietatem credentium significat, quae in Arca quoque diluvii continetur. Tunc autem a facie Domini, et a conspectu majestatis ejus subvertentur montes, qui se elevabant contra scientiam Dei: et cadent sepes sive valles, quae vel humilitate sensus ad ima demersae sunt; vel certe munitiones, quae aliquid pollicentur, ut imitentur Ecclesiam Dei, de cujus sepibus dicitur: Qui destruit sepem, mordebit eum coluber (Eccli. X, 8). Et omnes muri in terram corruent. Cum enim Ecclesiastici sermonis apparuerit fortitudo, omnia haereticorum corruent munimenta. Et vocabo, inquit, eum adversum illum, hoc est, haereticorum principem Gog, in cunctis montibus ejus gladium, ut principes exercitus ejus gladio Domini conficiantur. Tunc haeresis dimicabit adversum haeresim, quarum inter se compugnatio, nostra victoria est. Et judicabo, inquit, eum morte, vel peste, et sanguine, et imbre vehementi, et lapidibus immensis, sive grandinis [Al. grandinibus]. Judicatur autem Gog morte sua, et sanguine quem effudit, et imbre vehementi, sermonibus eruditi et perfecti viri, et lapidibus immensis, qui eum obruant testimoniis Scripturarum, sive grandinis, qui calorem illius faciant refrigerescere: Omnes enim adulterantes, quasi clibanus corda eorum (Osee VII, 4). Ignem, inquit, et sulphur pluam super eum: per quae demonstratur poena judicii sempiterni. Et non solum

super eum, qui auctor perversitatis fuit, sed et super omnem exercitum et multitudinem ejus, et super populos multos, qui sunt cum eo. Plures enim habent haeretici socios, immo diabolus princeps eorum infinita multitudine circumdatur. Omnique errore sublato, et punitis atque destructis haereticorum principibus, magnificatur Dominus, et sanctificatur in credentibus, et notus fit in oculis gentium multarum, quae illius fidei crediderunt: et tam ex beatitudine sui, quam ex adversariorum poenis scient, atque cognoscent, quod ipse sit Dominus. Haec ut potuimus interpretati sumus, obedientes illi praecepto: Neque ad dexteram, neque ad sinistram declinabis, sed via regia ingredieris (Deut. XXVIII, 14). Si quis autem nostra reprehendit: aut meliora proferat, quae sequamur, aut si nihil voluerit dicere, perfectam Deo scientiam derelinquat; dum tamen sciat nequaquam in nobis vires, sed animum judicandum.

(CAP. XXXIX.---Vers. 1 seq.)

«Tu autem, fili hominis, vaticinare adversum Gog, et dices: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego super te Gog principem capitis (sive Ros), Mosoch et Thubal; et circumagam (sive congregabo) te; et reducam (sive deducam) te; et ascendere te faciam de lateribus (sive de novissimis) Aquilonis; et adducam te super montes Israel. Et percutiam (sive perdam) arcum tuum in manu (sive de manu) sinistra tua, et sagittas tuas de manu dextera tua; et dejiciam te super montes Israel, et cades tu et omnia agmina tua, et populi (sive gentes) quae tecum sunt. Feris, avibus, omnique volatili, et bestiis terrae dedi te devorandum. Super faciem agri (sive campi) cades: quia ego locutus sum, dicit Dominus Deus. Et emittam ignem in Magog, et in his qui habitant in insulis confidenter (sive et habitabuntur insulae in pace): et scient quia ego Dominus. Et nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israel, et non polluam (sive non polluetur) nomen sanctum meum amplius; et

scient gentes quoniam ego sum Dominus sanctus Israel. Ecce venit, et factum est (sive et scies quoniam erit), dicit Dominus Deus: haec est dies de qua locutus sum. Et egredientur habitatores de civitatibus Israel, et succendent et comburent arma, clypeum et hastas (sive peltas et contos), arcum et sagittas, baculos manuum et contos (sive lanceas): et succendent ea igni septem annis. Et non portabunt (sive non assument) ligna de regionibus (sive de campis), neque succident de saltibus: quoniam arma succedent igni, et depraedabuntur eos quibus praedae fuerant; et diripient vastatores suos, ait Dominus Deus. Et erit in die illa, dabo Gog locum nominatum sepulcrum in Israel; vallem viatorum ad Orientem maris, quae obstupescere faciet praetereuntes: et sepelient ibi Gog et omnem multitudinem ejus; et vocabitur vallis (sive GE multitudinis Gog. Et sepelient eos domus Israel, ut mundent terram (sive ut mundetur terra) septem mensibus. Sepeliet autem eum omnis populus terrae, et erit eis nominata dies, in qua glorificatus sum, ait Dominus Deus. Et viros jugiter constituent, lustrantes (sive circumeuntes) terram, qui sepeliant, et requirant eos, qui remanserant super faciem terrae, ut emundent eam: post menses autem septem quaerere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: cumque viderint os hominis, statuent juxta illud titulum, donec sepeliant illud pollinctores in valle (sive GE) multitudinis Gog. Nomen autem civitatis Amona (sive Polyandrion): et mundabunt terram (sive mundabitur terra).»

Et haec Judaicae traditionis haeredes, et discipuli interminabilium fabularum, post mille annorum regnum futura contendunt: interficiendumque Gog principem Ros, Mosoch, et Thubal in finibus Israel; et ab omnibus volatilibus, et bestiis devorandum: et habitatores urbium Israel septem annis lignorum usum nequaquam habituros de succisione silvarum, sed de armis Gog, scutis videlicet et hastis, sagittisque et baculis sive contis: ipsum autem Gog sepeliendum in valle, quae Hebraice dicitur GE, et

nomen sepulcri illius appellandum polyandrion; ubi scilicet multitudo hominum sit sepulta. Septem autem mensibus eum sepeliendum a domo Israel, ut terra mundetur: et inclytam futuram diem, quando interfectus sit Gog, constituendosque qui ossa diligenter inquirant et sepeliant, quo scilicet nihil in terra remaneat insepultum. Post menses autem, sive in mensibus septem peragrandam terram; et sicubi os hominis jacere perspexerint, titulo prope posito demonstrandum, ut postea sepeliant illud, qui huic operi praepositi sunt: nomen autem civitatis appellari Amona, quae Graece dicitur --- hoc est, multitudo hominum sepulcorum; et sic terram esse mundam. Hoc illi dixerint. Nos autem coeptae explanationis sensum tenentes, singula quae proposuimus, disseramus. Habet Gog et ipse trinitatem suam: Ros, Mosoch, et Thubal; caput, videlicet, et insaniam, et universa; ut nullum sit vitium, quod non in Gog possessione consistat. Iste educetur, sive circumagetur, et palpabitur, sive lactabitur: ut sperans victoriam, occidendus ducatur ad praelium. Et ascendet de lateribus, sive de novissimis Aquilonis, ex quo exardescunt mala super omnem terram (Jerem. I). Et ab eo ipso adducetur super montes Israel: quos apostolos et apostolicos viros, atque ecclesiasticos intelligere debemus, ut postquam adductus fuerit ad montes Israel, tunc percutiatur arcus, qui est in manu sinistra ejus, et sagittae, quae manu tenentur dextera. Et ipse enim imitatur ad interficiendos eos quos deceperit, habere arma a sinistris et dextris, per bonam et malam famam. Istaes sagittae sunt, et haec jacula, de quibus et Psalmista loquitur: Ecce enim peccatores intenderunt arcum: paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde (Ps. X, 2). Quae ignita diaboli jacula scuto fidei restinguenda sunt (Ephes. VI). Dejicietur autem, sive cadet Gog, qui ascenderit super montes Israel, in ipsis montibus cum omni exercitu suo cunctisque agminibus; et erit in escam feris, avibus, omnibusque volatilibus et bestiis terrae: adversariis videlicet

potestatibus, quae juxta viam comedere sementem, et sanguinariis bestiis. Quomodo enim scriptum est de dracone: Dedisti eum escam populis Aethiopum (Ps. LXXIII, 14); sic decepti quique ab haereticis, daemonum cibi sunt. Cadet autem Gog, vel in campi latitudine, vel in agro, qui cultus est a Dei agricolis. Neque enim fieri potest, ut Domini verba sint irrita. Tunc mittetur ignis in Magog, in eos videlicet qui Gog suscepere doctrinam, et in eos qui ad similitudinem insularum saeculi fluctibus verberantur, et putant se debere esse securos: ille ignis de quo Dominus loquitur: Ignem veni mittere super terram; quem volo ut ardeat (Luc. XII, 49); ut sciant omnes et intelligant quod ego sim Dominus, et nomen sanctum meum notum fiat in medio populi mei, qui nequaquam Gog auctoritate seductus est: neque ultra per occasionem falsi nominis scientiae polluatur nomen meum in haereticis; et sciant gentes, quae in circuitu sunt, quod ego sim Dominus. Quod autem sequitur: Ecce venit, et factum est, de judicio Christi dicitur: Qui veniens veniet, et non tardabit (Abac. II, 3). Et ipsa est dies poenarum atque vindictae, de qua per omnes prophetas locutus est Dominus. Et egredientur habitatores urbium Israel, credentium populi: urbes autem Israel intelligimus Ecclesias rectae fidei. Et succendent, et comburent arma, de quibus et in alio loco scriptum est: Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni (Ps. XLIII, 10), clypeos et hastas, arcum et sagittas, baculos manus, in quibus perversum Pascha celebrabant: lanceas, sive contos, quibus lata et insanabilia inferebant vulnera doctrinarum: clypeosque, arcus et sagittas, de quibus supra dictum est. Quodque sequitur: Et succendent ea igni septem annis, de Exodo et Levitico exponendum est (Exod. XXI; Levit. XXV), in quibus Lege praecipitur, ut septimo anno remissionis, quando servis Hebraeis libertas redditur, et debita cuncta solvuntur, et ad dominos redit antiqua possessio, et quies terrae tribuitur, et omnes fruges pauperibus condonantur, quo scilicet in septem annis numero sacrato atque perfecto

haereticorum armatura dispereat, et ecclesiastici viri nequaquam ligna succidant de campis et regionibus, silvisque et saltibus gentium, quos magis salvare cupiunt quam perdere; sed de haereticorum, quos vicerint, clypeis, hastis, sagittis, baculis, contisque et lanceis. Habent enim et ipsi ad impugnandum Ecclesiam Christi tela diversa, quae ab eruditis hominibus igne sancti Spiritus succendenda sunt; sermone videlicet ecclesiastico, quem qui habuerit, poterit dicere: Nonne cor nostrum erat ardens in via, cum aperiret nobis Jesus Scripturas (Luc. XXIV, 12)? Nec possumus plenam habere pacem, et habitationis confidentiam, nisi cunctam adversariorum suppellectilum depraedemur: ut pereant omnia, et in cinerem concrementur; et depraedemur eos qui nos fuerant ante praedati, et vastemus illos qui vastaverunt prius Ecclesiam. In die illa, in claro praedicationis lumine: Dabo, inquit, Gog locum nominatum sepulcrum in Israel; juxta Hebraicum, vallem viatorum ad Orientem maris, quae obstupescere facit praetereuntes. Cujus sermonis hic sensus est: Sepulcrum Gog non erit in montibus, sed in depressis vallibus, et in confragosis locis, quae Hebraice appellantur GE, quae haeretici, cum in Occidente sint, Orientis loca esse confingunt; ut decipiant viatores, eos videlicet qui saeculum istud pertranseunt, et non sunt habitatores, sed peregrini, dicentes illud propheticum: Advena sum ego, et peregrinus, sicut omnes patres mei (Ps. XXXVIII, 12). Quis enim praetereuntium, de quibus scriptum est: Et non dixerunt qui praeteribant, benedictio Domini super vos (Ps. CXXVIII, 8), non admiratur et obstupescit cum vallem viderit viatorum, quae viatoribus vallis, habitatoribus mons videtur? Hoc juxta Hebraicum. Caeterum Septuaginta transtulerunt, polyandron eorum qui venerint ad mare; et aedificabunt in circuitu introitum vallis. Labor enim est eorum qui egrediuntur de urbibus Israel, ut omnem introitum et exitum haereticae pravitatis qui venerant ad mare, et amaritudine illius delectabantur, undarumque molibus et crudelitate

nafragii, claudant et circumaedificent, et in voraginibus terrae sepeliant, ne ultra exire valeant, et aliquos sua fraude decipere. Ibi ergo sepelient Gog, et omnem multitudinem ejus, qua semper haeretici delectantur. Et vocabitur nomen vallis illius, in qua Gog sepultus est, multitudinis ge, sive --- hoc est, sepulcrum plurimae multitudinis. Et quomodo supra diximus, per septem annos adversariorum arma succendi: sic per septem menses sordibus haeticorum terra mundabitur. A primo enim mense, quando pascha Domini celebramus, et exterminatorem Aegypti, agni in postibus nostris cruore, vitamur, usque ad exitum anni, hoc est, usque ad septimum mensem, quando tabernacula figimus, et inter caeteras frondes palmarum quoque ramis protegimur: ut perfecta contra hostes victoria demonstretur: festivitates omnes complemus in populis: nec solum magistri, sed et omnis populus hoc certatim faciet, ut sepeliat Gog, et terra operiat; et nequaquam aerem liberum capere permittat. Post necem autem et interfectionem, sive sepulcrum Gog, eligentur viri Ecclesiastici, qui hoc habeant studii, ne quid in terra Israel maneat sordium pristinorum, ne quid morticinum; qui lustrent terram, et requirant mortuos, et sepeliant, ut videlicet mundetur terra Ecclesiae. Sin autem post septem menses, quando debent esse cuncta purgata, hi qui terram peragrant atque circumeunt, in aliquo os hominis, hoc est, duritiam haeticae pravitate, sive morticinum quid doctrinae pristinae viderint remansisse, ponent juxta illud, sive aedificabunt, titulum: ut postquam notati fuerint, qui hujuscemodi sunt: tunc vel emudentur, vel sepeliantur cum Gog, et in tumba [Al. turba] sepulturae illius retrudantur. Nomen autem civitatis, ubi servorum Domini victoria est, et jacent adversarii, et omnis inimicorum ejus multitudo prostrata est, appellabitur amona, sive polyandrion: ut finis omnium, restitutio puritatis sit. Denique sequitur: Et mundabunt terram; haud dubium quin hi de quibus supra scriptum est: Quaerere incipient, et circuibunt peragrantes terram.

(Vers. 17 seqq.)

«Tu ergo, fili hominis, haec dicit Dominus Deus: dic omni volucris, et universis avibus, cunctisque bestiis agri (sive campi): Convenite et properate: concurrite undique (sive per circuitum) ad victimam meam quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israel, ut comedatis carnem, et bibatis sanguinem. Carnes fortium (sive gigantium) comedetis, et sanguinem principum terrae bibetis: arietum, agnorum, et hircorum, taurorumque altilium et pinguium omnium. Et comedetis adipem in saturitate, et bibetis sanguinem in ebrietate, de victima quam ego immolabo vobis. Et saturabimini super mensam meam de equo, et de equite forti (sive gigante): et de universis viris bellatoribus, ait Dominus Deus. Et ponam (sive dabo) gloriam meam in gentibus (sive in vobis): et videbunt omnes gentes iudicium meum quod fecerim, et manum meam quam posuerim (sive induxerim) super eos. Et scient domus Israel, quia ego sum Dominus Deus eorum a die illa et deinceps. Et scient gentes quoniam propter iniquitates suas capta sit domus Israel, eo quod reliquerint me, et absconderim (sive averterim) faciem meam ab eis, et tradiderim eos in manus hostium (sive inimicorum eorum) et ceciderint in gladio universi. Juxta immunditias eorum et scelera (sive iniquitates) eorum feci eis, et abscondi (sive averti) faciem meam ab illis. Propterea haec dicit Dominus Deus: Nunc reducam captivitatem Jacob, et miserebor omni domui Israel: et assumam zelum pro nomine meo sancto, et portabunt confusionem (sive ignominiam) suam, et omnem praevaricationem, qua praevaricati sunt in me, cum habitaverint in terra sua confidenter (sive in pace), neminem formidantes, et reduxero eos de populis (sive gentibus); et congregavero de terris inimicorum suorum (sive de regionibus gentium), et sanctificatus fuero in eis in oculis (sive in conspectu) gentium plurimarum. Et scient, quia ego sum Dominus Deus eorum, eo quod transtulerim eos in nationes (sive cum apparvero eis in

gentibus): et congregaverim eos super terram suam, et non dereliquerim quemquam ex eis ibi. Et non abscondam (sive avertam) ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum (sive furorem) meum super omnem domum Israel, ait Dominus Deus.»

Hoc quod transtulimus juxta Hebraeos, et congregabo eos super terram suam, et non derelinquam quemquam ex eis ibi, in LXX non habetur. Rursumque, quod juxta Hebraeos pro benedictione in ultimo ponitur, eo quod effuderim spiritum meum, LXX transtulerunt, furorem, qui ad iram pertinet, praesertim cum in Hebraeo RUHI positum sit: quod proprie sonat, spiritum meum, et nequaquam furorem meum. Omnia autem usque ad eum locum, in quo succedit templi aedificatio, hi quos supra diximus Judaeos, et nostros judaizantes ad ultimum tempus referunt: quod carnibus Gog cunctique ejus exercitus, quasi pinguissimis hostiis volucres bestiaeque saturandae sint: et restituatur Israel in pristinum statum, et nequaquam ultra a gentibus expugnetur, sed effundat spiritum suum super eos Deus, ut habitent in terra sua: non omnes gentes, sed proprie domus Israel. Nos autem coeptam tropologiam sequentes, hoc dicemus, quod omnes volucres et universas bestias convocet Dominus, ut tradat eis haereticorum principes, quasi pinguissimas hostias, devorandos. Volucres autem et bestiae, vel propter celeritatem in omnia discurrendi, vel propter feritatem et crudelitatem appellantur, quibus traduntur adversarii in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat, et discant non blasphemare (I Tim. I). Comedent autem grandem et pinguissimam victimam; non alibi, sed super montes Israel, quos prophetas et apostolos, et sanctos viros intelligere debemus. In illis enim contrariorum dogmatum magistri corruunt, et ab ipsis pereunt vulnerati, super quos aedificatur Ecclesia: et ut verius dicam, super montium montem, de quo Isaias loquitur et Michaeas: Venite, ascendamus in montem Domini, et in domum Dei Jacob, et annuntiabit nobis vias suas (Isa. II,

3; Mich. IV, 2). Istae autem aves et istae bestiae celeres atque crudeles comedent carnes et bibent sanguinem, quae regnum Dei possidere non possunt: carnes fortium, sive gigantium, qui contra Dei scientiam rebellabant, et sanguinem principum, non coeli, sed terrae bibent, qui cuncta terrena sapuerunt: sanguinem arietum, et agnorum, et hircorum, sive juxta Septuaginta, arietum, vitulorum, et hircorum, ut tria significant animantia, quae in Dei victimis immolantur. Imitantur enim et haeretici ecclesiasticam mansuetudinem, sed oblatio eorum non in Dei cultum, sed in daemonum cibum proficit, quae est pinguis hostia eorum, et quasi adipe saturantur, et bibunt sanguinem deceptorum usque in ebrietatem. Hanc autem victimam Deus immolat per ecclesiasticos viros, ut multitudine deceptorum saturentur convivae pessimi, et bibant usque ad vomitum et ebrietatem. Quando videris sanctos viros, et Scripturis divinis eruditos truncare equos haereticorum et ascensores, de quibus scriptum est: Equum et ascensorem projecit in mare (Exod. XV, 1), et omnes rebelles et gigantes suo mucrone concidere, et cunctorum bellatorum falsi nominis scientiae sanguinem fundere: tunc scito mensam Domini praeparatam, ut ponat gloriam suam in cunctis gentibus, quae illius credunt nomini, et intelligant Ecclesiae sanctorum illius iudicium, quod fecerint super adversarios, et manum fortem qua eos percusserit: et sciant domus Israel atque cognoscant, quod ipse sit Dominus Deus eorum, qui locutus est: Ego sum Dominus Deus vester, a die victoriae Domini usque in perpetuum: et recogitent idcirco captam esse quondam ab haereticis domum Israel, et in toto perversorum dogmatum orbe dispersam, quod reliquerint eum, qui parumper abscondit, sive avertit faciem suam ab eis, et tradiderit eos in manu haereticorum, et ceciderunt illorum mucrone confossi, propter immunditias et iniquitates suas: quae causa exstitit, ut absconderet et averteret faciem suam ab eis. Expositis autem rationibus, secundum illud quod scriptum est: Oportet et haereses esse, ut probati quique manifesti fiant (I Cor. XI, 19),

captivitatis Israel, videlicet Ecclesiae, in qua habitant cernentes Deum: nunc pollicetur, quod reducat in Ecclesiam captivitatem Jacob, qui Judaicum populum supplantarat, et postea haereticorum fraudibus supplantatus est: et misereatur omni domui Israel, non juxta carnem, sed juxta spiritum. Et assumam, inquit, zelum meum pro nomine sancto meo, quod blasphemabatur in gentibus propter haereticos: ut postquam eos liberaverim, erubescant et confundantur, quare fide Ecclesiastica derelicta, praevaricati sint in me. Confundantur autem et erubescant valde velociter, cum habitaverint in terra sua, terra mitium, terraque sanctorum, et habitaverint confidenter, sive in pace, nequaquam haereticorum insidias formidantes (Psal. VI). Tunc reducentur de populis, et congregabuntur de terris inimicorum suorum in terram suam, et sanctificabitur Dominus in eis in conspectu gentium plurimarum, quae et ipsae crediturae sunt Domino: finisque sit beatitudinis, scire atque cognoscere, quod ipse sit Dominus Deus eorum: eo quod apparuerit eis in gentibus, sive transtulerit eos de nationibus, et congregaverit super terram suam, terram Judaeam, terram confessionis, terram mitium, terramque viventium, et ne unum quidem reliquerit haereticarum pravitati: et ultra non abscondat faciem suam ab eis, nec aversetur illos, eo quod effuderit spiritum gratiae suae, de quo et Joel propheta loquitur: In novissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem (Joel. II, 28): effuderit autem super omnem domum Israel. Sin autem pro spiritu, juxta LXX, furorem legerimus, qui in Hebraico non habetur, sic sentiendum est, quod ultra non abscondat faciem suam ab eis, in quos furorem suum ante effuderat. Hucusque in Ezechiel prophetam, Deo, ut optamus et credimus, auxiliante et aperiente os nostrum, locuti sumus: non aliorum, si qui scripserunt, vel deinceps, si scripturi sunt, sententiam destruentes; sed asserentes qualiacumque sunt nostra. In aedificatione autem templi, et ordine sacerdotum, terraeque sanctae divisione et flumine egrediente de

templo, et de arboribus ex utraque ripa semper virentibus, et per singulos menses afferentibus fructum, et reliquis quae usque ad finem prophético volumine continentur, aperte imperitiam confitemur: melius arbitrantur interim nihil, quam parum dicere.

LIBER DUODECIMUS.

Trepidationem meam in explanatione templi Ezechiel, immo tacendi perseverantiam, tuae, filia Eustochium, preces et Domini promissa superarunt, dicentis: Petite, et accipietis: quaerite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis (Matt. VII, 7). Et qua nos excusatione usi sumus, ut in calce anterioris voluminis diceremus, melius est nihil, quam parum dicere; tu eam vertisti in contrarium, ut referre putes saltem parum, quam nihil dicere: quia in altero voluntas prompta, in altero totius operis desperatio est: naturamque hujuscemodi hominum esse commemoras, ut non tantam gratiam habeant pro his quae tribueris, quantum dolorem super his, quae negaveris. Minore enim studio virtutes laudamus, quam vitia reprehendimus: et quamvis pulchra sint corpora, unius pravitate ac deformitate membri insigniora fiunt. Obsequar igitur voluntati tuae, et flante Spiritu sancto, vela suspendam, ignorans ad quae sim littora perventurus, et cum hoc eodem propheta clamitans, *A quatuor ventis veni, spiritus; fastidiosoque lectori, immo animo perduelli nostra lecturo, illud in explanatione templi tota libertate denuntio, ut si veritatem desiderat, quaerat eam ab aliis. Nos autem ea, quae in opere difficillimo possumus suspicari, simpliciter confitemur atque dictamus, gratias acturi Domino, si non in omnibus, quod impossibile est, sed in plerisque nobis aperuerit fores scientiae. Prima enim, ut ait sublimis orator, «Quaeque sectanti, honestum est etiam in secundis tertiisque consistere.»*

(CAP. XL.---Vers. 1 seq.)

«In vicesimo et quinto anno transmigrationis nostrae (sive captivitatis) in exordio anni (sive in primo mense) decima mensis, quarto decimo anno postquam percussa (sive capta) est civitas: in ipsa hac die (sive in die illa) facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc. In visionibus (sive in visione) Dei, adduxit me in terram Israel, et dimisit (sive posuit) me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium civitatis, vergentis ad Austrum (sive e regione). Et introduxit me illuc: et ecce vir, cujus erat species quasi species aeris (sive aeris splendentis); et funiculus lineus (sive caementariorum) in manu ejus, et calamus mensurae in manu ejus. Stabat autem in porta: et locutus est ad me idem vir: Fili hominis, vide oculis tuis, et auribus tuis audi: et pone cor tuum in omnia, quae ego ostendam tibi (sive pone in cor tuum omnia, quae ostendero tibi): quia ut ostendantur tibi adductus (sive ingressus) es huc: et annuntia (sive monstrabis) omnia, quae tu vides domui Israel.»

Si quinto anno captivitatis, sive transmigrationis regis Joachin, in quarto mense, in quinta mensis aperti sunt coeli Ezechiel prophetae, juxta fluvium Chobar, et vidit visiones Dei, nunc autem dicitur, quod in vicesimo et quinto anno transmigrationis ejusdem Jechoniae in exordio anni, decima mensis facta sit super eum manus Domini, adductusque in terram Israel, et positus super montem excelsum nimis, ut videret aedificium civitatis vergentis ad Austrum, nulli dubium est, quin decem et novem annis, novemque mensibus et quinque diebus anni vicesimi completis, omnis illius prophetia contexta sit. Quod si juxta Theodotionem, qui in eo loco ubi nos posuimus, in exordio anni, interpretatus est, in novo anno, decima mensis (novus autem annus apud Hebraeos vocatur mensis septimus, qui apud eos habet vocabulum THESRI, ut Kalendis mensis septimi, sit tubarum clangor, et decima dies ejusdem mensis, dies jejunii et placationis; quinta decima vero quando totus lunae orbis

expletur, dies scenopegiarum) datur intelligi, quod decima die placationis Dominicae monstratum ferat Ezechieli aedificium civitatis. Et quomodo restitutionem populi, immo vivificationem in ossibus campi sub resurrectionis imagine demonstravit: sic nunc instaurationem urbis quae Babylonio fuerat ante annos quatuordecim igne deleta, sub descriptione ejus Dominus pollicetur, ut sicut captivitatem et eversionem, ollae succensae a facie Aquilonis monstraverat typus, et prophetiae veritas opere comprobata est: ita ex praeteritorum fide, futurae aedificationis veritas vaticinio probaretur. Nec hoc de illo tempore dicitur, quod quidam imperiti Judaeorum volunt, quando sub Zorobabel et sub Jesu, filio Josedec, sacerdote magno, templum exstructum est, prophetantibus Aggaeo et Zacharia. Hoc enim templum quod nunc describitur, et ordo sacerdotii, terraeque divisio et fertilitas, multo augustius est, quam fuit quod Salomon exstruxerat. Illud autem quod aedificatum est sub Zorobabel, in tantum parvum erat, et prioris comparatione nihili: ut qui prius templum viderant, et postea hoc aspiciebant, ejularent, doloremque suum lacrymis testarentur, et multo major esset clamor ululantium, quam clangor tubarum. Lege Ezrae librum. Porro quod additur, quarto decimo anno postquam percussa (sive capta) est civitas (III Esdr. V), juxta mysticos intellectus quatuordecim significat generationes: quibus completis a David usque ad nativitatem Christi, urbis restitutio promittitur ab eo, de quo scriptum est: Ipse aedificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei reducet (Isa. XLV, 13). Et iterum: Venit ut praedicaret captivis remissionem, et caecis visum: dicens his qui erant in vinculis, exite, et qui erant in tenebris, revelamini (Ibid., LXI, 1). Fit autem super eum manus Domini, ut juxta carnem in Babylone positus, in spiritu ad terram veniret Israel: et nequaquam in visione, sed in visionibus Dei poneretur super montem excelsum nimis, de quo Isaias et Michaeas vaticinantur: Venite, ascendamus in montem Domini, ad domum Dei Jacob

(Isa. II, 3; Mich. IV, 2). Qui mons excelsus est nimis, ad comparationem montium caeterorum, de quibus propheta testatur, dicens: Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi (Ps. CXX, 1). Et in alio loco: Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui (Ps. CXXIV, 2). De quo et Isaiae dicitur: In montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion (Isa. XL, 9). Super hunc montem ostenditur aedificium civitatis, juxta LXX et Aquilam, e regione, et ex adverso Aquilonis, unde ad terram Israel propheta veniebat; juxta Theodotionem vero et Symmachum, vergentis ad Austrum, ubi plenum lumen est, et sol justitiae in summo coeli vertice positus. Unde et in Cantico dicitur Canticorum: Exsurge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius (Cant. IV, 16). Fugatur enim de horto Domini Aquilo ventus durissimus, ne refrigeretur dilectionis calor, floresque marcescant. Quando autem dicitur: Quasi aedificium civitatis, non vere civitas, sed civitatis similitudo monstratur, de qua scriptum est: Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (Ps. LXXXVI, 2): quae est Jerusalem aedificata ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum, et in qua magnus Dominus et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus (Ps. XLVII). Et in turribus civitatis istius Deus cognoscitur, quando suscipiet eam. De qua et alibi: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4). Et: Non potest abscondi civitas super montem posita (Matt. V, 14), quae loquitur in Isaia: Ego civitas firma, civitas quae oppugnatur (Isa. XXIII). Non dixit quae expugnatur, sed oppugnatur: quae aedificata est super petram, et nulla tempestate concutitur. Sequitur: Et introduxit me illuc, subauditur, manus Dei. Illuc autem, hoc est, quasi ad aedificium civitatis, ut mihi cuncta quae erant intrinsecus demonstraret. Et ecce, inquit, vir, cujus erat species sive visio, quasi species aeris fulgentis, ille videlicet, de quo scriptum est: Ecce vir, Oriens nomen ejus (Zach. VI, 12). Habebat autem speciem nequaquam electri, ut in principio hujus voluminis dicitur, neque accinctus erat zona aurea, ut in Joannis Apocalypsi

continetur (Apoc. I): sed habebat speciem juxta Hebraicum quasi aeris. Haec enim materia cunctis metallis vocalior est, et tinnitu longe resonat. Unde et in Daniel, in imagine quae erat ex auro, argento, aere, ferroque compacta, regnum Alexandri atque Graecorum in aeris similitudine demonstratur (Daniel. II); ut Graecae linguae eloquentia signaretur: per quam manifestum est, adhuc eos indigere doctrina, qui templi spiritualiter aedificandi necdum plene novere mysteria. Funiculus quoque erat lineus, sive caementariorum in manu ejus, de quo in Zacharia scriptum est (Zach. II), quod funiculum habuerit geometricum, ut latitudinem et longitudinem urbis metiretur. Caementariorum autem, vel angelorum qui Dei imperio ministrabant, vel S. Moysi, et omnium prophetarum, atque apostolorum, qui aedificant civitatem Dei, et adjutores vel ministri sunt Dominicae voluntatis. Unde et Paulus apostolus loquebatur: Dei agricultura, Dei aedificatio sumus (I Cor. III, 9). Quodque sequitur: Et calamus mensurae in manu ejus, designat gratiam prophetalem, de qua scriptum est in quadragesimo quarto psalmo: Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis (Psal. XLIV, 2). Et de Joanne propheta atque baptista: Quid existis in desertum videre, calamum vento agitari (Matt. XI, 7)? Quem calamum imitari cupiunt, qui scribentes scribunt iniquitatem, et quibus imprecatur propheta: Increpa feras calami (Ps. LXVII, 31). Stabat autem in porta; quia per ipsum ad Patrem ingredimur, et sine ipso civitatem Dei intrare non possumus, ut dignos suscipiat, indignos abjiciat. In porta quoque judicium est. Unde et propheta dicit: Oderunt arguentes in porta (Isa. XXIX, 21). Et in alio loco: Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta (Ps. CXXVI, 5). Hic vir locutus est ad prophetam, in cujus manu erat funiculus, et cujus erat species quasi aeris, et qui calamum tenebat manu. Locutus est ad Ezechielem verus architectus, quem imitabatur et Paulus apostolus, dicens: Quasi sapiens architectus fundamentum posui (I Cor. III, 10). Sapientem autem vocat architectum, ad distinctionem illius qui

stultus est, et in Zacharia pastor insipiens appellatur; locutus est autem quae sequuntur: Fili hominis, vide oculis tuis, et auribus tuis audi (Zach. XI): non oculis carnis, sed spiritus; nec auribus corporis, sed animae. Levate, inquit, oculos vestros, et videte, quia messes jam albae sunt ad metendum (Joan. IV, 35). Et: Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII, 8). Videtur autem aedificatio civitatis, et auditur ordo caeremoniarum et sacerdotum, terraeque descriptio. Nec sufficit praecepisse ut cerneret oculis, et audiret auribus; sed adjecit: Et pone cor tuum in omnia; sive, et pone in corde tuo omnia quae ego ostendam tibi. Nihil enim prodest vidisse et audisse, nisi ea quae videris et audieris, in memoriae reposueris thesauro. Quando autem dicit, omnia quae ego ostendam tibi, intentum facit auditorem, facit et cordis oculis praeparatum, ut memoriter teneat quae sibi ostendenda sunt, quia ut omnia ostendantur tibi, adductus es huc. Quo dicto ostendit specialiter nihil theoria et scientia dulcius, quam propheta desiderat, dicens: Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitae meae. Ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus (Psal. XXVI, 4, 5). Unde jungit, et loquitur: Domine, dilexi decorem domus tuae, et locum habitationis gloriae tuae. Annuntia, inquit, omnia quae tu vides domui Israel, ut qui per se videre non possunt, per te discant, quae tibi a Domino demonstrantur. Domui autem Israel his, qui mente conspiciunt Deum, de quibus erat et Nathanael, qui Christum studiosissime requirebat, et meruit audire: Ecce verus Israelita, in quo dolus non est (Joan. I, 47).

(Vers. 5 seqq.)

«Et ecce murus forinsecus in circuitu domus undique, et in manu viri calamus mensurae sex cubitorum et palmo, et mensus est latitudinem aedificii calamo uno, altitudinem quoque calamo uno. Et venit ad portam quae respiciebat viam Orientalem, et ascendit per gradus ejus,

et mensus est limen portae calamo uno latitudinem, id est, limen unum calamo uno in latitudine, et thalamum uno calamo in longum, et uno calamo in latum, et inter thalamos quinque cubitos, et limen portae juxta vestibulum portae intrinsecus calamo uno. Et mensus est vestibulum portae octo cubitorum, et frontem ejus duobus cubitis: vestibulum autem portae erat intrinsecus. Porro thalami portae ad viam Orientalem, tres hinc et tres inde, mensura una trium, et mensura una frontium ex utraque parte. Et mensus est latitudinem liminis portae decem cubitorum, et longitudinem portae tredecim cubitorum. Et marginem ante thalamos cubiti unius, et cubitus unus finis utrinque: thalami autem sex cubitorum erant hinc, et inde. Et mensus est portam a tecto thalami usque ad tectum ejus, latitudinem viginti et quinque cubitorum, ostium contra ostium.

LXX: Et ecce murus extra domum per gyrum, et in manu viri calamus mensurae cubitorum sex, et palaestes, et murum mensus est, latitudinem aequalem calamo, et altitudinem ejus mensurae. Et ingressus est portam, quae respiciebat Orientem, septem gradibus, et mensus est thee ÷ sex hinc, et sex inde ** aelam portae aequalem calamo longitudine, et aequalem calamo in latitudine, et aelam in medio theelath cubitorum sex, et thee secundum aequalem calamo in latitudine, et aequalem calamo in longitudine, et aelam cubitorum quinque. Et thee tertium aequalem calamo in latitudine trium, et aequalem calamo in longitudine trium, et aelam portae qui juxta aelam portae octo cubitorum, et aelam duorum cubitorum, et aelam portae intrinsecus, et thee portae e regione, tres hinc, et tres inde, et mensura una trium: mensura una aelam hinc et inde. Mensus est latitudinem introitus portae decem cubitorum, et latitudinem portae cubitorum tredecim, et cubitus unus redigebatur in conspectu theeri cubiti unius, et cubiti unius terminus hinc inde, et thee cubitorum sex hinc, et cubitorum sex inde. Et mensus est portam a muro thee, usque ad parietem thee,

latitudinem viginti quinque cubitorum. Haec porta contra portam.» Dum essem Romae puer, et liberalibus studiis erudirer, solebam cum caeteris ejusdem aetatis et propositi, diebus Dominicis sepulcra apostolorum et martyrum circumire; crebroque cryptas ingredi, quae in terrarum profunda defossae, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum, et ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur: Descendant ad infernum viventes (Ps. LIV, 16): et raro desuper lumen admissum, horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes: rursumque pedetentim acceditur, et caeca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur (Aeneid. lib. II):

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Hoc mihi dictum sit, ut prudens lector intelligat, quam habeam sententiam super explanatione templi Dei in Ezechiel, de quo scriptum est: Nubes et caligo sub pedibus ejus (Ps. XCVI, 2). Et rursum: Tenebrae latibulum ejus (Ps. XVII, 12): Unde et Moyses nubem ingressus est et caliginem, ut posset Domini mysteria contemplari, quae populus longe positus, et deorsum manens, videre non poterat (Exod. XXIV et XXXIV). Denique post quadraginta dies, vultum Moysi vulgus ignobile, caligantibus oculis, non videbat, quia glorificata erat, sive ut in Hebraico continetur, cornuta facies Moysi. Ita et mihi legenti descriptionem templi mystici (quod Judaei secundum litteram in adventu Christi sui, quem nos esse Antichristum comprobamus, putant aedificandum, et nos ad Christi referimus Ecclesiam, et quotidie in sanctis ejus aedificari cernimus) accidit, ubicumque oculus cordis aperitur, et me aliquid videre aestimavero et tenere sponsum, et gaudens dixere: Inveni quem quaesivit anima mea, tenebo eum, et non dimittam eum (Cant. III, 4); rursum me deserit sermo divinus, fugitque sponsus e manibus, et clauduntur oculi caecitate, ita ut cogar

dicere: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrustabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viae illius (Rom. XI, 33)! Et quod alibi scriptum est: Iudicia Domini abyssus multa (Ps. XXXV, 7). Et: De profundis clamavi ad te, Domine, Domine, exaudi vocem meam (Ps. CXXIX, 1): et illud Elisaei, qui raptum a se magistrum cordis oculis sequebatur, dicens: Pater, pater: currus Israel et auriga ejus (IV Reg. II, 12). Simpliciter igitur est fatendum me templum beati Ezechielis, quod saecula cuncta tacuerunt, non temeritate velle disserere, sed fide et timore Dei, conjecturam animi mei cupere legentibus demonstrare; ut si ego in tabernaculum Dei pelles caprarum pilosque obtulero, unde peccatorum spinae et aculei protegantur, et arceantur pluviae et tempestates: alius qui dives est, pro qualitate meritorum, vel ferrum, vel aes, vel argentum, aurumque et pretiosissimos lapides offerat, et non nostra, quia sunt minora, contemnat; sed propriis gaudeat opibus. Nisi enim ima fuerint, summa esse non poterunt: et ut majora laudentur, minorum comparatione succrescunt. Videamus igitur, quid ingressus Ezechiel aedificium civitatis vergentis ad Austrum primum viderit, deinde audierit: Et ecce, inquit, murus forinsecus in circuitu domus undique. Pro muro, quem Aquila et Theodotio interpretati sunt, Symmachus et Septuaginta posuere ---. Murus ergo, sive --- ex omni parte domum, hoc est, templum Domini circumdabat, habebatque vir, cujus erat species quasi species aeris, non solum funiculum geometricum et caementariorum, sed et calamum tenebat in manu, cujus supra mensura tacita est, et nunc ponitur cubitorum sex et palmo, qui rectius Graece dicitur --- et est sexta pars cubiti. Alioquin palmus --- sonat, quam nonnulli pro distinctione palmam: porro --- palmum appellare consueverunt. Hoc igitur calamo mensus est latitudinem et altitudinem muri, et utrumque, hoc est, latitudo et altitudo uno fuere calamo, --- hoc est, senis cubitis et palmo uno. Cumque essent portae plurimae, noluit per alias intrare portas, sed per eam, quae

respiciebat ad Orientalem plagam. Et quia non erat aequalis locus, et murus enim per circuitum, et ipsa aedes Dei in excelsioribus locis aedificata erat, propterea per gradus ingreditur, immo conscendit: quos soli LXX septem nominant, cum et in Hebraeo, et in caeteris translatoribus gradus tantum absque numero legerimus. Ingressusque portam, statim mensus est limen portae, quod LXX --- nominant: pro quo in Hebraeo scriptum est SEPH. Et diligentem et studiosum lectorem admonendum puto: si tamen scientia Scripturarum, et non vanis oratorum declamationibus ducitur, ut sciat omnia prope verba Hebraica, et nomina, quae in Graeca et Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immo nullius gentis, dum et Hebraea esse desierint, et aliena esse non coeperint. Limen igitur portae, sive --- immo seph, quod Symmachus ---: Aquila et Theodotio $\pi\rho\acute{\theta}\upsilon\rho\nu$ interpretati sunt, habebat calamum unum, hoc est, sex cubitos et palmum in latitudine: pro quo nescio quid volentes LXX addidere de suo, sex hinc et sex inde. Post limen autem portae, juxta Hebraicum, mensus est thalamum sive cubiculum, ut Symmachus transtulit, --- id est, postes ex utraque parte calamo uno, tam in longum, quam in latum. Quod et ipsum LXX aelam -- transtulerunt, quod in consequentibus Symmachus antelimitare interpretatus est. Inter thalamos autem duos, sive cubacula, et --- erant quinque cubiti, et aliud prolimen portae juxta vestibulum intrinsecus calamo uno. Tertium quoque vestibulum portae octo habebat cubitos, et in fronte ejusdem, sive in marginibus duos cubitos. Quod vestibulum ne quis putet idem esse quod supra, addidit: Vestibulum autem erat portae interioris: pro quibus LXX primum, et secundum, et tertium vestibulum transtulerunt. Thalami autem, id est, cubacula, quae post portam Orientalem erant aedificata in vestibulis, respiciebant ad viam Orientalem. Et ut sciamus quot fuerint thalami, jungitur, tres hinc, et tres inde: ad

Septentrionem videlicet et ad Meridiem respicientes, et ad Orientalem viam: unaque mensura frontium erat ex utraque parte. Mensus est quoque mensuram in latum liminis portae, et reperit decem cubita, et in longum tredecim cubita, et in unum cubitum arctabantur extrema thalamorum, vel ut Symmachus transtulit, --- et utraque frons singulos habebat cubitos. Thalami autem, sive --- et ut LXX de suo posuere --- ex utraque parte sena habebant cubita. Mensusque est portam a tecto thalami, sive --- usque ad tectum sive ad parietem ejus, et invenit inter tectum et tectum, latitudinis viginti et quinque cubita. Tantum enim erat spatii inter ostium et ostium, sive inter portam et portam. Haec breviter divinantis magis, quam explanantis animo dixerimus, volentes juxta litteram obscuram, et pene non apparentem adumbrare picturam. Caeterum pauca, quae possumus suspicari, strictim, dubitantesque [Vulg. dubitanterque] ponemus. Apostolus Paulus volens Ephesios (Cap. III) sacratiora cognoscere, imprecatur eis, ut repleantur sapientia et charitate Domini, ut radicati atque fundati, scire valeant, et comprehendere quae sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum divitiarum ejus, et ad eosdem loquitur: Ergo nequaquam estis peregrini, sed cives sanctorum, et domestici Dei, aedificati supra fundamentum apostolorum, et prophetarum, ipso angulari lapide Jesu Christo, in quo omnis aedificatio compacta crescit in templum sanctum in Domino: in quo et vos superaedificati estis [Al. coaedificamini] in habitaculum Dei et in Spiritu sancto (Ephes. III, 2). Petrus quoque apostolus eisdem pene verbis, quia eodem spiritu, in Epistola loquitur: Si quidem credidistis quoniam bonus Dominus, ad quem accedentes lapidem viventem, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum, et honoratum, et ipsi ut lapides viventes aedificamini domus spiritualis in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales victimas acceptabiles Deo per Jesum Christum (I Petr. II, 3 seqq.). Ex quo perspicuum est, Dominum Salvatorem, qui verus architectus est, probare lapides qui possint poni

in templi fundamentis, qui in medio, qui in superioribus locis, et inferioris mensurae, vel non tam solidae firmitatis in muro, et extra templum in circuitu --- collocari. Non est enim parvi roboris nec minimae firmitatis, impositos desuper lapides sustinere. Unde scribit Apostolus ad credentes: Invicem onera vestra portantes (Galat. VI, 2). Et in alio loco scriptum est: non debere nos pondus assumere, quod ferre non possumus. Calamus autem mensurae, qui habebat sex cubita, et palmum unum, illud significat, notam esse Deo conversationem nostram, quae in sex diebus in quibus mundus factus est continetur, et notam esse rationem operum singulorum, ut aliud ad opera pertineat, aliud ad mentem. Unde et latitudo aequa est altitudini: quorum latitudo ad opera, ut diximus; altitudo refertur ad animum, qui ad alta festinat. Illud autem semel monuisse sufficiat: nosse me cubitum, et cubita neutrali appellari genere, sed pro simplicitate, et facilitate intelligentiae, vulgique consuetudine, ponere et genere masculino. Non enim curae nobis est vitare sermonum vitia, sed Scripturae sanctae obscuritatem quibuscumque verbis disserere. Ingreditur igitur vir, cui Oriens nomen est, per portam Orientalem, ut illuminet eos, quos in prima vestibuli fronte repererit, sive in ipso introitu portae: non per unum, sed per plures gradus, quorum siletur numerus, ut ascensionis appareat difficultas, et quotcumque gradus tibi proposueris, scias minus esse ab eo, quod dubium derelinquitur. Istam arbitror portam, de qua et in Psalmis canitur: Haec porta Domini, iusti intrabunt per eam (Ps. CXVII, 20). Mensusque est limen portae, ut scire valeamus omnia patere notitiae Dei. Quod limen in latitudine unius dicitur calami, et de altitudine siletur ac longitudine. Via enim est et introitus, et per eam ad interiora pergendum est (licet in hoc loco Septuaginta superflue longitudinem, vel, ut in plerisque codicibus continetur, altitudinem dixerint); cubacula autem, id est, thalami et --- tam in longum, quam in latum singulos habeant calamos, sed inter thalamum et thalamum, quinque tantum sunt cubita, ut interiora

cubiculorum plenam habeant mensuram calami, id est, sex cubitorum, et palmi unius, dum opera pariter ratioque consentiunt. Ea vero quae extrinsecus sunt, hoc est, inter thalamum et thalamum, quinque cubita; necdum enim Christi secreta penetrarunt, nec possunt dicere: Introduxit me rex in cubiculum suum (Cant. I, 3). Et alibi: Omnis gloria filiae regis intrinsecus (Ps. XLIV, 14). Sed discipulis cum Christo domi commorantibus, mysteria ejus audire non possunt, et foras ad se cupiunt Dei exire sermonem, et propterea quinque cubitorum mensura in eis ponitur, ut ad sensus quinque omnia referre doceantur. Limen quoque alterius portae, sive ut in Septuaginta continetur, secundi vestibuli et tertii, ejusdem calami unius mensurae est. Post quod vestibulum ejus, hoc est, limen portae, in introitu octo ponuntur cubita, ut interiora vestibuli nequaquam septenarium numerum, et sex cubita, et palmum unum, sed octonarium teneant, qui ad resurrectionis et diei Dominicae pertinent sacramentum. Et in fronte, inquit, ejusdem vestibuli duo erant cubita, quae vel ad utrumque pertinent Instrumentum, vel ad litteram, et spiritum, vel ad mysterium forcipis, qua in Isaia de altari carbo comprehenditur, et defertur ad prophetae labia purganda. Et ut sciamus, quod sit hoc vestibulum, quod octo et duobus cubitis terminatur, ponit manifestius: Vestibulum autem portae erat intrinsecus, per quod pervenimus ad templum Dei. Thalami quoque, et cubicula quae erant ad viam portae Orientalis, pro quibus Septuaginta Elau scribunt, tres erant hinc, et tres inde, mensurae unius, id est, calamo uno, qui sex cubita, et unum palmum habebat, de quibus supra dictum est: Et -- uno calamo in longum, et uno calamo in latum, et inter thalamos quinque cubitos. Ne igitur putaremus duos tantum esse thalamos, ternos ex utraque parte posuit: ut senarium numerum demonstraret, qui et in hydriis Evangelii indicatur (Joan. VIII), in quibus aquae in vina mutatae sunt, et quotidie Judaici latices vertuntur in vinum, quod laetificat cor hominis: et Christi cruore fit dulcius. Mensus est quoque latitudinem liminis portae

decem cubitorum, qui perfectus est numerus, et vel Decalogo continetur, vel Evangeliorum quatuor sacramento. Qui ab uno incipiens, ita ad quatuor pervenit, ut denarium impleat numerum. Cujus longitudo habebat tredecim cubitos: pro qua in Septuaginta rursus ponitur latitudo, quod mihi videtur scriptorum negligentia depravatum. Neque enim in uno loco latitudinem, et rursus latitudinem decem, vel tredecim cubitorum Scriptura dixisset. Potest autem porta liminis, in quo sacratus est numerus veteris et novi Testamenti, vel ipse Dominus intelligi, qui dicit: Ego sum ostium (Joan. X, 9); vel certe omnes sancti, per quos ingredimur ad notitiam Dei, quorum apostolus Paulus loquebatur: Os meum patet ad vos, o Corinthii; et: Dilatamini et vos (II Cor. VI, 11). Tredecim autem cubiti post octonarium numerum, librorum Moysi continent sacramentum, qui et in quinque monstrantur panibus (Matth. XIV), et in Samaritana Evangelii (Joan. IV), quae arguitur quod quinque habuerit viros, et sextum quem se putabat habere, non habebat: et tamen octonarius, et quinquarius numerus, uno cubito, id est, quarto [Al. tertio] decimo consummatur: quia in Christo recapitulantur omnia. Unde dicitur: Et cubitus unus finis utrinque: dum et vetus et novum Testamentum una Christi mensura complectitur, et altitudinem triginta cubitorum arcae Noe unus cubitus includit. Thalami autem, inquit, sive ut Septuaginta posuere thau, vel thee, vertentes atque mutant per singula loca, ut voluerunt Hebraica nomina, sex cubitorum erant ex utraque parte, quod dicitur, hinc et inde, et nequaquam habebant palmum nec rationem desuper additam, quae praesentem conversationem ad futuram beatitudinem provocaret, sed tantum sex cubita. Unde sequitur: Et mensus est portam a tecto thalami usque ad tectum, sive parietem ejus: et invenit latitudinis viginti et quinque cubita; qui et ipse numerus, licet quadrus sit, tamen refertur ad sensus. Si enim quinos cubitos contra se quinquies ordinaveris, vicesimum et quintum numerum efficies: qui est inter tectum thalamorum et tectum; et

tamen utrumque e regione sui positum, a summis partibus habet ostium contra ostium. Haec non frivola videantur esse lectori, licet et mihi ipsi qui dico displiceant, sentiens me clausam pulsare januam; sed legenda cum venia sunt: alioquin potui simpliciter ignorantiam confiteri, et omne studiosorum amputare desiderium. Sicut enim a perfecta scientia procul sumus, levioris culpae arbitramur saltem parum, quam omnino nihil dicere.

(Vers. 14 seqq.)

«Et fecit frontes per sexaginta cubitos, et ad frontem atrium portae undique per circuitum. Et ante faciem portae, quae pertingebat usque ad faciem vestibuli portae interioris, quinquaginta cubitos, et fenestras obliquas in thalamis, et in frontibus eorum quae erant intra portam undique per circuitum. Similiter autem erant et in vestibulis fenestrae per gyrum intrinsecus: et ante frontes pictura palmarum.

LXX: Et sub divo aelam portae sexaginta cubitis, et them atrii portae per circuitum. Et sub divo atrii extrinsecus aelam portae interioris quinquaginta cubitis: et fenestrae absconditae super them, et super aelam intra portam atrii per circuitum. Et similiter elamoth, et fenestrae in circuitu intrinsecus, et super aelam palmae hinc et inde.» Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Et fecit --- quas nos circumstantias possumus dicere: pro quibus in Hebraico habet ELIM, quae Aquila interpretatus est, κρίωμ , et nos in frontes vertimus. Rursum ubi Septuaginta posuere them atrii, in Hebraico habet EL numero singulari, quod Symmachus prope atrium, Aquila κρίωμ , id est frontem atrii, transtulerunt. Sub divo quoque aelam portae, Aquila, ante faciem postium portae: Symmachus, contra faciem vestibuli portae, interpretati sunt. Fenestras absconditus quae

Hebraice appellantur ATEMOTH, Symmachus, οξικὰς transtulit. Et ubi dixere Septuaginta, super them, et super aelam, idem Symmachus postes posuit, et circumstantias; Aquila, thalamos, et frontes eorum: pro quibus in Hebraico scriptum est THEIM et ELE. Porro ELAMOTH, quod Septuaginta et Theodotio similiter transtulerunt; Symmachus circumstantias, Aquila frontes, interpretati sunt. Aelam autem, pro quo in Hebraeo scriptum est EL [Mss. UL], ostium vel porticus appellatur. Pro palmis quoque in Hebraico scriptum est THAMARIM, numero plurali: quia singularis numerus, palmam, THAMAR vocat. Haec fastidioso lectori scio molesta fore: sed volui breviter ostendere, quantum temporis longitudine, immo scriptorum vitio, et ut apertius loquar, imperitia ab Hebraica veritate discrepet antiqua translatio: praecipueque in Hebraicis nominibus, quae nos de aliorum editionibus in Latinum sermonem expressimus, non tam explanationem dictionum, quam suspicionem nostram simpliciter indicantes. Puto autem inter murum templi extrinsecus per circuitum, et ipsam aedem in atrio, hoc est, in medio, quaedam fuisse propter ornatum posita, quae Symmachus interpretatur circumstantias, id est, stantia quaedam, et de terrae solo erecta in sublime, et haec sexaginta cubitorum obtinere spatium. Rursumque egredientibus de porta interiori ad faciem vestibuli, quod respiciebat portam exteriorem, quinquaginta cubitos obtinuisse locum, in quibus fenestrae erant obliquae, quas Septuaginta absconditas, Symmachus οξικὰς vocat. Et hac fenestrae erant in thalamis, hoc est, in cubiculis singulis, et porticibus quae ante cubicula tendebantur, obtinentes cubitos quinquaginta. Quae fenestrae obliquae sive ---, idcirco a sagittis vocabulum perceperunt, quod instar sagittarum angustum in aedes lumen immittant, et intrinsecus dilatentur: omniaque per circuitum plena erant hujusmodi fenestris. Et ante frontes, inquit, porticum, pictura sive caelatura palmarum: per quae ostenditur in introitu portae, statimque ingredientibus murum,

sexaginta occurrere cubita cum variis ornamentis, quae referuntur ad conditionem mundi, ut ex creaturis Creator intelligatur: et omnia ordine, et ratione currentia, ostendant mundi varietatem, qui apud Graecos --- ab ornatu nomen accepit: et in sex diebus factus est, ut per singulos dies, decades singulae supputentur, quem perfectum numerum supra diximus. Post haec ingredientibus nobis atrium interius, occurrunt ante ipsum vestibulum portae interioris thalami cum obliquis fenestris, quinquaginta cubitorum tenentes spatium, qui et ipse sacratus est numerus. Et post septem hebdomadas plenas festivitatis et gaudii, Ogdoadis prima incipit dies, quae est resurrectionis, et introducit nos ad viciniam templi. Cum enim omnia fecerimus, agentes prioris erroris poenitentiam: tunc vicini et proximi efficimur Deo, ut in exteriori atrio, notitiam Creatoris creaturarum ordo nos doceat atque constantia, et in interiori verus jubilaeus, in quo omnia nobis debita dimittuntur, instruat --- et introducat ad Sancta sanctorum. Notandum quoque quod interius atrium plures fenestras habeat, non directas et aequales, sed obliquas, et angustas exterius, et se intrinsecus dilatantes, ut per parva quaedam foramina possimus ad interiora penetrare, et ad clarissimi luminis, quod versatur in templo, plenitudinem pervenire. Denique post sexaginta et quinquaginta cubitos, et thalamos, et porticus, et frontes porticum, et fenestras plurimas per circuitum, palmarum nobis caelatura vel pictura monstratur, ut de mundo victoriam possidentes, digni efficiamur palmas videre virtutum.

(Vers. 17 seqq.)

«Et eduxit me ad atrium exterius, et ecce gazophylacia, et pavementum stratum lapide in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pavimenti. Et pavementum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius. Et mensus est latitudinem a facie portae inferioris usque ad frontem atrii interioris

extrinsecus, centum cubitos ad Orientem, et ad Aquilonem.

LXX: Et introduxit me in atrium interius, et ecce thalami, et intercolumnia atrii per circuitum, triginta thalami per columnas, et porticus post januas in longitudinem januarum ante columnas inferius. Et mensus est latitudinem atrii ab eo loco qui erat sub divo portae exterioris usque ad interius: sub divo portae interioris quae respiciebat exteriora, cubitos centum, et vergebat ad Orientem.» Pro thalamis triginta, quos vertere Septuaginta, sive gazophylaciis atque cellariis, ut interpretatus est Aquila, Symmachus posuit ---. Et pro centum cubitis exterioris spatii, qui tendebant usque ad portam Orientalem, in Hebraico idem cubitorum numerus, et ad Aquilonem tendere dicitur: in Septuaginta vero nomen Aquilonis ablatum est. Vir ergo ille qui habebat funiculum caementariorum in manu, et calamum mensurae, et stabat in porta, inter caetera quae prophetae monstrabat aspectui, post atrium sexaginta cubitorum, et aliud vestibulum portae interioris quod tenebat quinquaginta cubitos, eduxit prophetam ad atrium exterius, sive ut in Septuaginta continetur, introduxit ad atrium interius. Satisque miror juxta litteram et Septuaginta, quomodo post exteriora atrii, sexaginta et quinquaginta cubitos tenentia, interius sit atrium, quod in latitudine centum cubitorum tendatur spatiis: nisi forte juxta mysticos intellectus, et profectus ingredientium, quae interiora in doctrinis fuerint, latiora sint. Introductus autem in atrium interius, sive ductus ad exterius atrium, ut in Hebraico continetur, statim intuitus est triginta thalamos vel gazophylacia, sive ut Symmachus interpretatus est, exedras, quae habitationi Levitarum atque sacerdotum fuerant praeparatae, et pavementum vivis stratum lapidibus sive intercolumnia [Al. intercolumnas], ut ostendatur interius atrium vel exterius habere ante fores ordinem columnarum, et pavementum in fronte portarum, sive porticus post tergum portarum. In

quibus porticibus puto columnas ordine fuisse dispositas, ut ante gazophylacia essent porticus, et in frontibus porticuum columnae porticus sustentantes. Pavimentum autem quod stratum erat lapidibus, et ante porticus atrii tendebatur, inferius erat in ascensione porticuum, et eandem habebat longitudinem quam thalamorum aedificatio possidebat. Mensusque est idem vir, in cujus manu erat funiculus et calamus, a facie portae inferioris, sive ut Septuaginta volunt, exterioris, usque ad frontem atrii vel portae interioris, centum cubitos ad Orientem, et ut in Hebraico dicitur, et ad Aquilonem. Ex quibus intelligimus illud Evangelicum quod a Salvatore narratur (Matth. XV), missae in agrum sementis in terram bonam, quae multiplicet fruges pro varietate virtutum in tricenarium, et in sexagenarium, et centenarium numerum, hujus loci vaticinio convenire. Et hic enim tricesimus, et sexagesimus, et centesimus numerus ponitur, ut his quasi gradibus ad perfectam scientiam pervenire valeamus; ita dumtaxat ut ad interiora Ecclesiae quinquagenarius nos perducatur numerus, qui finito septem hebdomadarum sabbato, in diem resurrectionis erupit. Gazophylacia autem appellantur quae plena sunt spiritualibus divitiis, de quibus scriptum est: Redemptio animae viri, propriae divitiae (Prov. XIII, 8). Super quibus et Paulus apostolus gratulatur discipulis suis, quod pleni sint omni verbo et omni scientia (Philipp. I). Gaza autem lingua Persarum divitiae nuncupantur. Vel certe thalami, qui Graece dicuntur ---, ostendunt sponsi adventui cubacula praeparata, quae fuere triginta numero, ut perfectam aetatem habitantium demonstrarent. Et pavimento stratum erat lapide: ne luto, et terra, et pulvere peccatorum habitantium polluerentur vestigia; sed ut super vivos incederent lapides, quibus aedificatur templum Dei: Sive intercolumnia erant ante thalamorum fores, quae impositum desuper aedificium sustentarent. Istaesunt columnae, de quibus et Paulus apostolus scribit: Dexteras dederunt mihi et Barnabae, Petrus et Joannes qui

videbantur columnae esse (Gal. II, 9). Et in alio loco: Columna et firmamentum veritatis (I Tim. III, 15). Et in Joannis Apocalypsi legimus: Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius (Apoc. III, 12). Pavimentum ergo quod erat in fronte portarum, de quo jam diximus, sive porticus post tergum portarum, quae habitatores thalamorum ab imbribus defendebant, erat inferius. Semper enim quae inferiora sunt in altioribus collocantur, ut ad mystica atque secreta, et plena divitiis spiritualibus, ascensu et gradibus pervenire possimus. Plenusque numerus atque perfectus in decem decadarum numero est, qui et sementem Isaac centena fruge multiplicat (Gen. XXVI). Sed quia in terra erat, et adhuc dicere poterat: Advena ego sum, et peregrinus sicut omnes patres mei (Psal. XXXVIII, 13), hordeum sevisse, et centesimam frugem messuisse narratur. Necdum enim granum tritici mortuum fuerat in terra, quod multas fruges faceret (Matth. XIII, Joan. XII), et famem Judaici populi audiendi sermonis Dei, saturaret eo pane qui de coelo descendit (Amos VIII, Joan. VI). Quomodo autem centum cubiti non solum ad portam Orientalem fuerint, sed et ad portam Aquilonis, sequens testimonium demonstrabit.

(Vers. 20, 21.)

«Portam quoque, quae respiciebat viam Aquilonis atrii exterioris mensus est, tam in longitudine quam in latitudine, et thalamos ejus tres hinc, et tres inde, et frontem ejus, et vestibulum ejus, secundum mensuram portae prioris, quinquaginta cubitorum longitudinem ejus, et latitudinem viginti quinque cubitorum. Fenestrae autem ejus, et vestibulum, et sculpturae, secundum mensuram portae quae respiciebat ad Orientem. Septem graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam. Et porta atrii interioris contra portam Aquilonis, et Orientalem. Et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos.

LXX: Et introduxit me ad Aquilonem, et ecce porta respiciens atrium exterius. Et mensus est eam in longitudine, et in latitudine, et thee ejus tres hinc, et tres inde, et elau, et elamoth (quod in Hebraico non habetur, et palma ejus): et factum est secundum mensuram portae, quae respicit Orientem: quinquaginta cubitorum longitudo ejus, et latitudo ejus viginti quinque cubitorum. Et fenestrae ejus, et elamoth et palmae ejus sicut in porta quae respiciebat Orientem; et in gradibus septem ascendebatur ad eam, et elamoth intrinsecus, et porta atrii interioris respiciens ad portam Aquilonis (et quod in Hebraico non habetur, sicut porta quae respicit ad Orientem). Et mensus est atrium a porta usque ad portam centum cubitorum:» Quid significant verba Hebraica thee, et elau et elamoth, supra plenius diximus: sed et in praesentiarum collatione sui docebit nostra translatio. Mensus est autem vir cujus funiculus in manu erat, portam quoque Aquilonis atrii exterioris, sive introduxit prophetam per portam Aquilonis ad atrium exterius. In quo considerandum, quod primum introducatur per portam Aquilonis; secundo, per portam Austri; tertio, per portam Orientalem. Ab Aquilone enim exardescunt mala super habitatores terrae (Jerem. I, 14). Pulchreque qui habitator terrae est, et non advena atque peregrinus, patet jaculis ejus qui venit ab Aquilone, cujus ignita sunt jacula, quae juxta Apostolum scuto fidei restinguuntur (Ephes. VI). Et ad Aquilonem exterius atrium nominatur: ad meridiem vero, hoc est, ad Austrum, non exterius, sed interius. Dicit enim Scriptura: Et introduxit me ad atrium interius ad portam Australem, quod et in Orientali atrio scriptum similiter invenitur. Primus enim ad virtutem ingressus est, Aquilonem calcare pedibus, et per quinquagenarium, et vicesimum et quintum numerum, ad summitatem centenarii pervenire: deinde introduci ad Australem plagam, et Aquilonis frigus expellere: et tunc ad perfectam venire virtutem, id est, ad portam Orientalem, in qua oritur sol justitiae, et per quam solus ingreditur pontifex. Et hoc observandum, quod cum

quatuor plagae sint, de Occidentali porta taceatur de qua in principio sexagesimi septimi psalmi scriptum est: **Iter facite ei qui ascendit super Occidentem, Dominus nomen ejus (Psal. VII, 5);** ut postquam nobis praeparantibus iter Domino, et illud implentibus quod Joannes Baptista clamat in eremo: **Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus (Matth. III, 3),** possimus audire quod in extrema parte ejusdem psalmi dicitur: **Cantate Deo, psallite Domino, qui ascendit super coelum coeli ad Orientem (Ps. LXVII, 33).** Quod autem dicuntur thalami tres hinc, et tres inde, hoc docet, quod tam littera quam spiritus, et utraque intelligentia, et historiae et tropologiae, ad Trinitatis sacramenta pertineant. Illudque quod dicitur: **Et frontem ejus, et vestibulum secundum mensuram portae prioris, Orientalem portam significat, quae prior non ordine, sed merito nuncupatur.** Et habebat, inquit, **quingenta cubitos in longitudine, et viginti quinque in latitudine;** ut in quingenta post septem hebdomadas aeterna requies demonstretur: tendens per diem resurrectionis ad regna coelorum, in quibus vera requies est. In viginti quinque autem, de quo numero ante jam diximus, quinque sensuum per quinque ordines quadranguli mensura servetur, quorum alterum longitudini, alterum latitudini coaptatur; ut in longitudine requies, et delectatio sacratoris scientiae: in latitudine praesentium quae ad sensus pertinet, ratio demonstretur. Quodque infertur: **Et fenestrae ejus, et vestibula, et sculpturae, sive ut Septuaginta addidere, palmae erant juxta mensuram portae quae respiciebat ad Orientem, hoc subtiliter indicatur, quod quicumque in introitu virtutum positus, tres et tres thalamos fuerit ingressus, frontemque et vestibulum mensurae portae prioris agnoverit, ad ea parveniat, illaque conspiciat, quae et in porta Orientali plenissime suscepturus est.** Porro quod sequitur: **Et septem graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam, sive interius, hunc habet sensum, quod per septem gradus hebdomadis, et ollae quae a facie Aquilonis accenditur, et caeremonias Judaeorum**

quibus dedit Deus praecepta non bona, et justificationes in quibus non vivant in eis, scandamus ad altiora et ad vestibulum ejus, id est, portae, pro quo Septuaginta elamoth transtulerunt. Quod vestibulum ante portam est, sive interius. Nec solum una porta est Aquilonis, quae supra porta appellatur exterior: sed et altera interior, quae habet similitudinem portae Orientalis, ut manifestius dixere Septuaginta. Et porta atrii interior respiciens portam Aquilonis, sicut erat porta quae respiciebat ad Orientem. Mensusque est a porta exteriori Aquilonis usque ad portam ejusdem Aquilonis interiorem centum cubitos: ut his quasi gradibus atque mensuris, recedentes a porta exteriori, ad interiorem pervenire valeamus, de cujus numeri sacramento supra dictum est.

(Vers 24 seqq.)

«Et eduxit me ad viam Australem, et ecce porta quae respiciebat ad Austrum. Et mensus est frontem ejus et vestibulum ejus, juxta mensuras superiores, et fenestras ejus, et vestibula in circuitu, sicut fenestras caeteras: in qua erat quinquaginta cubitorum longitudo, et latitudo viginti quinque, et in gradibus septem ascendebatur ad eam, et vestibulum ante fores ejus, et caelatae palmae erant, una hinc, et altera inde in fronte ejus. Et porta atrii interioris in via Australi, et mensus est a porta usque ad portam in via Australi, centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem, et mensus est portam juxta mensuras superiores, thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus, eisdem mensuris, et fenestras vestibulorum in circuitu, quinquaginta cubitos longitudinis, et latitudinis viginti quinque cubitos. Et vestibulum per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorum. Et vestibulum ejus ad atrium exterius, et palmas ejus in fronte, et octo gradus ejus erant, quibus ascendebatur ad eam.» Septuaginta in eadem verba consentiunt, praeter thee, et elau, et elamoth, et elam, pro quo in Hebraeo positum est

ulam. Thee autem interpretatur limen, sive frons; elau, circa eum, sive sustentacula; elamoth, propyla, sive vestibula; ulam **πρόπυλον**, id est, ante fores. Illud autem quod juxta Hebraicum posuimus: Et vestibulum, sive, **πρόπυλον**, in circuitu per gyrum longitudinis viginti quinque cubitorum, et latitudinis per quinque cubitos, in Septuaginta non habetur. Sed et hoc notandum, quod in Australi porta juxta Septuaginta non dicatur via, sed simpliciter: et eduxit me ad Austrum, et ecce porta quae respiciebat ad Austrum. Per singulos igitur introitus Ezechiel, quem confortavit Deus, hoc enim nomen ejus sonat, ducitur, et de porta Aquilonis transit ad portam Australem, cujus frontes, et limina --- sive vestibula fenestraeque per circuitum similes habebant mensuras, quinquaginta cubitorum longitudinem, et viginti quinque cubitorum latitudinem, et per gradus septem ascendebatur ad eam, id est, ad portam Australem, et vestibulum ejus, hoc est, elamoth, ante fores ejus: duae quoque palmae caelatae, de quibus in Septentrionalis plagae porta diximus. Et hoc tantum admonuisse sufficiat, quod quaecumque ibi ponuntur, juxta intelligentiam viliorem, hoc est, juxta litteram, in meridiana porta intelligimus juxta spiritualem sensum. Eisdem enim lineis, et historia currit et tropologia: sed illa humilior est, ista sublimior: illa haeret terrae, ista ad coelestia subvolat. Et in circuitu per fenestras cuncta plena erant luminis. Singula enim **προβλήμ** habent terminos suos, et proprium per illa ad animam credentis lumen ingreditur: praesertim si longitudo vitae ejus quinquagenarii anni, hoc est, jubilaei mysterio fuerit protelata, et ad divinioris sensus latitudinem potuerit pervenire. In qua latitudine et plateis agit sapientia confidenter, et cum sublimi voce clamitat: septemque gradibus ingreditur, ut perveniat ad vestibulum, et per palmas propositi sui atque conatus, victoriam teneat sempiternam. Et ne putaremus unum esse ad Australem partem atrium, de secundo dicitur atrio: Et porta atrii interioris in via Australi: et mensus est

a porta usque ad portam in via Australi centum cubitos; ut post hebdomadis et Instrumenti veteris sacramenta, ad terram bonam et Evangelii gratiam perveniret. Nec solum in porta Australi secundum atrium est; sed tertium, de quo nunc dicitur: Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem, et mensus est portam juxta mensuras superiores, etc. Singula enim atria habent mensuras, et ordines suos, et in eisdem mensuris diversa gratia est, dum easdem res aliter in principio, aliter in profectu, aliter in fine cognoscimus. Hoc vero quod in Septuaginta non habetur, et vestibulum, sive *πρόπυλον*, per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorum, videtur facere quaestionem, propter quod in veteri interpretatione non positum est, quomodo post profectum tertii gradus viginti quinque cubiti, et quinque ponantur. Sed tollit ambiguitatem illud quod sequitur: Et vestibulum ejus ad atrium exterius: et palmas ejus in fronte; ut scilicet hoc atrium quod habebat in longitudine viginti quinque cubitos, et in latitudine quinque, non interioris, sed exterioris atrii sit, ut prioris atrii latitudinem, hoc est, viginti quinque cubitos, exterioris atrii possideat longitudo, et in latitudine quinque cubitos teneat. Quas mensuras, id est, viginti quinque et quinque, ad eosdem sensus referimus, visum videlicet, et auditum, gustum, et odoratum, et tactum, quas si ad altiora conscendimus, quinquies duplicamus, et de carnalibus sensibus facimus spirituales, ut est illud: Levate oculus vestros, et videte, quoniam jam messes albae sunt ad metendum (Joan. IV, 35), Et: Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII, 8). Et: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal. XXXIII, 8). Et: Christi bonus odor sumus Deo in his qui credunt (II Cor. II, 15). Et in Joannis Epistola dicitur: Quod audivimus et vidimus, et manus nostrae palpaverunt de Verbo vitae (I Joan. I, 1). Et ad extremum nequaquam ut in septentrionali plaga septem tantum gradus sufficiunt: sed post septem octonarius ponitur numerus, ut de Synagoga ad

Ecclesiam, de veteri instrumento ad novum, de terrenis ad coelestia transeamus.

(Vers. 28 seqq.)

Et introduxit me in atrium interius per viam Orientalem: et mensus est portam secundum mensuras superiores; thalamum «ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus sicut supra, et fenestras ejus et vestibula ejus in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. Et vestibulum ejus, id est, atrii exterioris» (pro quo Septuaginta et Symmachus, interiorem, posuerunt); «et palmae caelatae in frontem illius hinc et inde, et in octo gradibus ascensus ejus.» De Septentrionali plaga, in cujus atrium septem tantum ascendebatur gradibus, transit ad Australem portam et atrium ejusdem plagae, ad quod non solum septem, ut supra, sed octo gradibus ascenditur: videlicet ut per vetera transeamus ad nova; et ut loquar manifestius, per patriarchas et prophetas, veniamus ad apostolos: ut in altero hebdomas, in altero ogdoas sit. Nunc autem venit ad ultimum, immo ad summum, et introducit prophetam per viam portae interioris, sive per atrium, ad quod itur per viam Orientalem. Via juxta Septuaginta in hoc tantum habetur loco; in Septentrionali, et Australi plaga omnino tacita est, ut possimus intelligere in Orientali tantum porta illam intelligendam viam, quae dicit: Ego sum via, veritas et vita (Joan. XIV, 6). Per ipsum enim venimus ad Patrem, et de ipso scriptum est: Beati immaculati in via (Psal. CXVIII, 1), qui nihil de Christo sinistrum sapiunt, sed fides eorum pura est, et nequaquam haereticorum sorde polluta. Idemque numerus thalamorum, frontium et vestibulorum, et fenestrarum, et luminis earum, et eadem mensura longitudinis, et latitudinis: quinquaginta videlicet, et viginti quinque cubitorum sacramenta conservans, et vestibulum ejus portae sive atrii interioris, quod juxta Hebraicum exterius ponitur, ut Orientali lumine omnia teneantur inclusa, secundum illud quod

scriptum est: Nec est qui se abscondat a calore ejus (Psal. XVIII, 7). Sin autem et exterius, et interius accipimus atrium: sic intelligendum est, quod Deus et circumfusus sit et infusus, dicens per prophetam: Qui tenet coelum palmo, et terram pugillo (Isa. XL, 12): ut omnia ab illo videantur includi. Et rursum: Coelum mihi thronus est: terra autem scabellum pedum meorum (Isa. LXVI, 1), ut intra omnia esse credendus sit: juxta illud Virgilianum (Aeneid. lib. VI):

*Principio coelum ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunae, Titaniaque Astra,
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus,
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.*

Cumque per arma justitiae a dextris et sinistris, per gloriam et ignominiam, per bonam et malam famam, per laudes et vituperationes, victoriam de isto saeculo ceperimus (II Cor. VI): tunc palmae nobis dantur ex utroque latere, quos nec gaudia mutavere, nec moeror, nec prospera, nec adversa superarunt: et nequaquam per septem [Al. octo] gradus, sicut in Aquilonis plaga, nec per septem et octo, sicut in meridie continetur: sed per octo (Al. septem) tantum gradus ad summa conscendimus: eo quod sufficiat nobis octonarii numeri, id est, Evangelicum sacramentum; ut possimus juxta Apostolum dicere: Et si noveramus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus eum (II Cor. V, 16), subauditur juxta carnem.

(Vers. 35 seqq.)

«Et introduxit me ad portam quae respiciebat ad Aquilonem, et mensus est secundum mensuras superiores, thalamum ejus, frontem ejus, vestibulum ejus, et fenestras ejus per circuitum: longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. Vestibulum ejus respiciebat in atrium exterius, et caelatura palmarum in fronte illius hinc et inde, et in octo gradibus ascensus

ejus. Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum: ibi lavabunt holocaustum. Et vestibulo portae, duae mensae hinc, et duae mensae inde, imoletur super eas holocaustum, et pro peccato, et pro delicto. Et ad latus exterius, quod ascendit ad ostium portae quae pergit ad Aquilonem, duae mensae, et ad latus alterum ante vestibulum portae, duae mensae. Quatuor mensae hinc, et quatuor mensae inde: per latera portae, octo mensae erant, super quas immolabant: quatuor autem mensae ad holocaustum de lapidibus quadris exstructae, longitudine cubiti unius et dimidii, et latitudine cubiti unius et dimidii, et altitudine cubiti unius, super quas ponant vasa in quibus immolatur holocaustum et victimae. Et labia eorum palmi unius, reflexa intrinsecus per circuitum: super mensas autem carnes oblationis.»

Multum in hoc testimonio Hebraica Veritas a Septuaginta Interpretum editione discordat. Hoc enim quod diximus: Ibi lavabunt holocaustum, et in vestibulo portae duae mensae hinc, et rursum: Ut imoletur super eas holocaustum et pro peccato, in Septuaginta non habetur: sed in plerisque codicibus de Theodotione additum est. Rursum ubi nos diximus: Et labia earum palmi unius reflexa intrinsecus per circuitum, Septuaginta transtulerunt, et gisum palmi habentes dolatum intrinsecus per circuitum. Quod verbum, utrum Hebraerum, an Graecum sit, scire non possumus, nisi hoc tantum quod pro giso, Symmachus et Theodotio, labia, Aquilae prima editio --- numero plurali; secunda, labia transtulerunt: pro quo in Hebraeo habetur ASEPHATHAIM. Et ubi nos diximus, super mensas autem carnes oblationis, Septuaginta posuere de suo, et in mensis desuper tecta, ut operiantur a pluvia et siccitate. Illud autem quod Hebraeis nominibus ediderunt, Thee, et Elau, et Elalamoth, et Aelam, quid significet, et supra admonuimus, et e regione ostendere potest nostra translatio: nec necesse est super hoc saepe admonere lectorem, et prudentiae ejus studioque diffidere.

Introducitur ergo rursus ad portam quae respiciebat ad Aquilonem: sed nequaquam ut supra ad atrium exterius, sed interius. In eo enim quod in consequentibus dicitur: Vestibulum ejus respiciebat in atrium exterius, ostenditur hoc atrium fuisse intrinsecus. Per quae profectus ingredientis ostenditur; dum in singulis locis nomina mensuraeque sunt propriae, et fenestrae per circuitum luminis plena scientiae universa monstrantes, et per quinquaginta, et viginti quinque cubita remissionis divinorumque sensuum sacramenta sunt posita, ut in vestibulo atrii interioris positi, exteriora videamus: praeteritorum et praesentium notitiam contemplantes, per quam veniamus ad duplices palmas atque victorias, et octo graduum mysteria cognoscamus, introgressi gazophylacia, in quibus templi divitiae continentur, et lavantur orationes nostrae ab omni sorde peccati: mensaeque ex utraque parte binae sunt positae, ut primum imoletur holocaustum, Armenti vigilem patrio de more sequuntur, Gesaque, latratorque Sydon, etc. quod totum sacer ignis assumat, deinde pro peccato, et ad extremum pro ignorantia: quod vel scientes commisimus, vel ignorantes. Ad latus quoque exterius juxta Septuaginta erat rivus fabrefactus, qui holocaustorum cineres, et carnum virulentias (Al. jurulentias) efferebat exterius: sive erant duae mensae, et ad latus alterum vestibuli ejusdem portae duae mensae, id est, ex utraque parte quaternae, quatuor hinc, et quatuor inde, et post tergum, sive ad latus earum aliae octo mensae: ut simul faciant mensas sedecim: quo numero prophetarum mysteria demonstrantur: ut quidquid per Evangelicam offerimus dignationem, praedictum eorum vaticinationibus approbemus. Quodque inferuntur quatuor mensae de lapidibus quadris exstructae, et hae ipsae ad sacrificium et holocaustum (Al. holocaustorum), isti sunt vivi lapides qui volvuntur super terram, et habent secum angularem lapidem, quo veteris, et novi Instrumenti parietes continentur. Quatuor autem numerus Evangelica sacramenta demonstrat,

longitudine et latitudine habens unum cubitum et dimidium, id est, per quadrum, quae simul juncta tres cubitos faciunt, qui tres cubiti habent in altitudine cubitum unum; ut mysteria Trinitatis unius cubiti, hoc est divinae majestatis mensura conservet, dicente Domino ad discipulos: **Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti (Matth. XXVIII, 19).** Nomen autem Dei, quasi unius (Al. unus) altitudinis cubitus est, qui tres complectitur proprietates, et holocausta oblationum nostrarum semper assumit. Super ipsas autem quatuor mensas holocaustorum vivis lapidibus exstructas, quarum longitudo, et latitudo, et altitudo descripta est, ponuntur vasa in quibus immolatur holocaustum martyrum, de quibus dicitur: **Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Ps. CXV, 5);** et eorum victimae, qui continentia, et corporis sanctitate, animas suas immolant Domino. Mensarumque istarum nomine, puto in Matthaeo, et Luca, Marco et Joanne apostolis contineri: quarum corona desuper flexa intrinsecus, per circuitum margines ambiebat, ut holocausta contineret intrinsecus, et non passim fluere permetteret, teneretque carnes oblationis, sive ut LXX transtulerunt: **Et ipsae mensae tectae erant desuper, propter imbrium violentiam, et aestivi solis nimiam siccitatem: ut carnes desuper positae, possint dicere cum propheta: Per diem sol non uret nos, neque luna per noctem (Ps. CXX, 6).** Quorum alterum, nimis pluviis, et tempestatibus tribulationum dissolvit oblationes; alterum vehementi aestu persecutionum arefacit quidquid oblatum est. Ignosce, lector, difficultati locorum: aut si melius quid invenire potes, doce: libenter discimus quod nescimus.

(Vers. 44 seqq.)

«Et extra portam anteriorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portae respicientis Aquilonem, et facies eorum contra viam Australem: una ex latere portae Orientalis, quae respiciebat ad viam

Aquilonis. Et dixit ad me: Hoc est gazophylacium quod respicit viam meridianam sacerdotum erit, qui excubant in custodiis templi. Porro gazophylacium quod respicit ad viam Aquilonis, sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris: Isti sunt filii Sadoc qui accedunt de filiis Levi ad Dominum, ut ministrent ei. Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, et latitudine centum cubitorum per quadrum, et altare ante faciem templi. Et introduxit me in vestibulum templi: et mensus est vestibulum quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde, et latitudinem portae trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde. Longitudinem autem vestibuli viginti cubitorum, et latitudinem undecim cubitorum, et octo gradibus ascendebatur ad eam, et columnae erant in frontibus, una hinc, et altera inde.»

Pro gazophylaciis, Septuaginta exedras transtulerunt. Illudque quod nos diximus exedrae, sive gazophylacia cantorum, ab eis praetermissum est. Rursumque post mensuram vestibuli quinque cubitorum hinc, et quinque cubitorum inde, addidere de suo, et latitudo portae cubitorum quatuordecim, cum in Hebraeo tantum positum sit, et latitudo portae trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde. Haec lectorem admonui, ne translationum diversitate turbetur, sed ut in praesenti loco, et maxime in mensuris templi, Hebraica veritate contentus sit. Igitur post murum, quem --- Septuaginta transtulerunt, qui totum templum per quadrum ambiebat in circuitu, introductum prophetam legimus in atrium interius, et deinde ad Aquilonem, et ad Austrum, et ad portam Orientalem, et rursus ad Aquilonem: de quibus, ut potuimus, diximus, et in quorum diversitatibus, vel nominum, vel mensurarum, quid nobis videretur, praeteritus sermo monstravit: quorum sensum testimonium Salvatoris breviter ostendit dicentis: In domo Patris mei multae sunt mansiones (Joan. XIV, 2). Quibus expletis, ingreditur templum, hoc est, Sancta sanctorum, de quibus nunc dicitur, et intra portam interiorem,

gazophylacia, sive exedrae cantorum. Ad quos illud imperium est. Cantate Domino canticum novum (Ps. XCV, 1). Qui cum Angelis clamitant: Gloria in excelsis Deo, et super terram pax in hominibus bonae voluntatis (Luc. II, 14). Quod atrium interius erat situm in latere portae, quae respiciebat ad Aquilonem, et ad Austrum, et ad Orientem; ut semper meminerint cantores Domini, et qui angelorum officio detinentur, per quos gradus ad summa pervenerint; et mysteria singulorum locorum diligenter agnoscant. Denique vir ille cujus calamus, et funiculus erat in manu, introducto propheta in atrium interius quod respiciebat viam meridianam, haec locutus est, Hoc est gazophylacium sive exedra; et ut Theodotio posuit, thalamus, qui habitationi sacerdotum separatus est, observantium in excubiis templi. Porro gazophylacium quod respicit ad viam Aquilonis, sacerdotum erit, qui excubant ad ministerium altaris. In quo notandum, quod sacerdotes quibus custodiae templi delegatae sunt, habitant in gazophylacio, quod respicit ad viam meridianam, in qua lux plenissima est. Hi autem qui excubant ad ministerium altaris, in quo offeruntur victimae pro peccato, in gazophylacio sint quod respicit viam Aquilonis, eos qui ab Aquilone veniunt, et offerunt victimas pro peccatis, suscipere et salvare cupientes. Qui utrique pro officiis suis Domino servientes, appellantur filii Sadoc, qui interpretatur justus, sive justificans, omnipotens videlicet Deus, de quo scriptum est: Justus Dominus, et justitias dilexit: aequitatem vidit vultus ejus (Ps. X, 8). Isti autem filii Sadoc de filiis Levi, qui interpretatur assumptus: et ipsi assumuntur a Domino, ut accedant ad eum, et nequaquam de solo dicatur Moyse: Moyses accedebat ad Dominum; alii vero non accedebant (Exod. XIX); sed et omnes qui serviunt ei, et ministrant, Domino appropinquare dicuntur. Iste autem vir qui introduxit Ezechielem in atrium interius, et ut ita loquar, ad Sancta sanctorum, mensus est ipsum atrium, in quo erant duae exedrae sive gazophylacia custodum templi, sive altaris habitaculis delegata, et reperit longitudinis,

et latitudinis per quadrum centenos cubitos: ut Sacerdotes Dei ministerio servientes, qui per arctam, et angustam viam intraverant, habeant deambulacra latissima, et in perfecto consummatoque virtutum numero commorentur. Et in ipso atrio erat altare ante faciem templi: ut numquam sanctorum ad Deum cesset oratio. Supradictus quoque vir introduxit Ezechielem in vestibulum, sive *πρόπυλον* templi, quod mensus est quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde: quoniam qui introductus est, divinis sensibus fuerat eruditus, et nec dexteram noverant, nec sinistram, sed via regia ingrediebatur. Latitudo autem ipsius portae, per quam introitus erat ad vestibulum templi, habebat ternos cubitos hinc et inde. In quo Scripturae sanctae observanda elegantia: quod non dixerit a dextera et sinistra, ne videretur in Sanctis sanctorum sinistrum aliquid nominare; sed hinc et inde, id est, ex utraque parte. Statimque prudens lector intelligit, trinum numerum ad Trinitatis mysterium pertinere, quae porta est ingredientium ad Deum, dum et Pater in Filio est, et Filius in Patre, et in utroque Spiritus sanctus. Qui ternus numerus, una porta est eorum qui post baptismum Trinitatis perveniunt ad salutem. Quod autem sequitur: Longitudo vestibuli viginti cubitorum, et latitudo undecim cubitorum, videtur facere questionem, quomodo dualis numerus qui refertur ad duas decadas, et undecimus qui unum videtur habere minus, ut sacrum numerum expleat duodecimum, in vestibulo templi esse dicatur. Quod plerique sic solvunt: Quamvis sancti sint sacerdotes et in templi ministeriis collocati, et quotidie victimas offerant Christo: tamen quia in hoc mortali fragilique corpusculo, et aegrotationibus vitiisque subjecto commorantur, vicenarium habent numerum et undecimum. Unde dicebat et Apostolus: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. VII, 24)? Non quod juxta saevissimam haeresim, abolenda corpora esse credamus; sed quod voti nostri sit supervestiri, non spoliari, et mortale hoc accipere immortalitatem, et corruptivum

induere incorruptionem. Illud autem quod sequitur: Et octo gradibus ascendebatur ad eam (I Cor. XV), id est, ad portam interiorem, scientibus Hebraeam linguam, facit magnam difficultatem. Denique Symmachus, quem in hoc loco secuti sumus, octo gradus posuit: Septuaginta, decem; Theodotio et Aquilae secunda editio, undecim; prima autem nullum numerum posuit, sed absolute ait, et gradibus in quibus ascendebatur ad eam: ut vel juxta consuetudinem priorum portarum, octo intelligamus gradus, sicut intellexit et Symmachus, vel certe quos habebat porta interior, quorum numerum Scriptura non dixit, pro quo in Hebraeo positum est, UROB, id est et latitudo, ASTE, ESRE. Quod si ita legatur, undecim significat: sin autem pro ESRE, hoc est, decem, legamus ESER, non significat decem, sed pronomen qui. Haec Hebraei sermonis expertibus deliramenta videantur: sed nunc non controversias scribimus, aut orationes, in quibus ludi solet compositione verborum, sed explanationes, et commentarios Hebraeorum voluminum. Verum redeamus ad coeptum. Octo sive decem gradibus qui perfectus est numerus, aut undecim, de quo jam diximus, ascenditur ad portam sanctorum, in cujus frontibus columnae erant, una hinc, et altera inde. Non dixit, duae, ne in dualem incurreret numerum, sed una et una, qui perfectus est numerus, et unione sui imitatur Deum. Istae autem erant columnae duae, de quibus et in Apocalypsi dicitur: Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur (Apoc. III, 12). Et Petrus ac Joannes columnae appellantur Ecclesiae (Galat. II), per quos ingredimur ad Sancta sanctorum, et quorum doctrina, ad Christum noster introitus est.

(Cap. XLI.---Vers. 1 seqq.)

«Et introduxit me in templum, et mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, et sex cubitos latitudinis inde, latitudinem tabernaculi. Et latitudo portae decem cubitorum erat, et latera (sive humeri) portae quinque

cubitis hinc, et quinque cubitis inde. Et mensus est longitudinem ejus quadraginta cubitorum, et latitudinem viginti cubitorum.» Post multa mysteria, variosque introitus, et locorum singulorum proprietates, tandem aliquando vir, cujus funiculus caementariorum, et mensurae calamus in manu erat, Ezechielem prophetam introducit in templum, et mensus est frontem templi: pro quo aelam, Septuaginta; et aelim Theodotio; et in circuitu Symmachus transtulerunt. Et ex utraque parte latitudo tabernaculi senum cubitorum erat, sacramentum creaturarum omnium continens: in sex enim diebus mundus est consummatus. Per quorum notitiam causasque conditionis atque rationem intramus ad templum Dei, et ex creaturarum ordine atque constantia cognoscimus Creatorem. Latitudo autem portae templi erat decem cubitorum, qui sacratus et perfectus est numerus, et in quo mense septimo, die decima mensis, jejunium et propitiatio est. Decima autem die mensis primi, qui appellatur Nisan, ad immolationem, et praeparationem Paschae agnus assumitur. Septimo igitur mense, decimae offeruntur in Dei horrea, sive, ut Scriptura appellare consuevit, torcularia. Unde dicit et Apostolus: Dilatamini et vos (II Cor. VI); ut postquam per decem portae cubitos templum quis fuerit [Al. qui fuerat] ingressus, ex utraque parte portae ipsius latera, sive ut proprie in Hebraico dicitur, humeri mensurentur qui semper referuntur ad opera. Unde et Isachar desideravit bonum (Gen. XLIX), requiescens inter medios cleros, vidensque requiem, quia bona est, et terram, quia pinguis, supposuit humerum ad laborandum, et factus est vir agricola. Et in veste pontificis, humerale cum rationale stringitur, ut rationi opera copulentur, et possit dicere vir Ecclesiasticus: A mandatis tuis intellexi (Ps. CXVIII, 104). Qui humeri portae, ex utraque parte, quinas habebant porticus, ut per terrenos sensus atque divinos, super quorum differentia saepe scripsimus, ingrediamur adyta templi, cujus mensus est vir ille, qui ductor prophetae erat, longitudinem quadraginta cubitorum, et latitudinem

viginti cubitorum, sive ut melius est, portae longitudinem ac latitudinem: quia supra tantum de latitudine, et humeris ejus dixerat. Quod autem vices quadraginta octingentesimum numerum faciat, qui vicinus est octonario, nulli dubium est. Unde in Ecclesiaste praecipitur: Da partes septem: da et octo (Eccl. XI, 2). De cujus numeri sacramento crebro disputasse me novi, sive quia per tribulationes, et angustias hujus saeculi intramus ad sanctuarium Domini: idcirco longitudo portae habebat cubitos quadraginta, qui numerus semper in labore positus est. Unde et Moyses, et Elias quadraginta diebus non comedunt panem, et aquam non bibunt (Deut. IX; III Reg. XIX; Deut. XXIX): et annis quadraginta populus Israel vexatur et probatur in solitudine, et per multos labores terram repromissionis ingreditur: et Dominus atque Salvator secundum assumpti corporis fragilitatem quadraginta diebus tentatur in solitudine, ut post victoriam accedant angeli, et ministrent ei (Matth. IV): Cum autem per tribulationes, et angustias poterimus dicere illud Apostolicum: In omnibus tribulati, sed non coangustati (II Cor. IV, 8), atque illud propheticum: In tribulatione dilatasti mihi (Psal. IV, 1), tunc nobis latissimus aperitur introitus, qui viginti cubitorum habet latitudinem, ut superatis mundi certaminibus atque terrenis, qui et ipse dualis est numerus, ingrediamur templi penetralia, et audiamus imperantem discipulis Dominum: Confidite: ego vici mundum (Joan. XVI, 34).

(Vers. 3, 4.)

«Et ingressus intrinsecus (sive in atrium interius) mensus est in fronte (sive aelam) portae duos cubitos, et portam sex cubitorum, et latitudinem portae septem cubitorum (sive et humeros portae septem cubitis hinc, et septem cubitis inde). Et mensus est longitudinem ejus (sive ostiorum) viginti cubitorum et latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc est Sanctum sanctorum.»

Quantumvis proficiamus, semper nobis major profectus aperitur. Unde post introitum templi rursum ingredimur intrinsecus, sive ut Septuaginta transtulerunt, interius atrium, in cujus fronte, sive AEL, pro quo Symmachus, circa portam, Theodotio AELAM, Hebraicum UL, Aquila ostium, nos frontem interpretati sumus, duo erant cubiti: ut juxta superiorem sensum per dualem numerum ingrediamur ad eum locum, ubi sunt Sancta sanctorum. Unde et ipsa porta sex cubitorum erat, per quam ingressi, aeternam requiem possidemus, quae in septenario numero demonstratur. Pro quo Septuaginta transtulerunt, et latitudinem portae septem cubitorum hinc, et septem cubitorum inde, in Hebraeo et caeteris editionibus semel tantum septem cubiti, in latitudine portae, positi sunt. Quod autem sequitur: Et mensus est longitudinem ejus, sive ut Septuaginta transtulerunt, ostiorum viginti cubitorum, pro quo in plerisque codicibus juxta Septuaginta quadraginta continentur, latitudinem quoque viginti cubitorum ante faciem templi, illud significat, quod ante templi faciem, et introitum ejus, praeteriti laboris atque certaminis nobis mensura semper occurrat. Quam enim rationem in singulis numeris duplex numerus possidet, eandem duae habent decades. Et hoc considerandum, quod ingressus intrinsecus per portam duorum in fronte cubitorum, et sex habentem cubitos, septemque in latitudine ex utraque parte, et viginti cubitos in longitudine, totidemque in ipsis templi foribus, doceatur propheta qui sit ille locus, vel quo appelletur vocabulo. Dixit enim, inquit, mihi: Hoc est Sanctum sanctorum. Sin autem ante templum, sive ut Scriptura cognominat, ante faciem templi Sanctum sanctorum est, quantam beatitudinem in templi adytis, et in interioribus ejus existimare debemus! De qua propheta loquitur: Hoc labor est in conspectu meo, donec ingrediar in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum (Ps. LXXVII, 16, 17). Sed et hoc notandum, quod in descriptione tabernaculi dicuntur Sancta sanctorum, plurali numero; hic autem Sanctum sanctorum, numero

singulari, ut post sancta veniamus ad sanctum: quomodo post multa cantica pervenimus ad Canticum canticorum, quod omnium carminum carmen est, et quod canentes, sponsi copulamur amplexibus.

(Vers. 5 seqq.)

Et mensus est parietem domus sex cubitorum, et latitudinem lateris quatuor cubitorum undique per circuitum domus. Latera autem latus ad latus, bis triginta tria, et erant eminentia quae ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, ut continerent, et non attingerent parietem templi. Et platea erat in rotundum ascendens: sursum per cochleam et in coenaculum templi deferebat per gyrum. Idcirco latius erat templum in superioribus, et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium + et de mediis ad tristega et Thrael **»

Quod autem in LXX ponitur, Et de mediis ad tristega, id est, ad tria coenacula, et Thrael, in Hebraico non habetur. Pro Thrael quoque (quod nescio quid significet; neque enim habetur in Hebraeo) legitur apud illos URAITHI, quod et nos, et caeteri transtulerunt, et vidi, ut sequatur ordo testimonii.

(Vers. 8 seqq.)

«Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera ad mensuram calami, sex cubitorum spatio, et latitudinem per parietem lateris forinsecus, quinque cubitorum, et interior domus in lateribus domus, et inter gazophylacia latitudine viginti cubitorum in circuitu domus undique. Et ostium lateris ad orationem (quod in Septuaginta non habetur), ostium unum ad viam Aquilonis, et ostium unum ad viam Australem, et latitudinem loci ad orationem» (quod et ipsum Septuaginta non transtulerunt), «quinque cubitorum in

circuitu. Et aedificium quod erat separatum versumque ad viam respicientem ad mare, latitudinis septuaginta cubitorum: paries autem aedificii quinque cubitorum latitudinis per circuitum, et longitudo ejus nonaginta cubitis».

Postquam pervenit ad Sanctum sanctorum, de quo supra diximus, vir ille venerabilis mensus est Sancti sanctorum parietem, qui propter fabricam mundi, et omnem visibilem creaturam, quae in sex diebus condita est, sex habebat cubita, et latitudinem unius lateris quatuor cubitorum: non ex uno latere, sed per circuitum. Quatuor autem cubita tenebat per circuitum domus latitudo, ut quatuor elementa monstraret, ex quibus universa compacta sunt, et maxime humana corpora, contra quae sancti dimicantes, et subjicientes se animae potestati, interiora merentur intrare, et Domini arcana cognoscere. Ipsa autem latera quae in circuitu domus erant, et quatuor cubitorum spatio a templi parietibus separabantur, juncta sibi erant: ita ut unum latus aliud latus contingeret, et haberet in longitudine non triginta et tres cubitos, sed bis triginta tres, hoc est, sexaginta sex. Vetus in Levitico loquitur Testamentum, in ortu maris post unam hebdomadam, et illam quae genuit, et illum qui genitus est, triginta tres explere dies, ut veniant ad purificationem (Levit. XII). Porro si genuerit feminam, duplicem observari numerum, id est, sexaginta sex. Et quia, ut veniamus ad sancta sanctorum, non solum prima indigemus nativitate, sed et secunda, ut nati in carne, renascamur in spiritu: idcirco non sexaginta sex, sed bis triginta, et trium ponitur numerus: ut utraque nativitas Deo auctori debeatur illiusque clementiae, et duplici muro circumeant latera domus quae templi fulciunt aedificium. Quodque sequitur juxta Hebraicum: «Et erant quaedam eminentia, quae egrederentur per parietem domus per latera in circuitu, ut continerent, et non attingerent parietem templi,» illud significat: quod sancti viri in multitudine credentium erumpant per parietem

templi, per omnia videlicet latera in circuitu, et contineant Ecclesiae fundamenta, et tamen non tangant parietem templi: tantum vidisse contenti, et de longe inenarrabilia adorasse mysteria. Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, et plenissimam tangere atque comprehendere non possumus veritatem. Quod autem platea erat in rotundum, ascendens sursum per cochleam, et in coenaculum templi deferebat per gyrum: et idcirco latius erat templum in superioribus, et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora, et medium: puto perspicuum esse lectori, semper angustiora esse quae deorsum sunt in jejuniis, --- et victus continentia, paulatimque dum ad summa conscendimus, latiore nobis aperiri viam, et impleri quod scriptum est: in tribulatione dilatasti mihi (Ps. IV, 1). Per rotundum autem et per cochleam ascendimus templi coenaculum, quae figura inter omnia -- a philosophis quoque hujus saeculi pulchrior approbatur: dum et coelum, et sol, et luna, et astra caetera, et punctum terrae, in corporibus quoque humanis, oculi, quasi altera sidera, et figura capitis, quod omnium sensuum receptaculum est, teretesque digitus, et femina, et brachia hanc praeferunt rotunditatem. Porro coenaculum templi, ad quod de angustioribus ad altiora conscendimus, illud puto esse, quod in regum volumine Elias habuit, et Eliseus, et in apostolorum Actibus, Tabitha, id est, --- et damula nostra possedit, quae bonis operibus ad summa conscenderat (III Reg. XVII; IV Reg. IV; Act. IX; Act. X). Apostolus autem Petrus, super quem Dominus Ecclesiae fundamenta solidavit, transcendit coenaculum, et venit ad tectum, quod significantius Graece --- dicitur, id est, tecti solarium: et incognita prius saeculo Ecclesiae sacramenta cognovit. Salvator quoque generis humani pascha fecit in coenaculo, et magno latoque coenaculo, atque omni sorde purgato stratoque, et ad spirituale convivium praeparato, ubi mysterium corporis et sanguinis suis tradidit discipulis, et aeternam nobis agni immaculati reliquit festivitatem. Quodque addidit: Et de mediis ad tristega, id est, tertia coenacula

et Thrael, videtur mihi obelo praenotandum. Quid enim necesse est dubia, et non scripta disserere: cum in ea quae Hebraeorum tenentur libris debeamus incumbere? Sequitur: «Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera ad mensuram calami, sex cubitorum spatio: et latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum, et inter gazophylacia» (quae Symmachus --- vocat) «latitudinem cubitorum viginti per circuitum domus. Quibus numeris ostenditur, quod de mundo hoc, et de terrenis sensibus, et de duali duarum decadarum numero, qui refertur ad viginti, non solum in sancta sanctorum, sed et in coenacula eorum mereamur ascendere, et semper habere in memoria, quod per sex dies conditionis nostrae, et per quinque sensus, et per viginti cubita latitudinis ascenderimus ad coenaculum templi, et terrenam humilitatem, sensumque litterae relinquentes, transierimus ad summitatem Ecclesiae, Spiritusque Sancti consortio gaudeamus. Et ostium, inquit, lateris ad orationem contra viam Aquilonis (Jer. I, 14), a quo exardescunt mala super omnem terram, et quem Dominus abacturum se a nobis pollicetur, dicens: Et eum qui ab Aquilone est, abigam a vobis (I Joel. II, 20). Pulchreque in ostio contra Aquilonem locus orationis est, ut secundum Apostolum (I Thess. V), oremus sine cessatione, et dicamus cum Jeremia: Non sileat pupilla oculi mei (Thren. II, 18), vel praesentia mala vitare cupientes, vel agentes gratias pro praeteritis. Quamdiu enim in tabernaculo corporis hujus sumus, ingemiscimus, dicimusque: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. VII, 24)? Sed et ad viam Australem erat ostium, et ipsum juxta Hebraicum habens locum orationis et quinque tendens cubitis per circuitum. Post frigus enim Aquilonis ad Australem transimus calorem, et tamen rursus orationis quaerimus locum, in Aquilonis ostio, ut evadamus pericula: in Australi, ut agamus gratias pro praeteritis, et sit nobis victoriae segura possessio. Quinque autem cubiti, et in hoc loco divinos indicant sensus, per quos de terrenis ad altiora

conscendimus. Et aedificium, inquit, quod erat separatum versumque ad viam respicientem ad mare, latitudinis septuaginta cubitorum: ut post labores, et pericula, et saeculi istius fluctus atque naufragia, et annos septuaginta, de quibus Jeremias scribit, et Daniel, et Zacharias (Jer. XXV et XXIX; Dan. IX, Zach. IX); verum et legitimum septem decadarum sabbatum consequamur: ut sit nobis aeterna requies, et per quinque cubitorum latitudinem veniamus ad longitudinem nonaginta cubitorum: in qua aetate de repromissione filium Sara generavit, quae nonaginta annorum, id est, novem decadarum, peperit Isaac, juncta Abraham centenario (Gen. XXI), id est, decem decadarum habenti mysterium. Qui numerus quid significet, sequens Scriptura monstrabit.

(Vers. 13 seqq.)

«Et mensus est domus longitudinem centum cubitorum. Et quod separatum erat aedificium, et parietes ejus longitudinis centum cubitorum. Latitudo autem ante faciem domus, et ejus quod erat separatum contra Orientem, centum cubitorum. Et mensus est longitudinem aedificii contra faciem ejus, quod erat separatum ad dorsum. Ethechas (id est, eminentia) ex utraque parte centum cubitorum: Et templum interius, et vestibula atrii. Limina et fenestras obliquas ethechas, in circuitu per tres partes contra uniuscujusque limen, stratumque ligno per gyrum in circuitu: terra autem erat usque ad fenestras: Et fenestrae clausae. Super ostia, et usque ad domum interiorem: Et forinsecus per omnem parietem in circuitu intrinsecus: Et forinsecus ad mensuram. Et fabrefacta Cherubim et palmae: Et palma inter Cherub et Cherub: duasque facies habebat Cherub: faciem hominis juxta palmam ex hac parte, et faciem leonis juxta palmam ex alia parte; expressam per omnem domum in circuitu. De terra usque ad superiora portae Cherubim et palmae caelatae erant in pariete templi. Limen quadrangulum

erat: Et facies sanctuarii aspectus contra aspectum altaris lignei, trium cubitorum altitudo ejus: Et longitudo ejus duorum cubitorum: Et anguli ejus, et longitudo ejus, et parietes ejus lignei.

LXX: Et mensus est ÷ contra ** domum longitudinem cubitorum centum: et reliqua et separantia et parietes ejus, in longitudinem cubitorum centum: Et latitudinem contra faciem templi, et reliqua econtra cubitorum centum. Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, et reliqua hinc et inde cubitorum centum longitudinem. Et templum et anguli, et Aelam exterius strata ligno, et fenestrae in modum retis factae tres, ad lucendum, ut prospiceretur per eas. Et domus, et ea quae proxima erant, strata ligno per circuitum: Et pavimento, et de pavimento usque ad fenestras. Et fenestrae aperiebantur tripliciter, ut prospiceretur per eas: et usque ad domum interiorem, et exteriorem, et per omnem parietem in circuitu intrinsecus et extrinsecus mensura, et caelata Cherubim, et palmae inter Cherub et Cherub. Duae facies Cherub: facies hominis ad palmam hinc, et facies leonis ad palmam inde: caelatus omnis paries per circuitum a pavimento usque ad laquearia Cherubim, et palmae caelatae. Et sanctuarium et templum aperiebatur per quatuor angulos contra faciem sanctorum: visio quasi species altaris lignei: trium cubitorum altitudo ejus, et longitudo cubitorum duorum: et latitudo cubitorum duorum: et cornua habebat, bases quoque et parietes ejus lignei.» Verbum contra, quod LXX transtulerunt in principio testimonii, ubi scriptum est: Et mensus est contra domum, in Hebraico non habetur, et idcirco obelo praenotandum est: ut sit rectius et verius, et mensus est domum longitudine cubitorum centum, et reliqua. Describuntur autem Sancta sanctorum et templum interius, quod post nonaginta cubitos, ex tribus partibus centenos cubitos habere dicatur, perfectum videlicet numerum decadarum decem: ut et mente, et sermone, et

operibus Domino serviamus, recordantes illius Apostolici exempli in quo ait: Ut scire possimus quae sit latitudo, et longitudo, et profundum, et altitudo (Ephes. III, 18). Quod autem in Hebraico dicitur, aedificium separatum et parietes ejus, LXX reliqua interpretantur et separantia, quae non haereant parietibus templi, sed propinquos et suos habeant parietes. Ipsum quoque templum et anguli ejus, et Aelam, id est, *πρόπυλον*, sive vestibulum, exterius erant strata ligno, sapientia videlicet, quod lignum vitae situm in paradiso Scriptura commemorat (Genes. II). Fenestrae quoque erant factae in modum retis, instar cancellorum: ut non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus et vermiculatis clauderentur: pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habet, quae in tribus tantum erant partibus templi, ad dexteram videlicet et sinistram, et post tergum, id est, ad Meridiem, et ad Aquilonem, et ad Occidentem. Orientalis autem pars non habebat fenestras, quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus, et cuncta interiora templi, januarum lumine complebantur, ita ut per singulas fenestras et cancellorum foramina intro quis posset aspicere. Et non solum exteriora erant strata ligno, sed tanta erat lignorum copia per circuitum, ut et pavimento et de pavimento usque ad fenestras, lignis omnia jungerentur. Quae fenestrae juxta Septuaginta aperiebantur tripliciter: ut apertis eis, triplex in templo Dei intelligentia monstraretur, juxta illud quod alibi dicitur: Tu autem describe ea tripliciter (Prov. XXII, 20). Prospicitur autem per eas non solum interius, sed et exterius: ut quae interiora sunt, invisibilia; quae exteriora, visibilia cognoscamus: ut aliud mentem, aliud carnem, aliud spiritualem intelligentiam, aliud simplicem monstret historiam, et per omnes parietes in circuitu, tam intrinsecus, quam extrinsecus, erant mensurae suae. Nihil enim absque ratione et mensura in templo Dei, et maxime in sancto [Al. sancta] sanctorum a Deo factum est. Caelata quoque erant Cherubim, haud dubium quin in lignis, de pavimento usque ad fenestras pertingentibus,

et tam fabrefactae erant caelaturae, ut non sculptae, sed appositae viderentur. Cherubim interpretantur scientiae multitudo. Igitur intrinsecus in interioribus templi post scientiae multitudinem caelantur et palmae, in quibus signum victoriae est, dicente Apostolo: Persequor autem ad statutum bravium supernae vocationis Dei, in Christo Jesu (Philip. III, 14). Quae palmae erant inter Cherub et Cherub, ut unum Cherub duarum palmarum lateribus vallaretur: quod Cherub nequaquam, ut in principio hujus prophetae legimus, quatuor habebat facies, hominis scilicet, et leonis, et vituli, et aquilae; sed tantum duas, hoc est, hominis et leonis, quorum primum ad rationem pertinet, sequens ad furorem, qui significantius Graece θυμὸς appellatur. Furorem autem dicimus, non eum qui perturbationi, et vitio proximus est: sed qui mentis consolidat mollitiem, et fortiorem facit animum dimicantis. In principio enim subjacemus concupiscentiae, quae refertur ad vitulum, propter terrena opera; et alia sunt carnalia, alia spiritualia, quorum extremum aquilae deputatur. Cum autem intraverimus sancta [Col.0402D] sanctorum, et interiora templi possederimus, nequaquam alia re indigemus, nisi ratione atque fortitudine, quorum alterum ad sensum atque prudentiam, alterum refertur ad animi perseverantiam. Omnis igitur paries per circuitum templi a pavimento usque ad laquearia, Cherubim habebat, et palmas mira arte caelatas: post quae aperiebatur sanctuarium et templum per quatuor angulos contra faciem sanctorum. Prius enim habemus scientiae multitudinem, per quam victoriam de hoste consequimur, et postea nobis sanctuarium aperitur et templum, quod habet quatuor angulos, et stationem firmissimam, et quae in nullam partem declivior sit. Hanc enim habet naturam mensura quadranguli, ut stabili consistat basi, et in mystico numero, qui prudenti lectori perspicuus est, elementa quatuor, ex quibus constant omnia, solida perpetuaque possideat. Et cuncta contra faciem sanctuarii aspiciebant: ante quod sanctuarium, sive in quo sanctuario erat species altaris lignei trium cubitorum

altitudine, et longitudine cubitorum duorum, latitudine cubitorum duorum, qui juncti faciunt septem cubitos. Quod altare habebat cornua; et tam bases quam parietes ejus, hoc est, latera erant lignea, in quo Scripturae sanctae mysteria, humanus sermo non potest explicare: quomodo altare, in quo ignis succendendus erat, mensa videlicet thymiamatis nihil ab igne patiatur, sed ut ita dicam, igne purius fiat. Sicut enim sanctorum opera, de quibus scribit Apostolus: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit (I Cor. III, 13), non pereunt, sed per ignem puriora monstrantur, ita et altaris ligna quae de lignis paradisi sunt, non cremantur igne vicino, sed puriora redduntur. Nec mirum hoc de sanctuario, et de interioribus templi et altari thymiamatis credere, cum etiam --- quod lini genus est, vel lini habens similitudinem, quanto plus arserit, tanto mundius inveniatur. Ignosce, lector, difficultati, et veniam tribue pauperi intelligentiae. Per fenestras enim obliquas et in modum retis factas, et quae semper clausae sunt, vix usque ad interiorem domum cordis nostri oculum possumus intromittere, ut omnia quae cernimus, in umbra videamus et in imagine, et cum Apostolo clamemus: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae illius (Rom. XI, 13)! Et: Quis cognovit sensum Dei (Isai. XL, 13), nisi ille qui est magni consilii angelus, et sua potest dignis aperire mysteria? --- autem Romae appellant solaria de coenaculorum parietibus eminentia, sive Meniana ab eo qui ea primus invenit, quae nonnulli Graecorum --- vocant.

(Vers. 23 seqq.)

Et locutus est ad me: Haec est mensa coram Domino, et duo ostia erant in templo et in sanctuario, et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quae in se invicem plicabantur. Bina enim ostia erant ex utraque parte ostiorum, et caelata erant in ipsis ostiis templi Cherubim et sculpturae palmarum, sicut in parietibus

quoque expressae erant. Quamobrem et grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus: super quae fenestrae erant obliquae, et similitudo palmarum hinc atque inde in humerulis vestibuli, secundum latera domus latitudinemque parietum.

Multum in hoc loco Septuaginta editio ab Hebraica veritate discordat. Unde hoc solum admonebo quod pro crassioribus lignis, --- , hoc est, necessaria, sive cura digna transtulerint, et pro obliquis fenestris, absconditas, et quod in fine testimonii positum est: et mensus est hinc et inde laquearia superliminaris, sive vestibuli, et [Al. per] latera domus compacta, sive conjuncta, quae illi dixerunt, ἔζυγωμέν, pro quibus possumus aequi ponderis vertere. Vir ergo ille qui prophetam in abdita templi introduxerat, et inter caetera ostenderat ei altare ligneum, quod et angulos et cornua juxta LXX, et parietes habebat ligneos, dixit ei: Hoc altare quod respicis, ipsa est mensa coram Domino, quae in similitudine rubi ardet, et non comburitur; de qua sanctus loquitur ad Deum: Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me (Ps. XXII, 5). Duo quoque ostia erant in templo et in ipso sanctuario, per quae utriusque instrumenti sacramenta monstrantur, et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quae in se invicem plicabantur: ut et in historia spirituales habeas intelligentiam, et in tropologia historiae veritatem, quorum utrumque altero indiget, et si unum defuerit, perfecta caret scientia. Quod autem sequitur: Bina erant ostia ex utraque parte ostiorum, juxta litteram perspicuum est. Solent enim in majoribus tricliniis bina sibi haerere atque conjungi: ut major introitus nequaquam duobus et ingentibus, sed quatuor minoribus claudatur, vel aperiatur foribus. In quibus ostiis templi, sive sancti sanctorum caelata erant Cherubim, de quibus supra diximus, et sculpturae palmarum, ut post scientiae multitudinem, victoria intransibilibus praebetur. Quae sculptura palmarum in omnibus quoque parietibus Templi

erat. Redditque causas quare caelatae [Al. caelata] fuerint Cherubim in ipsis ostiis, et palmarum expressae similitudines. Unde et crassiora [Al. grossiora] erant ligna in vestibulo portae forinsecus: ut et firmitatem haberent, et caelaturam possent recipere. Pulchreque juxta intelligentiam spiritualem, firmiora et caelata sunt ostia, ut et firmitatem habeant et pulchritudinem, ne quis in sancta sanctorum similis Oziae possit irrumpere, et sibi sacerdotium vendicare (II Par. XXVI). Super quae ostia erant fenestrae obliquae, sive absconditae, ut ipsum quoque lumen quod praebebatur intrinsecus, non haberet perfectam scientiam, nec clarum lumen et cunctis patens: sed plerisque ex parte esset absconditum. Nunc enim videmus in aenigmate (I Cor. XIII, 12); et nec dum novimus sicut oportet nos scire: cum autem venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte fuerat, destruetur. Et erat similitudo palmarum hinc atque inde. Eleganter in interioribus Templi, et in sanctis sanctorum non posuit dexteram et sinistram: ne quid sinistrum in his quae magna sunt et arcana dicere videretur; sed hinc atque inde, juxta illud quod in Evangelio scriptum est: Qui te percusserit in dexteram maxillam, praebe ei et alteram (Matth. V, 39). Numquid dicere non potuit, et sinistram? Sed quando percutitur dextra, praebetur altera dextra: quia in sancto viro utrumque dextrum, utrumque perfectum est. Et in humerulis vestibuli secundum latera domus, latitudinemque parietum: pro quo LXX transtulerunt, in laquearibus Aelam, hoc est, propyli [Al. προπύλου], et latera domus, aequalis ponderis, sive mensurae: per quae latenter ostenditur, et postes superliminaris, sive vestibuli (hoc enim humeruli videntur significare) et latera domus, et latitudinem parietum, cuncta rationis plena esse atque mensurae, et nihil in templo Domini reperiri quod absque mensura et sapientia constitutum sit.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

Tertius decimus Explanationum in Ezechielem liber, secundus est expositionis templi, quem et quartum decimum, opitulante Salvatore nostro, ad finem usque dictare cupio, illud ejusdem numeri cum David in quarto decimo psalmo canens: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo (Psal. XIV, 1)? Quod et pro difficili et pro impossibili debemus accipere. Unde et in alio loco quasi vir desideriorum enixius deprecatur ac dicit: Unum petivi a Domino, hoc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae, ut videam jucunditatem Domini, et visitem templum sanctum ejus (Psal. XXVI, 4, 5). Et rursum: Quam dilecta, inquit, tabernacula tua, Domine virtutum: concupiscit et deficit anima mea in atriis Domini (Psal. LXXXIII, 1). Aemulorum maledicta praevengo, qui non quid ipsi possint, sed quid ego non possim, considerant: et cum nostra dijudicent, sua judicanda non praebent: numquam in agone pugnantes, sed de pugnantibus otioso, immo superbo animo judicantes. Facile est dare dictata de populo, et singulos ictus calumniari, ac de alieno ridere sanguine, et ubi vulnus infigi debuerit, imperiti lanistae more disserere. Ego in explanatione templi Ezechielis, et caeterorum quae ad finem ipsius voluminis pertinent, fateor me pro rei magnitudine nihil dignum scribere, et in paucis, si qua tamen accipere meruero, gratias agere Salvatori. Scriptum est enim: Nisi credideritis, non intelligetis (Isai. VI). Et in alio loco: Si habueritis fidem ut granum sinapis, et dixeritis monti huic, transmigra et transplantare in mari, fiet (Matth. XVII, 19). Et quomodo Apostolus granum sinapis non modicam fidei portionem, sed totam fidem esse commemorat dicens: Et si totam fidem habuero, ita ut montes transferam (I Cor. XIII, 2)? Igitur granum hoc sinapis, etiam si modicum fuerit, in magnam succrescit arborem, et volatilia coeli habitant in ramis ejus (Luc. XIII). Quamobrem tibi, filia Eustochium, quae nostra

qualiacumque fuerint libenter accipis, contestatum volo, et illud rhetoris Victorini breviter admoneo, ut obscuritatem voluminum ex tribus rebus fieri scias, vel rei magnitudine, vel doctoris imperitia, vel audientis duritia: quorum primum et secundum liquido in hoc opere confitebor; tertium, acumen ingenii tui et desiderium Scripturarum facile renuit: quae privilegio virginali, et victus continentia, non dicam frequentem, sed jugem hospitem possides Deum. Igitur tertium decimum in Ezechiel arripiamus librum, cujus hoc principium est:

(Cap. XLIII.---Vers. 1 seqq.)

«Et eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad Aquilonem, et induxit me in gazophylacium quod erat contra separatam aedificium, et contra aedem vergentem ad Aquilonem. In facie longitudinis centum cubitos ostii Aquilonis: et latitudinis quinquaginta cubitos, contra viginti cubitos atrii interioris: et contra pavimentum stratum lapide atrii exterioris, ubi erat porticus juncta porticui triplici. Et ante gazophylacia deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viae cubiti unius: et ostia eorum ad Aquilonem, ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora, quia supportabant porticus quae ex illis eminebant de inferioribus et de mediis aedificii. Tristega enim erant, et non habebant columnas, sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta. Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quae erant in via atrii exterioris ante gazophylacia: longitudo ejus quinquaginta cubitorum. Quia longitudo erat gazophylaciorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum et longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Et erat subter gazophylacia haec introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori: in latitudine periboli atrii quod erat contra viam Orientalem in faciem aedificii separati. Et erant ante aedificium gazophylacia, et via ante faciem eorum juxta

similitudinem gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis, secundum longitudinem eorum, et sic latitudo eorum. Et omnis introitus eorum, et similitudines, et ostia eorum, secundum ostia gazophylaciorum, quae erant in via respiciente ad Notum, ostium in capite viae, quae via erat ante vestibulum separatum per viam Orientalem ingredientibus.

LXX: Et eduxit me in atrium exterius ÷ ad Orientem **
contra portam Aquilonis, et introduxit me, et ecce exedrae quinque juxta partem aedificii, et prope aedificium separatum ad Aquilonem: et contra cubitis centum longitudinis ad Aquilonem, et latitudinis quinquaginta cubitis descriptae sicut portae atrii interioris, et sicut columnae atrii exterioris, per ordinem contra faciem porticus ternae, et contra exedras deambulatio cubitorum decem latitudinis, per cubitos centum longitudinis in interiorem viam cubiti unius, et hostia earum ad Aquilonem. Et deambulationes coenaculorum similiter, quoniam eminebant columnae a columnis inferioribus, et spatium simile erat. Et porticus triplices erant, et columnas non habebant sicut columnae in exterioribus: propterea eminebant ab his quae erant inferius, et in medio de terra quinquaginta cubitorum, et lumen exterius sicut exedrarum atrii exterioris, quae respiciebant contra exedras Aquilonis, longitudine cubitorum quinquaginta. Longitudo enim exedrarum respicientium in atrium exterius, erat cubitorum quinquaginta. Et haec sunt contra faciem suam, omnes cubitorum centum et hostia exedrarum istarum ad introitum Orientalem, ut ingrediatur per eadem in atrio exteriori, secundum lumen quod erat in principio deambulationis ad Austrum contra meridiem et faciem reliqui aedificii, et separati. Et exedrae et deambulatio contra faciem suam, juxta mensuras exedrarum et viam ad Aquilonem, et longitudinem earum, et latitudinem earum et omnis exitus earum, et introitus, et luminaria, et ostia exedrarum contra Meridiem, et introitus ab initio

deambulacri ad luminare spatio calami: et ut ad Orientem iretur per ea.» Hoc quod LXX transtulerunt ad Orientem, in Hebraico non habetur, et superfluum esse manifestum est. Quomodo enim educitur ad portam exteriorem ad Orientem, cum sequatur, contra portam Aquilonis? Illud quod et supra, et in hoc loco posuimus: Et eduxit me in gazophylacium, quod erit contra separatum aedificium, et contra aedem vergentem ad Aquilonem pro quo habetur in LXX: Et eduxit me: et ecce exedrae quinque de reliquo aedificio et juxta separatum ad Aquilonem: pro separato, quod Aquilae et Symmachus transtulerunt, secunda Aquilae editio, et Theodotio ipsum verbum posuere, GAZERA, in omnibus locis similiter exprimentes: multaque alia quae in praesenti loco posita sunt inter Hebraicum et LXX non solum ordine, sed et numero, et verborum interpretatione discordant, ut si voluerimus haerere in singulis, et diversitate eorum quaerere, et explanare rationem, multum aberremus a proposito. Volueramque desperatione et magnitudine rei praesens testimonium silentio praeterire: sed melius arbitratus sum quodcumque dicere, quam omnino nihil dicere, Socraticum illud assumens: Scio quod nescio. Pars enim scientiae est, scire quod nescias. Postquam igitur ea quae erant intus, propheta diligentius contemplatus est, eduxit eum vir, cujus funiculus et calamus erat in manu, ad atrium exterius, per viam ducentem ad Aquilonem, quod et supra jam viderat, antequam interiora penetraret. Sed aliter videmus perfectam habentes scientiam, aliter in principio disciplinae. Et necesse est, ut qui interiora conspexerit, secundum eandem formam atque mensuras et recondita sacramenta, etiam quae exteriora sunt, videat. Eductus autem est in gazophylacium, sive ut Symmachus et LXX transtulerunt, exedram, vel ut Theodotio, --- quod in thalamum vertitur: quod erat contra separatum aedificium. Quod autem LXX addidere pro gazophylacio, exedras quinque, in Hebraico non habetur. Quod gazophylacium erat contra separatum aedificium, de quo supra jam diximus. GAZERA.

Separatum autem erat, eos suscipiens qui ab Aquilone veniebant, et erat contra aedem vergentem ad Aquilonem, id est, respicientem quidem Aquilonis partes, sed non in Aquilone positum, ut facilius esset transitus his, qui Aquilonis frigora relinquebant, a quo exardescunt mala super terram (Jer. I). Legimus in Numerorum libro, tribus Dan et Nephtalim, et Aser filiorum Balae et Zelphae ancillarum Rachelis et Liae, ad Aquilonis plagas castra tenuisse. Nunc quoque in facie longitudinis ostii Aquilonis centum fuisse cubitos, et latitudinis quinquaginta: ut ex decem decadis, quadrangulus numerus atque perfectus, et ex septem hebdomadibus, qui remissionis est numerus, et in principium unionis, id est, ogdoadis erumpit, sacerdotalia in templo Dei spatia monstrarentur. Illudque quod juxta Hebraicum jungitur, contra viginti cubitos atrii interioris, pro quo LXX transtulerunt, descripta erant sicuti portae atrii interioris, hunc habet sensum: quod exterioris atrii centenarius et quinquagenarius numerus, eandem vim habeat, quam vicenarius atrii interioris. Si enim quatuor quinquies supputes, in numero vicenario, utrumque reperies Testamentum: ut et Lex teneatur in Evangelio et Evangelium de Legis radice nascatur. Pro quo numero LXX, similitudinem atrii interioris, interpretati sunt, forsitan formidantes vicenarium numerum, in quo offeruntur Esau munera, in atrio interiori ponere. Sequitur: Et contra pavementum stratum lapide atrii exterioris: ubi erat porticus, juncta porticuli triplici; pro quo LXX transtulerunt: Et sicut columnae atrii exterioris per ordinem positae, contra faciem porticum triplicium. Significat autem, quod pavementum atrii exterioris, vivo fuerit stratum lapide: ut nec aestatis pulvere, nec luto hyemis, sacerdotum vestigia polluantur. Unde et Dominus ascensurus ad Patrem, Apostolorum lavat pedes (Joan. XIII), ut mundatis purgatisque vestigiis scandant regna coelorum: et imperat apostolis, ut in quamcumque ingressi fuerint civitatem, et non susceperint eos, excutiant pedum suorum pulverem (Matth. X; et Marc. VI):

quo scilicet nihil munerum terrenorum ab eis apud se remanere patiantur. Non solum autem pavementum stratum erat lapide: sed et porticus erat juncta porticui triplici. Una Porticus ab imbre et aestu protegens sacerdotes, et juncta porticui triplici demonstrat mysterium Trinitatis, quod cum Patris et Filii, et Spiritus sancti dividatur nominibus, tamen una sibi divinitate conjungitur. Erat quoque ante gazophylacia, sive exedras, vel thalamos, deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viae cubiti unius. Quodque a LXX additum est: Per cubitos longitudinis centum, superfluum est: quia in Hebraico non habetur, quod ponentes, tulerunt id quod habetur in Hebraeo, ad interiora respiciens viae cubiti unius, quod nos de Hebraica veritate transtulimus. Significat autem, quod ante fores gazophylaciorum omnium, sive exedrarum, et thalamorum fuerit deambulatio, latitudinem habens cubitorum decem, qui et ipse perfectus est numerus, vel propter Decalogum, vel propter Evangelii sacramentum. Si enim ab uno per duos et tres ad quartum numerum venias, decenarius [Al. denarius] Evangeliorum numerus efficitur: in cujus latitudine deambulant sacerdotes, ante singula gazophylacia gradientes: ita dumtaxat ut semper ad interiora respiciant viae ejus, quae ducit ad cubitum unum, ad cultum videlicet unius divinitatis, dicente Filio ad Patrem: Revelavi nomen tuum hominibus (Joan. XVII, 6). Ipsa est enim via, interiora respiciens, quae dicit in Evangelio: Ego sum via, et vita, et veritas (Joan. XIV, 6): quia nemo venit ad notitiam Patris, nisi per Filium. Sequitur: Et ostia earum ad Aquilonem, ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora: quia supportabant porticus quae ex illis eminebant de inferioribus et mediis aedificii. Tristega enim erant, et non habebant columnas sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta. Quod jungitur: ostia earum, subauditur, exedrarum, sive gazophylaciorum de quibus sermo supra fuit. Quae gazophylacia erant in

superioribus, id est, in coenaculis humiliora. Quae coenacula ascendit Elias et Elisaeus (Reg. III, 17; IV, 14): et Dominus cum discipulis Pascha facturus (Marc. XIV), et Thabita quae et fide Apostoli et virtutum suarum merito suscitata est (Act. IX). Ista sunt coenacula, de quibus in psalmo scriptum est: Qui rigat montes de coenaculis [Al. superioribus] suis (Psal. CIII, 13). Nisi enim quis mons fuerit effectus, et ad altiora surrexerit, pluviis Domini non irrigabitur, qui pro diversitate meritorum de primo, secundo, et tertio irrigatur coenaculo. Ipsa quoque gazophylacia, hoc est, thesauri gazarum Domini in superioribus humiliora sunt (Ephes. III). Quanto enim quis excelsior fuerit, tanto cum Apostolo humilitate dejicitur, dicens: Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. I, 95). Erant autem ipsa gazophylacia in coenaculis humiliora, quia supportabant porticus quae ex illis eminebant de inferioribus et de mediis aedificii. Redditque causas cur gazophylacia in coenaculis posita, humiliora fuerint. Quia supportabant, inquit, porticus, quae libertate aeris fruebantur, et eminebant de inferioribus, et de mediis aedificii: ut secundum coenaculum pavimento inferioris domus esset eminentius, et tertium coenaculum secundo esset excelsius, et quanto quis ad superiora conscenderet, tanto altiori uteretur coenaculo, quod humilitate crescebat, dicente Domino: Qui vult inter vos major esse, fiat omnium minimus (Marc. IX, 34). Neque enim columnis aliis portabantur, sicut in atriorum columnis legimus; sed eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta, numero remissionis omnium debitorum. Haec sunt autem tristega, de quibus praecipitur: Describe ea tripliciter, consilio et scientia, ut respondeas sermonibus veritatis his quae proponuntur tibi (Prov. XXII, 20, 21). Inferiora igitur et exteriora, columnis indigent; quae autem altiora sunt et interiora, columnarum, id est, alieni auxilii usu non egent. Post haec dicitur: Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quae erant in via atrii exterioris ante gazophylacia,

longitudo ejus quinquaginta cubitorum: quia longitudo erat gazophylaciorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum, et longitudo ante faciem templi, centum cubitorum. Peribolus, murum significat qui erat exterior, et cingebat gazophylacia in via atrii exterioris, habens in longitudine quinquaginta cubitos: de cujus numeri sacramento crebro diximus. Porro longitudo ante faciem templi, nequaquam quinquaginta cubitorum erat, ut ante gazophylacia; sed centum cubitorum: ut post remissionem omnium peccatorum, perfecta praemia in centenario numero praestolemur (Levit. XII). Pro peribolo, sive muro, quod Hebraice dicitur GADER, LXX lumen interpretati sunt, quod venit extrinsecus, et illuminat cordis nostri oculos: non sufficiente natura nostri luminis, quod versatur in sensu, perfectum scientiae habere fulgorem, nisi extrinsecus per Dei gratiam introeat. Quod primum oculos nostri cordis illuminat, et omne atrium exterius, quod quinquaginta cubitorum latitudine tenditur, facit clarescere. Postea vero cum venerimus ante faciem templi, perfecta in centenario numero recipiemus praemia. Erat autem subter gazophylacia introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. Oportet enim Dei nos possidere divitias, et de atrio exteriori subter gazophylacia Orientis introitum reperire, et per latitudinem periboli, qui respicit viam Orientis, venire ad aedificium quod sanctis est separatum, ante quod sunt gazophylacia, et in ipsa via similitudo gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis. Licet enim ad Orientis perveniamus introitum, tamen similitudo majorum est in minoribus, et non possumus ad Orientis pervenire lumen, nisi per viam Aquilonis, id est, per minora et humiliora ad majora et altiora tendamus. In ipso autem introitu longitudo erat similis latitudinis, id est, eadem mensura per quadrum: omnisque ingressus et similitudines, et ostia eandem habebant mensuram et similitudinem quam gazophylacia quae erant in via respiciente ad Austrum. Per Orientem quippe Aquilonis frigora restinguentes, pervenimus ad Austrum, in quo sponsus

recubat in meridie, et in pleno versatur lumine. In capite autem ejusdem viae, hoc est, Orientalis, quae patet ingredientibus, ostium est, quod nisi apertum fuerit ab eo qui dicit: Ego sum ostium (Joan. X, 9) et qui habet clavem David, ad vestibulum sanctorum virtutibus separatum, et quod ab Aquilone venientes suscipit, non possumus pervenire (Isa. XXII). Superfluum est juxta LXX singula loci hujus verba disserere: cum et haec quae dicta sunt, obscuritate non careant, et illa quae reticemus, similia prope sint his quae diximus.

(Vers. 13, 14.)

Et dixit ad me: Gazophylacia Aquilonis, et gazophylacia Austri quae sunt ante aedificium separatum, haec sunt gazophylacia sancta in quibus vescuntur sacerdotes qui appropinquant ad Dominum in sancta sanctorum. Ibi ponent sancta sanctorum, et oblationem pro peccato et pro delicto: locus enim sanctus est. Cum autem ingressi fuerint sacerdotes, non egredientur de sanctis in atrium exterius, et ibi reponent vestimenta sua in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturque vestimentis aliis, et sic procedent ad populum. Vir ille qui ductor prophetae fuit, postquam eum duxit in atrium exterius, et monstravit omnia quae praeteritus sermo narravit, gazophylacia quoque, sive exedras, in quibus diutissime commoratus est, dixit ad eum: Haec sunt gazophylacia, vel exedrae, thalamicque ad Aquilonem et ad Austrum, quae sunt ante aedificium separatum, et appellantur sancta gazophylacia, in quibus vescuntur sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in sancta sanctorum. Ex quibus discimus, multas ciborum esse diversitates, quibus vesci sacerdotibus licet, vel non licet, et de his ipsis quos licet in cibos sumere, non in omnibus sumuntur locis, nec ab omnibus, nec omni tempore. Gazophylacia Aquilonis Austri puto esse, quae vel historiae contineant simplicitatem, vel spiritualis intelligentiae sacramenta, ut per Aquilonem veniamus ad

Meridiem. Neque enim sic legenda est littera, et historiae fundamenta jacienda, ut non veniamus ad culmina; nec ita pulcherrimo aedificio tecta ponenda ut nequaquam fundamenta sint solida. Sacerdotes autem qui vescuntur in cellariis, in quibus multae divitiae continentur, ipsi sunt qui appropinquant ad Dominum: de quibus Scriptura testatur (Exod. XXIV), quod S. Moyses appropinquaverit ad Dominum, et caeteri accedere non potuerint. In aedificatione templi mystici, et in Ecclesiae sacramento multi sunt sacerdotes et apostolici viri qui accedunt ad Dominum, et non in quolibet loco, sed in sancto sanctorum. Quodque juxta LXX dicitur: Filii Sadoc, qui interpretatur justus, in Hebraico non habetur. Ibi, inquit, sacerdotes ponent sancta sanctorum, et oblationem, hoc est, victimam holocausti, et pro peccato, et pro ignorantia: ut non solum jure offerant sacrificium, sed pro diversitate temporum, et qualitate peccati, atque ignorantiae, sciant placare Dominum, quia ipse locus sanctus est, et sacerdotalis in eo dignitas commoratur, quae possit rogare pro caeteris. Quando autem procedendum est ad eos, qui non possunt templi adyta penetrare, nec divinae scientiae arcana cognoscere: egrediantur, inquit, foras ad eos sacerdotes in atrium exterius: nequaquam cum his vestimentis quibus intrinsecus induti erant, viscera videlicet misericordiae, et Dominum Salvatorem, de quibus scriptum est: Induimini Dominum Jesum Christum (Rom. XIII, 14); nec his utantur sermonibus, de quibus loquitur Deus: Mysterium meum mihi et meis: ne incurrant in illud quod Salvator prohibet, dicens: Nolite dare sanctum canibus, nec projiciatis margaritas ante porcos (Matth. VII, 6). Sed ponent vestimenta sua intrinsecus, quibus induuntur, quando ministrant in templi adytis; sancta enim sunt, et ad eos qui perfectam non habent sanctitatem, non debent proferri: accipientque alia vestimenta, et sic procedent ad populum. Sic, inquit, loquentur ad populum, quomodo potest audire populus. Unde et Apostolus Corinthiis loquebatur (I Cor. V), in quibus audiebatur fornicatio, et

talis fornicatio, quae nec inter gentes quidem: Lac vobis potum dedi, non escam, id est, solidum cibum: necdum enim capere poteratis (I Cor. III, 2). Ad quos rursum dicit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (Gal. IV, 19). Parvulis enim atque lactentibus non solum non prodest solidus cibus, sed interficit eos, qui perfectae aetatis hominibus congruit. Illud autem quod a Septuaginta additum est: Propterea non egredientur in atrium exterius sacerdotes, ut semper sancti sint qui offerunt, obelo praenotemus, quia in Hebraico non habetur.

(Vers. 15 seqq.)

Cumque complisset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portae quae respiciebat ad viam orientalem; et mensus est eam undique per circuitum (sive similitudinem domus per circuitum in ordine) Mensus est autem contra ventum Orientalem (sive et steti post tergum portae respicientis ad Orientem) calamo mensurae per circuitum quingentos calamos, in calamo mensurae per circuitum. Et mensus est contra ventum Aquilonis quingentos calamos, in calamo mensurare per gyrum. Et ad ventum Australem mensus est quingentos calamos, in calamo mensurae per circuitum. Et ad ventum occidentalem mensus est quingentos calamos, in calamo mensurae. Per quatuor ventos mensus est murum ejus undique per circuitum, longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum, dividens inter sanctuarium et vulgi locum.

Sciendum quod post ventum Orientalem et Aquilonem, in vento Australi et Occidentali apud Septuaginta ordo praeposterus sit. Illi enim primum posuerunt, Occidentalem, id est mare; et postea Australem, cum apud Hebraeos primum ponatur ventus Australis, et postea Occidentalis. Quodque Scriptura nunc dicit: cumque complisset mensuras domus interioris,

eduxit me per viam portae quae respicit ad viam Orientalem, ostendit cuncta quae supra dicta sunt, et forinsecus, et intrinsecus et in interioribus templi, hoc est, sancti sanctorum, proprie ad templi aedificium pertinere, et templi interioris. Unde nunc sequitur: Eduxit me per viam portae, quae respiciebat ad viam Orientalem, et mensus est eam undique per circuitum, sive similitudinem domus. Per quod demonstratur, non ipsam domum, sed similitudinem domus esse quae cernitur: quia nunc per speculum videmus in aenigmate: cum autem venerit, quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur (I Cor. XIII). Unde et S. Moyses in tabernaculo, et Salomon in aedificio, non veritatem tentorii templi, sed similitudinem figuramque fecerunt: ut per haec quae minora sunt et terrena, ea quae in coelestibus, et in spirituali aedificio sunt, intelligere possimus. Vir autem qui prophetam eduxerat, nequaquam in atrium exterius, sed per viam portae, quae respiciebat ad viam Orientalem, primum mensus est contra ventum Orientalem, id est, ad Orientalem plagam quingentos calamos per gyrum; secundo, ad Aquilonem; tertio, ad Austrum; quarto, ad mare, id est, ad Occidentem, per quatuor videlicet ventos, murus in circuitu, tam in longitudine, quam in latitudine, hoc est: per quadrum, qui murus simul habebat duo millia calamos. Sin autem calamus sex cubitorum erat, et --- uno, qui --- sexta pars cubiti est, perspicuum est murum exteriorem habuisse per circuitum calamos duo millia, qui faciunt cubitos duodecim millia trecentos triginta tres, et trientem de duobus millibus. Prudens lector et diligens legat librum Jesu Nave, et inveniet quomodo in suburbanis haec mensura servetur. Unde et legio daemonum, hunc numerum elegit in suffocatione porcorum (Luc. VIII), ut qui servientibus Deo, praecepto Domini separatus est, in contrariam partem referatur ad perditionem eorum qui vitam coeno dignam, et sordibus consecantur. Omnis autem murus qui est exterior, et habet spatiosissimam longitudinem et latitudinem per quadrum, apostolorum continet numerum, id est,

duodecim millium: ut singulis apostolis millenus numerus deputetur, et tamen ad mensuram plenitudinis Christi et perfecti viri non veniat, nisi jungantur ei et --- qui trecenti triginta et tres cubiti sunt, et cubiti tertia pars: per quae sanctae et venerabilis Trinitatis mysterium demonstratur, quae cingit et vallat omnia, et habitatores templi sui praestat tutissimos. Unde trecentorum cubitorum arca Noe habet longitudinem, et triginta cubitorum altitudinem, quae consummatur in uno cubito (Gen. V). Quod autem ibi adduntur quinquaginta cubiti in latitudine, remissionis (ut saepe diximus) significat sacramentum. Unde et Dominus triginta annorum venit ad baptismum, et hic ipse propheta in principio voluminis sui annum ponit tricesimum: qui trecentesimus, et tricesimus numerus, tribus additis et tertia parte completur. Illud autem quod per simplicitatem interpretationis, dum parum attendimus celeritate dictandi, et Septuaginta habent et nostra translatio, murum ejus undique per circuitum, longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum, Hebraeus sermo non continet: sed simpliciter, longitudinem quingentorum, et latitudinem quingentorum, ut subaudiatur, calamorum: sicuti quarto supra dictum est, ad Orientalem ventum, et ad Aquilonem, et ad Austrum et ad mare quingentis calamis, murum partium singularum ab eo qui tenebat calamum fuisse dimensum. Quingentesimus autem numerus qui vicinus est quinquagenario, quod ad remissionem pertineat omnium peccatorum, non solum vetus Scriptura (Levit. XXV), sed et Salvatoris in Evangelio verba demonstrant, dicentis: Duo debitores erant feneratori cuidam: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta (Luc. VII, 41). Et murus dividit inter sanctuarium et vulgi locum. Ex quo intelligimus, omnem supra templi descriptionem, Sacerdotum, qui sunt filii Sadoc, fuisse ministeriis delegatam. Hunc autem murum, qui tanto spatio dilatetur, et universa circumeat, separare sanctuarium et vulgi locum.

(Cap. XLIII.---Vers. 1 seqq.)

«Et duxit me ad portam quae respiciebat ad viam Orientalem: et ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem: et vox erat ei quasi vox aquarum multarum: et terra splendebat a maiestate eius. Et vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit ut disperderet civitatem: et species secundum aspectum quem videram juxta fluvium Chobar, et cecidi super faciem meam. Et maiestas Domini ingressa est templum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem. Et elevavit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audivi loquentem ad me de domo. Et vir qui stabat juxta me, dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum. Et non polluent ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et reges eorum in fornicationibus suis, et in ruinis regum suorum, et in excelsis: qui fabricati sunt limen suum juxta limen meum, et postes suos juxta postes meos: et murus erat inter me et eos: et polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus quas fecerunt: propter quod consumpsi eos in ira mea. Nunc ergo repellant procul fornicationem suam, et ruinas regum suorum a me: et habitabo in medio eorum semper.

LXX: Et adduxit me ad portam, quae respiciebat contra Orientem ÷ et eduxit me ** et ecce gloria Dei Israel veniebat per viam Orientis: et vox castrorum quasi vox geminantium multorum: et terra resplendebat quasi fulgur a gloria per circuitum. Et visio quam vidi secundum visionem quam videram quando ingrediebar ut ungerem civitatem ÷ Et visio currus quam vidi ** secundum visionem quam videram super fluvium Chobar: cecidique in faciem meam. Et gloria Domini ingressa est domum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem. Et assumpsit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce

plena gloria Domini domus. Et steti, et ecce vox de domo loquentis ad me: et vir stabat juxta me, et dixit ad me: vidisti, fili hominis, locum solii mei, et locum vestigii pedum meorum, in quibus habitabit nomen meum in medio domus Israel in sempiternum. Et non contaminabunt ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et duces eorum in fornicatione sua et in homicidiis ducum in medio sui, cum ponerent limen meum in liminibus suis, et postes meos juxta postes suos. Et dederunt parietem meum quasi connexum inter me et se: et contaminaverunt nomen sanctum meum in iniquitatibus suis quas faciebant. Et contrivi eos in furore meo et in occisione. Et nunc abjiciant fornicationem suam, et homicidia ducum suorum a me: et habitabo in medio eorum in sempiternum.» Primum de translationis varietate dicendum est. Hoc quod ponunt Septuaginta: Et eduxit me, in Hebraico non habetur. Si enim adductus fuerat ad portam, quae respiciebat Orientem, quid necesse fuit ut educeretur, cum ideo inductus sit, ut videret quid in porta fieret Orientali? Deinde ubi dicitur: Vox erat ei, haud dubium quin Dei, quasi vox aquarum multarum, quod et Joannes in sua confirmat Apocalypsi, Septuaginta posuerunt: Et vox castrorum quasi vox geminantium multorum (Apoc. XIV). Tertio in Hebraico habetur: Vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit, ut disperderet civitatem. Venit autem ille qui in principio hujus prophetae vestitus erat lineis, et atramentarium habebat ad lumbos, cum aliis sex, ut disperderet civitatem, non ut ungeret, quod Septuaginta transtulerunt, qui quarto dixerunt: Et visio currus quam videram, quod in Hebraico non habetur. Dicamus strictim de singulis, quantum explanationis patitur difficultas: ne dum studemus brevitati, velamentum non solum Moysi, sed et prophetae Ezechielis remaneat in nobis, qui cupimus revelata facie veritatem Domini contemplari (Exod. XXXIV; II Cor. III). Gloria ergo Dei Israel ingreditur per viam Orientalem, per quam et egressa fuerat, quando civitas Domini furore percussa est. Ingreditur autem,

immo regreditur ad eam quia templum Domini aedificatum in monte monstraverat. Et tamen multo plus est quod in consequentibus dicitur: Levavit me spiritus, et introduxit me in atrium exterius: et ecce repleta erat gloria Domini domus. Hic enim gloria tantum Dei Israel ingreditur: ibi autem dicitur, quod plenitudo gloriae Domini fuerit in Templo: de qua et Isaias scribit: Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum: et plena erat domus gloria ejus (Isai. VI, 1); quando revelata facie gloriam Domini contemplantes, reformamur in imaginem Creatoris. Vox quoque erat Dei, quasi vox aquarum multarum, omnium scilicet in toto orbe populorum, ut Joannes Evangelista interpretatur (Apoc. XIV): sive quasi vox castrorum, et sicut vox geminantium multorum, ut exercitus Dei sacramenta cognosceret. Quod intelligens Jacob, vocavit nomen illius loci, castra (Genes. XXXII). De quibus et alibi scriptum est: Currus Dei decem millium multiplex, millia laetantium (Ps. LXVII, 18). Una autem vox dicitur castrorum et multitudinis, propter unum in Dei laude consensum. Geminaturque vox canentium Patri, et Filio, et Spiritui sancto: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est terra gloria ejus (Isai. VI, 3). Sequitur: Et terra splendebat a majestate ejus (Psal. XVIII). Quod proprie in adventu Christi factum est; quando in omnem terram exiit sonus apostolorum, et in fines orbis terrae verba eorum (Rom. XVIII): quotidieque impletur in credentibus, et ad perfectum complebitur, quando corruptivum hoc induerit incorruptionem, et mortale istud fuerit immortalitate vestitum (I Cor. XV). Quod autem infertur: Et vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit ut disperderet civitatem; pro quo Septuaginta transtulerunt: quando ingressus sum, ut ungerem civitatem, cum juxta Hebraicum perspicuum sit; juxta Septuaginta plurimam obscuritatem habet: quomodo Ezechiel ingressus sit ut ungeret civitatem; ad cujus prophetiam comminationemque ceciderit: nisi forte illud dicamus, quod correptio prophetae, sit unctio civitatis, et unctio olei exsultationis sacerdotalis, et regii,

quod qui libenter receperint, et audire voluerint, efficiuntur uncti Domini, de quibus scriptum est: Nolite tangere Christos meos: et in prophetis meis nolite malignari (Ps. CIV, 15). Ille autem potest juxta anagogen ungere civitatem, de qua scriptum est: Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (Ps. LXXXVI, 2); qui vidit visionem currus et mysteriorum Dei, quam intuitus est Ezechiel super fluvium Chobar, qui onus pondusque significat. Quid enim gravius fluminibus Babylois, super quae David sedit et flevit cum recordaretur Sion? De quibus scriptum est: Praeterit enim figura hujus mundi (Psal. CXXXVI). Nihilque puto in saeculi hujus confusione esse perpetuum: sed omnia praeterire et fluere (I Cor. VII, 31). Quae qui consideraverit, cadet super faciem suam intelligens quam procul sit a majestate Dei, et flectet genua ad Patrem in nomine Jesu Christi. Cumque, ait, ego corruissem, majestas Domini ingressa est templum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem, statimque me elevavit spiritus (ipse enim jacens pergere non valebam), et introduxit me in atrium interitus, foris enim cecideram; et ecce, qui prius conspexeram gloriam Dei Israel venientem per viam Orientalem, vidi repletam gloria Domini domum ejus, et vocem ad me de domo interiori loquentem audivi. Quae quid sit locuta, Scriptura non narrat, nisi forte illud Apostoli: Et audivi verba ineffabilia quae non licet homini loqui (II Cor. XII, 4). Vir autem, inquit, qui stabat juxta prophetam, dixit ad eum: quem perspicue Dominum intelligimus. Cui enim alii poterit convenire quod sequitur: Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum, nisi illi qui habitat in Ecclesia in medio filiorum Israel cernentium Deum, et habitat in perpetuum, non secundum templum Salomonis ad tempus? Et locus ejus est ille de quo scriptum est: Et factus est in pace locus ejus (Ps. LXXV, 2), quae exsuperat omnem sensum: Et locus vestigiorum pedum illius, Apostolis dicentibus: Adoremus in loco ubi steterunt pedes ejus (Ps. XXXI, 7). Et pulchre dixit, steterunt: in Ecclesia enim stant pedes Domini, in

synagoga ambulant et praetereunt. Ut autem sciamus hoc dici de Ecclesia, jungitur: Et non polluent ultra domus Israel nomen sanctum meum: quod proprie ad eos pertinet, qui sanctae conversationis in Ecclesia commorantur. Qui sint autem qui polluerint prius nomen sanctum Dei, ponit manifestius: Ipsi et reges eorum, tam populus quam sacerdotes, in fornicationibus suis quibus a Deo fornicati sunt: et in ruinis regum suorum, qui frustra sibi per superbiam, regum nomen assumunt. Denique sequitur: Et in excelsis. Arrogans enim mens offendit Deum: humilis ad misericordiam provocat. Qui post superbiam, immo per superbiam, fabricati sunt limen suum juxta limen Dei, et postes suos juxta postes illius. Audiant haec juxta litteram mulierculae oneratae peccatis, quae circumferuntur omni vento doctrinae, semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes; mentem junctam Deo, non vicinitatem Ecclesiarum, et habitationem proximam, Dei in se provocare clementiam; quin potius indignationem Domini commoveri, quando in consecratis Deo locis, indignus habitator est. Fabricati sunt, inquit, limen suum juxta limen meum, ut nihil interesset inter sacrum et prophanum, et postes suos juxta postes meos, ut unus laicorum et sacerdotum esset introitus. Unde et Apostolus dicit: Probet autem se homo, et sic accedat ad corpus et sanguinem Domini (I Cor. XI, 28). Et ut gravius faceret quod dicebat, sequentem jungit versiculum: Et murus erat inter me et eos; ut sacerdotalia sacrificia et loca sacramentorum corporis et sanguinis Christi, brevissimus murus divideret. Et polluerunt, inquit, nomen sanctum meum, in abominationibus quas fecerunt. Quid prodest habitationis vicinia, et medius inter cellulam nostram et altare Domini paries, cum in his quae secreto facimus, et quae turpe est etiam dicere, contaminetur et polluatur nomen Domini? Ego hoc arbitror, quod non polluat nomen Domini, nisi ille qui visus est nomini ejus credere, et illius censi vocabulo. Et quomodo tollit membra Christi, et facit membra meretricis, qui prius Christo credidit: sic ille

polluit nomen Dei, qui prius nominis ejus fidem susceperit. Alioquin ethnicus, et Judaeus cum sint polluti, et contaminati, immo contaminatio ipsa atque pollutio, nomen Dei polluere et contaminare non possunt: quod illi polluunt, ad quos dicitur: Nomen meum per vos blasphematur in gentibus (Rom. II, 24). Propter has igitur causas consumpsi eos in ira mea, quia haec fecere quae diximus. Et tamen clemens Dominus rursus prophetae praecipit, ut jubeat eis procul a se removeere fornicationes pristinas, et ruinas regum suorum ac principum derelinquere, et repellere non tam a se, quam a Deo: et boni operis statim praemia pollicetur dicens: Et habitabo in medio eorum, de quo in Evangelio dicitur: Medius inter vos stat quem vos nescitis (Joan. I, 26): et habitabit non parvo tempore, ut in Synagoga; sed in perpetuum, quod in Christi Ecclesia comprobatur.

(Vers. 10 seqq.)

Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel templum: et confundantur ab iniquitatibus suis, et metiantur fabricam, et erubescant ex omnibus quae fecerunt. Figuram domus et fabricae ejus, exitus et introitus, et omnem descriptionem ejus, et universa praecepta ejus: cunctumque ordinem ejus, et omnes leges ejus ostende eis, et scribes in oculis eorum, ut custodiant omnes descriptiones ejus, et praecepta illius, et faciant ea. Ista est lex domus in summitate montis: Omnis finis ejus in circuitu, Sanctum sanctorum est. Haec est ergo lex domus.

LXX: Et tu, fili hominis, ostende domui Israel domum, et cessabunt a peccatis suis, et visionem ejus, et dispositionem illius: et ipsi sustinebant tormentum suum pro omnibus quae fecerunt. Et describes domum et praeparationem ejus, et exitus atque introitus ejus, et substantiam ejus et omnia praecepta illius, et omnia legitima ejus, et omnes leges ejus ostendet illis, et

describes coram eis: et custodient omnes justificationes et omnia praecepta mea, et facient ea, et descriptionem domus in vertice montis, omnes termini ejus in circuitu Sancta sanctorum sunt. Ista est lex domus. Non parvi operis est, quod oculis carnis, vel mente conspexeris audientibus demonstrare, ut et ipsi tecum vidisse videantur. Quamobrem scribit et Josephus, eos qui ad describendam terram missi sunt ab Jesu filio Nave, fuisse --- et artem quae nunc philosophorum propria est, habuisse Geometriae. Domui igitur Israel, eorum qui animo conspiciunt Deum, ostenditur domus, hoc est templum quod Ezechiel situm in monte conspexit, et non solum in monte, sed sicut nunc dicitur, in summitate montis: quam nequaquam illam putemus, quae a Salomone constructa narratur in Regum et in Paralipomenon libris. Illa enim alterius ordinis atque mensurae est, et in singulis magnam habens diversitatem: tantumque inferior templo, quod nunc ostenditur Ezechieli, ut non solum cultores ejus, et aeditui; sed et ipse fabricator ejus Salomon peccaverit, et offenderit Deum, licet postea egerit poenitentiam, scribens Proverbia, in quibus ait: Novissime ego egi poenitentiam, et respexi ut eligerem disciplinam (Prov. XXIV, 2). Ista autem quae Ezechieli, et per Ezechielem domui Israel ostenditur, talis est: ut qui eam mente conspexerit, cesset ab iniquitatibus suis: non quibusdam, sed omnibus: sive ut in Hebraico continetur, confundatur et sustineat tormentum suum pro omnibus quae fecerit. Sustinet autem tormentum iniquitatum suarum, qui cessat praeterita facere peccata: multumque prodest ei, qui ante peccaverit, videre domum Dei, et omnis fabricae ejus nosse rationem; ut peccare desistat, et habens illius desiderium, dicat ad Dominum: Domine, dilexi decorem domus tuae: et locum habitationis gloriae tuae (Ps. XXV, 8). Et iterum: Unum petivi a Domino, hoc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae (Ps. XXVI, 4), cum coepero vivere et esse cum Christo, qui est vita credentium. Sequitur: Exitus ejus et introitus,

subauditur, domus. Exitus autem eorum qui egrediuntur ad eos qui foris sunt, et introitus eorum qui per magistrorum disciplinam ad interiora penetrant. Et omnem, inquit, descriptionem ejus, sive substantiam ejus, ut Septuaginta transtulerunt, quae non tam ad naturam domus, quam ad supellectilem pertinet atque divitias. Et universa praecepta, cunctumque ordinem, et omnes leges templi ostendes eis, qui portaverunt tormentum iniquitatum suarum, et cessaverunt, sive confusi sunt super his quae ante gesserant. Idcirco autem ostende ei, ut custodiant omnia quae praecepta sunt. Nihil enim prodest scire descriptionem domus et omnes distributiones ejus, de quibus scriptum est: Multae mansiones apud Patrem meum (Joan. XIV, 2). Et iterum: Statuit terminos gentium secundum numerum filiorum Israel, sive angelorum Dei (Deut. XXXII), nisi feceris quae praecepta sunt. Domus autem et lex omnium praeceptorum Dei, et urbs quae in summitate montis est constituta, illa credenda est, de qua scriptum est: Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth. I, 14). Et: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4): quae perspicue refertur ad Ecclesiam, et sita est in eo monte, qui in vertice omnium montium est, et a quo vulneratus est princeps Tyri: omnesque fines et termini domus hujus, sancta sanctorum sunt. In illa domo, hoc est, in tabernaculo quod fabricatus est S. Moyses, et in templo quod a Salomone constructum est, interiora tantum, ubi erant Cherubim, et propitiatorium, et arca testamenti, et mensa thymiamatis, appellabantur sancta sanctorum. In hac autem domo quae monstratur Ezechieli, et quae in summitate montis est constituta, omnes termini ejus reputantur in sancta sanctorum. Quodque infertur: Haec est lex domus, vel ad praeterita pertinet, de quibus jam dictum est, vel ad ea quae dicenda sunt postea.

(Vers. 13 seqq.)

«Istae mensurae altaris in cubito verissimo qui habebat cubitum et palmum in sinu ejus erat cubitus: et cubitus in latitudine: et definitio ejus usque ab labium ejus in circuitu palmus unus. Haec quoque erat fossa altaris. Et de sinu terrae usque ad crepidinem novissimam duo cubiti, et latitudo cubiti unius, et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem quatuor cubiti, et latitudo unius cubiti. Ipse autem ariel quatuor cubitorum, et ab ariel usque ad sursum cornua quatuor. Et ariel duodecim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulatum aequis lateribus. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis, per quatuordecim latitudinis in quatuor angulis ejus, et corona in circuitu illius dimidii cubiti, et sinus ejus unius cubiti per circuitum. Gradus autem ejus versi ad Orientem.

LXX: Et haec mensura altaris in cubito perfecto cubitus et --- sinus illius altitudo per circuitum et cubitus latitudinis: et gisus per labium ejus in circuitu palmi unius. Et haec est altaris altitudo a profundo exordii in sinu ejus usque ad propitiatorium magnum, quod erat subter cubitorum duorum, et latitudo cubiti. Et a propitiatorio minori usque ad propitiatorium majus cubiti quatuor: et latitudo cubiti et ariel cubitorum quatuor: et ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus. Ipsum autem ariel duodecim cubitos habebat in longitudine: et duodecim cubitos in latitudine quatuor angulorum per singulas partes ejus: et propitiatorium quatuordecim cubitorum in latitudine per quatuor partes ejus: et gisus ejus per circuitum gyrans illud dimidio cubito: et circuitus ejus cubito: per gyrum et gradus ejus respicientes ad Orientem. Scriptum est: Abyssum et sapientiam quis investigabit (Eccl. I, 2)? Et: O profundum sapientiae et scientiae Dei (Rom. XI, 33):» cujus alta profunditas, et quis inveniet eam? Multum est si voluerimus templum Salomonis huic templo, et omnes partes ejus et tabernacula comparare. Quod quia difficillimum est, interim in praesentiarum altare, quod Ezechieli ostensum

est, altari quod in Exodo legimus, ex parte modica conferamus (Exod. XXXVIII). Ibi altare quinque cubitorum in longitudine et quinque cubitorum in latitudine, id est, quadrangulum, et trium cubitorum in altitudine describitur: hic vero recedens a sensibus quinque, tendit ad unionem, in qua cubitus perfectus, sive verissimus ponitur, cui jungitur palmus, id est, --- sextam, ut supra diximus, habens partem cubiti. In sinu autem ejus, hoc est, altaris, erat cubitus, qui scilicet ea quae igne consumebantur suscipiebat, et in latitudine ejus alius cubitus: ut interiora, hoc est, secreta, et spatia altaris quae in latitudine demonstrantur, uno cubito finirentur. Quod autem sequitur: Et definitio usque ad labium ejus, pro quo Aquila, Symmachus et Theodotio posuerunt terminum, Septuaginta rursus gisum interpretati sunt. Cujus verbi, ut ante jam dixi, non possum scire rationem; nec cujus linguae sit dicere confidenter: nisi hoc admonere lectorem, quod ubi nunc definitionem interpretatus sum supra coronam transtulerim. Illudque breviter demonstratur, quod in circuitu ipsius altaris, id est, in margine, et circulo repandum fuerit labium, et quasi corona in modum lilii, habens in aspectu plurimam venustatem. Quae definitio, sive gisus per circuitum palmi unius, sive --- latitudine tendebatur. Fovea autem altaris, sive profundum et altitudo, pro qua in Hebraico ponitur **GAB**, de sinu terrae usque ad crepidinem novissimam, vel usque ad propitiatorium maximum, duobus cubitis erat, et latitudo ejus cubiti unius. Inferiora enim et profunda, et terrae cohaerentia, duali numero, qui et in immundis animalibus positus est, continentur (Genes. VII): superiora autem et ad crepidinem, sive propitiatorium pervenientia, quod Theodotio ipso Hebraico nomine appellavit **AZARA**, unius cubiti habent latitudinem, ut dualis numerus transeat ad solitarium; et bonum nuptiarum, quod inferius est, ad unionis perveniat beatitudinem. Quodque sequitur: Et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem, quatuor cubitorum, et latitudo unius cubiti, pro quo in Septuaginta positum est: Et a propitiatorio minori

usque ad propitiatorium majus; et Theodotio in utroque **AZARA** transtulit, illud est intelligendum, quod propitiatorium minus, lapis sit excisus de monte sine manibus, et propitiatorium majus, ipse lapis qui crevit in montem magnum, et implevit universum orbem (Dan. II). Sive juxta alterum sensum, propitiatorium minus est, quando exinanivit se formam servi accipiens (Philipp. II), et propitiatorium majus, quando recepit gloriam, quam habuit apud Patrem antequam mundus fieret (Joan. XVII). Prius enim Christi humiliora cognoscimus, et sic ad divinitatis ejus altitudinem pervenimus: et tamen utriusque naturae propitiatorium, hoc est, minoris atque majoris, ad unius altaris pertinet sacramentum. Inter duo autem propitiatoria, minus atque majus, quatuor erant cubita, quatuor mundi elementa signantia, quae et ipsa perveniunt ad unius cubiti altitudinem. Et hoc animadvertendum quod in mensura altaris primus cubitus in latitudine nulli copulatur, sed sua unione perfectus est: secundus autem latitudinis cubitus, post duos cubitos crescit ad summum, et tertius cubitus, post propitiatorium minus et majus per quatuor elementa ad unius cubiti mysterium tendit; et unus et alter, et tertius cubitus in altare Domini, nequaquam primus, secundus, et tertius; sed unus et unus, et unus esse dicatur. Ipse autem ariel quatuor cubitorum erat, et ab ariel usque sursum cornua quatuor: sive ut in Septuaginta dicitur, ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus unus. Ariel ut plerique aestimant interpretatur, lux mea Deus. De quo et in Isaia propheta, ubi scriptum est: Vae tibi, civitas Ariel, quam expugnavit David, sive circumdedit, plenius diximus (Isai. XXIX, 2). Ut autem ego arbitror, leo vel fortis Dei: quod nomen refertur proprie ad altare, in quo vel illuminatio Dei est, vel leo et fortitudo ejus, dicente Jacob ad Judam: Catulus leonis Juda, ad praedam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi leaena, quis suscitabit eum (Gen. XLIX, 9)? Cubitorum autem quatuor est, et cornua habet quatuor; sive superiora quatuor cornuum, uno cubito finiuntur; ut Evangeliorum mensura et

in totum orbem fortitudo discurrens, sub illuminatione Dei, et leonis fortitudine demonstratur, ad unumque cubitum perveniant divinae confessionis. Et ut paulatim obscuritas praesentis loci manifestior fiat, sequitur: Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulum aequis lateribus. Quod nemo dubitat ad duodecim tribus pertinere, quae in Joannis Apocalypsi scriptae sunt, et ad Apostolorum numerum, de cuius sacramento supra dixisse me memini (Apoc. VII). Per quatuor autem latera mundi, duodeni cubiti simul efficiunt quadraginta octo cubitos sacerdotalium civitatum, ut istis quasi fundamentis in toto orbe divisis, Ecclesiae fortitudo solidetur. Porro crepido, pro qua Septuaginta propitiatorium, Theodotio ut supra AZARA; Symmachus --- hoc est circuitum interpretati sunt, quatuordecim cubitorum erat longitudinis per quatuordecim latitudinis, in quatuor angulis ejus, et corona in circuitu ejus dimidii cubiti; pro qua rursum Septuaginta gisum interpretati sunt, et sinus, sive juxta Symmachum consummatio ejus atque perfectio, cubiti unius per circuitum, illud latenter ostendit, quod Dominus noster, qui vere propitiatorium dicitur non solum pro peccatis nostris, sed pro omni mundo, per quatuordecim generationes venerit ab Abraham usque ad David; et rursum per alias quatuordecim usque ad captivitatem Jechoniae, et ejusdem numeri sacramento ad terrena descenderit: ut in tertia --- et divini numeri (Al. muneris) sacramento salvaret quatuor angulos mundi, de quibus scriptum est: Multi ab Oriente et Occidente, et ab Aquilone et Meridie venient, et accubabunt cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno coelorum (Matth. VIII, 11). Quodque sequitur, et corona, sive gisus per circuitum ejus, subauditur propitiatorii, habebat dimidium cubitum, et sinus ipsius propitiatorii, sive consummatio atque perfectio, quam Symmachus interpretatus est --- habebat unum cubitum, illud significat quod et peccatores et justi Domini propitiatione salventur, dicente apostolo Paulo: Reconciliati sumus Deo in

sanguine Filii ejus (Rom. V, 10). Et de peccatoribus dicitur, quod dimidii cubiti mensuram habeant per circuitum; qui tamen salvantur misericordia Creatoris, juxta illud quod in Psalmo scriptum est: Pro nihili salvos facies eos (Ps. LV, 8). De justis: quod in uno salventur numero solitario atque perfecto, et imitentur unam divinitatem, dicente eodem Apostolo: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. V, 19). Quod autem in fine hujus testimonii ponitur, et gradus ejus versi ad Orientem, gradus hujus propitiatorii vel viginti quatuor [habetur quadraginti sex libri veteris instrumenti] libris veteris Instrumenti debent accipi: qui habebant citharas in Apocalypsi Joannis (Cap. V), et coronas in capitibus suis: vel sacramentum Patris et Filii et Spiritus sancti, in quo vera nobis datur propitiatio. Et ut dicamus apertius, propterea graduum numerus incertus relinquitur, ut quantocumque studio ad altiora scandere potuerimus, in inferioribus nos putemus collocatos, et cogitemus illud Psalmistae: Ibunt de virtute in virtutem (Ps. LXXXIII, 8).

(Vers. 18 seqq.)

Et dixit ad me: Fili hominis, haec dicit Dominus Deus: Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, ut offeratur super illud holocaustum, et effundatur sanguis. Et dabis sacerdotibus, Levitis qui sunt de semine Sadoc, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus: ut offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et assumes de sanguine ejus, pones super quatuor cornua ejus, et super quatuor angulos crepidinis, et super coronam in circuitu: et mundabis illud et expiabis. Et tolles vitulum qui oblatus fuerit pro peccato, et combures illum in separato loco domus extra sanctuarium. Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato, et expiabunt altare sicut expiaverunt in vitulo.

LXX: Et dixit ad me: Fili hominis, haec dicit Dominus Deus: Haec sunt praecepta altaris in die qua factum

fuerit, ut offerantur super eo holocausta, et effundatur super illud sanguis. Et dabis Sacerdotibus Levitis qui sunt ex semine Sadduc, et appropinquant ad me, dicit Dominus Deus, ut ministrent mihi vitulum de bobus pro peccato: et tollent de sanguine ejus, et ponent super quatuor cornua altaris, et super basim ejus in circuitu, et mundabunt et expiabunt illud. Et tollent vitulum pro peccato, et comburetur in loco separato domus extra sancta. Et die secunda tollent haedos duos de capris immaculatos pro peccato, et expiabunt altare sicut expiaverunt in vitulo. Postquam prophetae monstravit altare, et cubitum ejus, cubitosque duos; et rursum cubitum et quatuor cubitos, et tertio cubitum, duodecim quoque cubitos per alios duodecim, et quatuor altaris cornua: Ariel quoque duodecim cubitorum, per duodecim cubitos, et crepidinem, hoc est, propitiatorium quatuordecim cubitorum, per quatuordecim cubitos: coronam quoque illius, et sinum dimidio cubito et uno cubito per circuitum: gradusque ad Orientem, quorum incertus est numerus, locutus est vir, cujus calamus et funiculus erat in manu, et docet eum quomodo, altaris opere perfecto, altare debeat expiari et consecrari. Primumque offertur victima, et datur sacerdotibus de genere Levi, qui sunt de semine Sadoc, quem cur Septuaginta Sadduc nomenclant, scire non valeo. Sadoc autem interpretatur justus: offerturque juxta Septuaginta et Theodotionem vitulus; juxta Symmachum taurus, qui Hebraice dicitur PHAR. Vitulum autem qui pro nobis immolatus est, et multa Scripturarum loca, et praecipuae Barnabae Epistola, quae habetur inter scripturas apocryphas, nominat. Et hircus caprarum secundo offertur die. Unde et Pascha facturi assumunt de grege agnum et haedum, et qui primum pascha facere non potuerunt, in secundo mense faciunt: quorum alterum ad justos pertinet, alterum ad poenitentes. Sin autem Septuaginta nobis interpretatio placet qui dixerunt: die autem secundo tollent haedos duos immaculatos pro peccato, audax quidem est quod dicturi sumus, sed tamen aliorum

simpliciter ponenda sententia est, qui aiunt duos haedos immaculatos post passionem Domini oblatos esse ad altare Domini, Jacobum et Stephanum: quorum alter de apostolorum numero, alter de septem electis in ministerium Domini princeps fuit (Actor. XXII). Iste est Jacobus qui transformatum [transfiguratum - metamorphosis] Salvatorem vidit in monte (Ibid., VII), qui resurgentem filiam archisynagogi cum Domino Petroque et Joanne intuitus est (Matth. XVII), qui in catalogo apostolorum, in quo bina junguntur nomina, prior fratre ponitur (Marc. IX). Hunc interfecit Herodes (Matth. IX), et quasi haedum immaculatum post passionem Salvatoris in die immolavit secunda (Marc. III). Stephanum quoque (cujus sapientiae et doctrinae nullus poterat resistere (Actor. XIV), et qui stantem vidit Filium ad dexteram Patris, et dixit (Act. XIV, 7): Domine Jesu, suscipe spiritum meum) lapidibus obruere Judaei. Et quomodo quosdam credentium primitias Aethiopiae et Asiae Apostolus nominat: sic et isti primitiae fuere martyrum (I Cor. XVI), quos Christi postea confessio coronavit. Et hoc notandum quod vitulus totus offertur in holocaustum, et crassitudo corporis ejus divino igne consumitur. Etsi enim noveramus Christum secundum carnem: sed jam nunc non novimus eum secundum carnem (II Cor. V, 16). Jacobus autem et Stephanus qui secunda die oblatis sunt, sive hircus, qui juxta Hebraicum narratur oblatus, offertur quidem in victima, sed holocaustum praesentiae Domini reservatur. Quod autem tollitur sanguis, de quo loquitur Petrus: Redempti sumus de vana nostra conversatione paternae traditionis pretioso sanguine Christi (I Petr. I); et Paulus apostolus docet: Pretio redempti estis (I Cor. VII, 23); et in alio loco: Pacem faciens per sanguinem crucis suae, sive in terra, sive super coelos (Coloss. I, 20), illud significat, quod sanguine Salvatoris, quatuor cornua purificentur altaris, id est, quatuor mundi plagae: aspergiturque corona propitiatorii, sive bases per circuitum, ut universa purgentur, et firma sit propitiatio. Propterea autem in secunda die, vel duo haedi, de quibus supra diximus, vel

hircus assumitur; quia animal est semper ad excelsa festinans, et nihil periculi sustinens in praecipitiis, et ibi invenit viam, ubi caeteris animantibus interitus est. Unde et Graeco sermone caprarum et hircorum grex, sublimium conversatio dicitur, hoc est, ἵπόλιον quasi ἵποπόλιον, siquidem ἵππος, excelsum, πόλιον conversationem significat. Porro altare Christi expiatur sanguine, ut orationes sanctorum mundae permeent ad Deum. Hoc quoque notandum, quod juxta Hebraicum ipse Ezechiel, quasi sacerdos vitulum jubetur assumere, et holocaustum facere, et sanguinem ejus in circuitu aspergere, tam altaris quam angulorum et coronae, sive basis. Septuaginta autem interpretes alios sacerdotes hoc facere demonstrant, de quibus dictum est: Dabis sacerdotibus Levitis, qui sunt ex semine Sadoc, qui accedunt ad me.

(Vers. 23 seqq.)

«Cumque compleveris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, et arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conspectu Domini, et mittent sacerdotes super eos sal; et offerent eos holocaustum Domino. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie, et vitulum de armento et arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, et mundabunt illud: et implebunt manum ejus. Expletis diebus in die octavo et ultra facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, et quae pro pace offerunt, et placatus ero vobis, ait Dominus Deus.

LXX: Et cum compleveris expiationem, offerent vitulum de bobus immaculatum, et arietem de ovibus immaculatum, et offeretis coram Domino, et aspergent sacerdotes super ea sal; et offerent ea holocausta Domino. Septem diebus facies haedum pro peccato quotidie, et vitulum ex bobus, et arietem de ovibus

immaculatum facient septem diebus. Et expiabunt altare, et mundabunt illud, et implebunt manus eorum, et consummabunt dies. Et erit a die octavo et ultra, facient sacerdotes super altare holocausta vestra, et pro salute vestra, et suscipiam vos, dicit Dominus Deus.» Postquam altare et mensurae ejus in montis vertice demonstratae sunt; rursumque expiatio, et consecratio illius prophetae ostensa est, per unum vitulum immaculatum et hircum, sive duos haedos, quorum primum ad Dominum Salvatorem, duo sequentia ad apostolos ministrosque retulimus, ne in consecratione spiritalis altaris et proprie ad Ecclesiam pertinentis, lex et prophetae viderentur exclusi, propterea consecrato altari, vitulus immaculatus assumitur et aries, et offertur in conspectu Domini; et filii Sadoc, hoc est, justorum sacerdotes aspergunt super capita eorum sal, ut et Lex et Prophetae sapore Evangelii condiantur. Nec ullum est sacrificium (juxta legis imperium et interpretationem Apostoli, qui ait (Col. IV, 6): Sermo vester sit sale conditus) quod sale careat. Utrumque autem offertur holocaustum Domino, ut corpus pinguis litterae, quod significatur in Lege, et prophetiae nubilum, igne Domini, hoc est, Spiritu sancto, de quo dicit Paulus, Spiritu ferventes (Rom. XII, 11), in spiritualem et tenuem substantiam convertantur. Volumus scire apertius qui sit vitulus de armento immaculatus, et aries de ovibus purissimo vellere, intelligamus Moysen et Eliam (Num. XII, III Reg. XIX); quorum prior mansuetissimus fuit inter omnes homines qui versabantur in terra; alter ardore fidei similis Moysi. Unde et audebat dicere: Ego relictus sum solus. Quod autem in Hebraico scriptum est: Offeres vitulum, in Septuaginta, offerent sacerdotes, nulla sit quaestio. Et ipse enim Ezechiel cui haec dicuntur, de numero sacerdotum est, plenae aetatis atque perfectae; et sacerdotalem gradum prophetiae auxit gratia. Et Moyses et Elias videntur in monte cum Domino, id est, lex et prophetae, qui ei nuntiabant quae Jerosolymis passurus esset. Expiato autem altari, septem diebus offertur hircus, sive haedus pro peccato quotidie, et

vitulus de armento, et aries de pecoribus immaculatus, ut per haec sacrificia septem dierum ad perfectum expiatur altare. In septem diebus sabbatismus ostenditur qui juxta Apostolum (Hebr. IV) populo Dei reservatur: in quibus aeternam veramque speramus requiem, et nequaquam servile opus faciamus [Al. faciemus] peccatorum. In hirco autem, et vitulo, et ariete tria generalia delicta demonstrantur, quibus omne mortalium subjacet genus. Aut enim cogitationibus, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem, quae prima est omnium peccatorum, et ex qua alia duo peccata nascuntur. Haedus autem, sive hircus, ad eloquium sive sermonem, qui semper de excelsioribus disputat. Opera vero proprie vitulo deputantur: quoniam vomeri et labori et terrenis operibus mancipatus est. Haec igitur immaculata per septem dies veri sabbati atque perfecti Deo offerre debemus, et expiare altare, ut oratio nostra munda perveniat ad Deum. Quod autem infertur: Et mundabunt illud, et implebunt manum ejus, quod et Hebraicum et caeteri interpretes transtulerunt, illud significat, quod ipsius quoque altaris, pro cujus expiatione offertur sacrificium, dona complenda sint, sicut offertur pro sacerdotibus et populo atque pontifice; ne quid vacuum stetisse videatur in conspectu Domini. Pro quo posuere Septuaginta: et mundabunt illud, et implebunt manus suas, ut subaudiatur sacerdotes, qui cum pleni fuerint bonis operibus, hoc enim plenae significant manus, transacto sabbato, veniant ad diem resurrectionis octavam, et dicant cum Apostolo: Resurreximus cum Christo (Rom. VI, Coloss. III); et ultra octavam tendant ad coelestia, et offerant pro nobis holocausta, sive quae pro pace peccatorum nostrorum et salute sunt nostra: ut per ignem Spiritus sancti, omnia quae cogitamus, loquimur, et facimus, in spiritualem substantiam convertantur: et hujuscemodi Dominus delectatus sacrificiis, nobis placabilis fiat.

(Cap. XLIV.---Vers. 1 seqq.)

Et convertit me ad viam portae sanctuarii exterioris, quae respiciebat ad Orientem, et erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta haec clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est (sive ingredietur) per eam; eritque clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino. Per viam vestibuli (id est, Aelam), porta egredietur, et per viam ejus egredietur.

Pro eo quod in Hebraico scriptum est: erit clausa principi, LXX transtulerunt, erit clausa: quia dux ipse sedebit in ea. Multae sunt portae quas in descriptione templi Ezechielis Scriptura commemorat, tam intus quam foris. Altaris quoque figuram, et consecrationem et sacrificia sermo praeteritus percurrit. Quo finito, venit ad portam sanctuarii exteriorem, quae respiciebat ad Orientem, et erat clausa: statimque vir ille qui erat ductor prophetae, et ei omnia demonstrabat, locutus est ad eum: Porta haec quam respicis clausam, semper clausa erit, et non aperietur, nullusque virorum transibit per eam. Et reddit causam cur clausa sit semper: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est, vel ingredietur per eam: eritque clausa juxta Hebraicum, principi, quem ducem LXX transtulerunt. Qui princeps et dux, id est, NASI, sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: et per viam vestibuli portae ingredietur, et per ipsam egredietur. Quenam ista porta est, quae semper clausa est, et solus Dominus Deus Israel ingreditur per eam? Nempe illa de qua Salvator loquitur in Evangelio: Vae vobis, Scribae et Pharisei hypocritae, et vae vobis doctoribus legis, qui tollitis clavem scientiae: ipsi non ingredimini, et intrantes prohibetis (Matth. XXIII, 23). De hac sub nomine libri scribit et Isaias: Erunt verba libri istius, sicut verba libri signati: quem cum dederis homini nescienti litteras, et dixeris ei, Lege: et respondebit tibi, nescio litteras. Et dabunt illum homini scienti litteras, dicentes: Lege; et dicet: Non possum legere, quia signatus est (Isai. XXIX, 11). Iste autem liber est, cujus nemo potest solvere et

aperire signacula, neque in coelo, neque in terra, neque sub terra, nisi ille de quo in Apocalypsi Joannis dicitur: Ecce vicit leo de tribu Juda, radix et genus David: ut aperiat librum et solvat signacula ejus (Apoc. V, 5). Prius enim quam Salvator humanum corpus assumeret, et humiliaret se, formam servi accipiens (Phil. II), clausa erat Lex et Prophetiae, et omnis scientia Scripturarum, clausus erat paradisos. Postquam autem ille pependit in cruce, et locutus est ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso (Luc. XXIII, 43), statim velum templi scissum est, et aperta sunt omnia; ablatoque velamine dicimus: Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam (II Cor. III, 18). Sin autem revelata sunt omnia, in Christo enim juxta sermonem Pauli omnia revelantur (Ibid., XIII), quomodo porta clausa erit et non aperietur, et vir non transibit per eam? Ex quibus discimus, quamvis ad summam scientiam venerimus, comparatione divinae scientiae, nunc ex parte nos scire et ex parte cognoscere; quando autem venerit, quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. Unde et in alio loco ipse Apostolus imperfectum se esse loquitur, rursumque perfectum. Quod si interpretatione caret, videtur esse contrarium. Dicit enim: Non quia jam accepi, aut quia jam perfectus sum. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse; Unum vero, posteriora obliviscens et ad priora me extendens, statutum persequor ad bravium supernae vocationis Dei (Philipp. III, 12, 14). Cumque putarem eum secundum professionem suam non esse jam perfectum, et magis quaerere quam invenisse quod verum, non solum se, sed et alios dicit esse perfectos: Quotquot ergo perfecti sumus hoc sapiamus. Est autem sensus hujus loci: Ad comparationem caeterorum hominum, qui curam non habent notitiae Scripturarum nec mysteriorum Dei, perfectum esse me fateor; quantum autem ad scientiam divinae majestatis, nunc in aenigmate video et per nubilum et caliginem, et dico cum propheta: Mirabilis facta est scientia tua ex me,

confortata est, et non potero ad eam (Ps. CXXXVIII, 6). Haec igitur porta, quae omnibus clausa est (vir enim non transibit per eam), erit clausa principi, sive duci, et illius adventu reserabitur, qui sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: de quo ipse in Evangelio profitetur, dicens: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et compleam opus ejus (Joan. IV, 34). Ipse est princeps, et pontifex secundum ordinem Melchisedech, et hostia et sacerdos, qui in conspectu Patris nobiscum coelestem comedit panem, et vinum bibit, de quo loquitur in Evangelio: Non bibam de genimine vitis hujus, nisi cum bibero illud novum in regno Patris mei (Matth. XXVI, 29): in illo videlicet regno, de quo et ipse et alibi ait: Regnum Dei intra vos est (Luc. XVII, 21). Clausaque erit porta. Nemo enim potest passionis Domini, corporisque ejus et sanguinis pro majestate rei sacramenta cognoscere. Tantaque bonitatis est, et clementiae princeps noster, ut cum solus sedeat in porta, quae clausa est, et panem coram Domino comedat, velit mensae suae atque convivii plures habere consortes, et dicat: Ecce ego sto ad ostium et pulso; si quis aperuerit mihi, ingrediar ad eum et coenabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. III, 20). Solus autem panem comedit coram Domino, quia substantia ejus divinaque natura a cunctis creaturarum substantiis separata est. Ipse per eandem vestibuli portam ingreditur et egreditur: quia et intus et foris, hoc est, infusus et circumfusus omnibus; ingrediensque per portam, ut secum introducat eos, qui absque doctrina et ejus auxilio intrare non possunt; et egrediens, ut rursus alios introducat; et loquatur eis qui difficiliora non capiunt. Quod autem porta Orientalis extra terminos mundi semper clausa sit, et humano nequaquam pateat aspectui, Joannis Evangelium probat dicentis: Deum nemo vidit umquam: Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit (Joan. I, 18). Quasi aliis verbis dixerit: Eritque clausa principi. Princeps solus sedebit in ea, ut comedat panem perfectae et consummatae scientiae. Nemo enim novit Filium nisi Pater, et nemo novit Patrem nisi Filius, et

cui voluerit Filius revelare (Matth. XI, 27). Pulchre quidam portam clausam, per quam solus Dominus Deus Israel ingreditur, et dux cui porta clausa est, Mariam Virginem intelligunt, quae et ante partum, et post partum virgo permansit. Etenim tempore quo angelus loquebatur: Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit te, quod autem nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. I, 35), et quando natus est, virgo permansit aeterna; ad confundendos eos, qui arbitrantur eam post nativitatem Salvatoris habuisse de Joseph filios, ex occasione fratrum ejus qui vocantur in Evangelio (Marc. III). Super qua quaestiuncula, Romae adversum Helvidium illius temporis haereticum, in adolescentia non grandem librum scripsisse me novi.

(Vers. 4 seqq.)

Et adduxit me per viam portae Aquilonis in conspectu domus, et vidi, et ecce implevit gloria Domini domum Domini, et cecidi ante faciem meam. Et dixit ad me Dominus: Fili hominis, pone cor tuum, et vide oculis tuis, et auribus tuis audi omnia quae ego loquar ad te de universis ceremoniis domus Domini, et de cunctis legibus ejus, et pones cor tuum in viis templi per omnes exitus sanctuarii.

Vir qui ductor prophetae est, et quo cuncta in templo monstrante cognoscit, postquam clausam ei ostenderat portam numquam reserandam, et tamen apertam ei qui clausis ingressus est ostiis, ducit prophetam ad viam portae Aquilonis, quae tamen et ipsa esset in conspectu domus, haud dubium quin templum significet. Cumque propheta e regione vidisset plenam domum Domini gloria Domini, eandem videlicet quam in Aquilonis plaga positus contra cernebat, statim cecidit in faciem suam, majestatem gloriae Domini ferre non sustinens. Unde quia fuerat humilitate dejectus, dicit ad eum, nequaquam vir, sed Dominus: Fili hominis, pone cor tuum, et reliqua.

In consummatione tabernaculi et aedificii templi quod a Salomone constructum est, apparuit gloria Domini, quae postea evangelicae gloriae comparatione destructa est, dicente Apostolo: Etenim non est glorificatum, quod glorificatum est, in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod destruitur, per gloriam est: multo magis quod manet in gloria est (II Cor. III, 10). Cavendumque ne destructionem prioris gloriae abolitionem putemus; sed sic sentiendum, quod postquam venerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat, destruetur: velut si solis radiis lampadem compares, aut lampadis lumen lucernae [Al. lucernulae.] Quamobrem et de Joanne Baptista dicitur: Ille erat lucerna lucens in domo (Joan. V, 35). Postquam autem venit sol justitiae, lucernae lumen absconditum est, dicente ipso propheta atque Baptista: Illum oportet crescere, me autem minui (Joan. III, 30). Cecidit autem in faciem suam propheta, ne dum plus cernere cupit quam potest humana fragilitas intueri, etiam ipsum oculorum lumen amitteret. Unde familiarius eum vocat Dominus, filium hominis; praecipitque ut ponat cor suum, et videat oculis, et auribus audiat. Primum enim ad intelligendum quod dicitur aperiendus est animus; secundo, cordis intelligendum oculis, de quibus dicitur ad Abraham: Leva oculos tuos, et vide stellas coeli (Gen. XV, 5); tertio, his auribus audiendum, de quibus Salvator ait: Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII, 8); ut possit cunctas templi ceremonias et legitima ejus intelligere, et ad extremum ponere cor suum in viis templi; quia diversi ad Deum introitus sunt. Sive per vias templi, ceremoniarum ordinem significat, et exitus sanctuarii. Prooemium igitur est, et praeparatio prophetae, ad intelligenda quae postea super templi ordine cogniturus est. Et hoc notandum, quod in mundi hujus plaga qui in maligno positus est, et in Aquilonis frigore constitutus, coelestis nobis ceremoniarum ordo monstratur.

(V. 6 seqq.)

Et dices ad exasperantem me domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: sufficient vobis omnia scelera vestra, domus Israel, eo quod inducitis filios alienos (sive alienigenas) incircumcisos corde et incircumcisos carne, ut sint in sanctuario meo, et polluant domum meam, et offertis panes meos, adipem et sanguinem, et dissolvistis (sive praeteristis) pactum meum in omnibus sceleribus vestris; et non servastis praecepta sanctuarii mei et posuistis custodes observationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis. Quando dicit, sufficient vobis omnia scelera, sive iniquitates vestrae, ad priorum peccatorum hortatur poenitentiam, ne augeamus peccata peccatis, et materiam futuro paremus incendio; sed audiamus illud quod Isaias loquitur: Vae his qui attrahunt peccata sicut funiculo longo, et sicut jugo corrigiae vituli iniquitates (Isai. V, 18). Primumque peccatum est, quod inducunt filios alienos, sive alienigenas incircumcisos corde, et incircumcisos carne, ut sint in sanctuario Dei, et polluant domum Dei. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit (I Cor. V, 6); et in quibusdam exemplaribus fertur Proverbiorum: Ne introducas impium in tabernacula justorum. Urgent nos in hoc loco Judaei et Ebionitae, qui circumcisionem carnis accipiunt: quomodo possumus praesentem locum exponere incircumcisos corde et incircumcisos carne? quo videlicet post spiritualem intelligentiam, etiam carnis circumcisionem suscipere debeamus. Sed qui legimus Paulum dicentem: Contestor autem omnem hominem qui circumciditur: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. V, 2). Et illud Jeremiae: Ecce incircumcisae aures vestrae, et nolulistis audire (Jer. VI, 10). Et in Exodo locutus est Moyses in conspectu Domini dicens: Ecce filii Israel non audierunt me; et quomodo audiet me Pharaos? Ego autem sum tardi sermonis (Exod. VI, 12), pro quo Septuaginta dixerunt: --- quod melius habetur in Hebraeo: Ego autem incircumciscus sum labiis, interrogemus eos, immo cogamus circumcidere aures, et labia desecare, ut Scripturam implere videantur. Sin autem coeperint

circumcisionem aurium interpretari, quando nihil turpe et inhonestum audire nos patimur, et circumcisionem labiorum, quando nihil indecens loquimur: dicamus eis, eandem expositionem etiam in corde et in carne servare debetis. Cor circumcidimus cultello Dei, et aufertur de corde nostro praeputium, quando turpes cogitationes nequaquam exeunt de corde nostro, nec de nobis dicitur: Impinguatum est cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt (Actor. XXVIII, 27). Ergo et caro similiter circumciditur, ut nequaquam faciamus terrena opera, quae pro necessitate corporis facere compellimur, cibum capere, et potum et somnum, et uti vestibus: quae tunc circumcidimus, si non ad delicias, et ad luxuriam, et ad inertiam, sed ad necessitatem naturae et corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. Qui bibit vinum modicum propter stomachum et frequentes infirmitates, et odit ebrietatem, circumcidit carnem suam (I Tim. V). Qui dormit quantum natura patitur, audiet a Salomone: Si sederis, absque timore eris: Si dormieris, suaviter dormies, et non timebis pavorem supervenientem tibi: neque impetus impiorum supervenientes (Prov. III, 24). Et qui fugit fornicationem, et uxori debitum reddit revertens ad id ipsum ne tentet eum Satanas (I Cor. VII), audiet cum populo Israel: In hac die abstuli opprobrium Aegypti a vobis. Vestibus quoque utetur, quae frigus repellant; non quae tenuitate sui, corpora nuda demonstrant. Attenuata jejuniis caro et circumcisa continentia (Jos. V), fugit opprobrium Aegyptiorum qui sunt magnis carnibus, et illud potest dicere quod in plerisque juxta editionem Septuaginta legitur: Quomodo contabuit caro mea, in terra deserta, invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi (Ps. LXII, 3). Si quando ergo alienigenas introducere voluerimus in templum Dei, circumcidamus aures eorum, et labia, et cor, et omnem carnem, oculosque, gustum et odoratum, ut omnia cum Dei timore et ratione faciamus. Audiant hoc episcopi atque presbyteri et omnis ordo ecclesiasticus, ut non inducant filios alienos incircumcisos corde, et incircumcisos carne, ne sint in sanctuario Dei, et

polluant domum ejus. Si enim hoc fecerint, aptabitur illis quod sequitur: Et offertis panes meos, panes videlicet propositionis in cunctis Ecclesiis et orbe terrarum, de uno pane pullulantes, et non solum panes, sed adipem quoque de quo scriptum est: Ex adipe frumenti saturavit eos (Ps. LXXX, 17), et sanguinem qui in Christi passione effusus est. Legendumque ita, et sic lectionis ordo reddendus: Cum filios alienigenas incircumcisos corde et corpore inducatis in sanctuarium meum, et polluatis domum meam, audetis offerre panes et adipem et sanguinem, mystica sacramenta, et non intelligitis quod solveritis, et praetergressi sitis pactum meum in omnibus sceleribus et impietatibus vestris, et non servaveritis praecepta sanctuarii mei, neque posueritis custodes ceremoniarum mearum in sanctuario meo. Omnis autem adversus eos est comminatio, qui non audierunt Apostolum praemonentem: Manus cito nemini imposueris: neque communices peccatis alienis (I Tim. V, 22). Vel certe sic intelligendum: Dissolvistis pactum meum in omnibus sceleribus vestris, et non servastis praecepta sanctuarii mei, et audetis indignos alienosque custodes ponere in observatione sanctuarii mei vobismetipsis, ut subaudiatur, non mihi. Et est sensus: Qui vobis in carnalibus serviant ac ministrent: et ob vestra refrigeria meum polluant sanctuarium.

(Vers. 9, seqq.)

9 Hæc dicit Dominus Deus: Omnis alienigena incircumciscus corde, et incircumciscus carne, non ingrediatur sanctuarium meum: omnis filius alienus qui est in medio filiorum Israël. **10** Sed et Levitæ qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israël, et erraverunt a me post idola sua, et portaverunt iniquitatem suam, **11** erunt in sanctuario meo æditui, et janitores portarum domus, et ministri domus: ipsi mactabunt holocausta et victimas populi, et ipsi stabunt in conspectu eorum ut ministrent eis. **12** Pro eo quod ministraverunt illis in

conspectu idolorum suorum, et facti sunt domui Israël in offendiculum iniquitatis: idcirco levavi manum meam super eos, ait Dominus Deus, et portabunt iniquitatem suam. ¹³ Et non appropinquabunt ad me ut sacerdotio fungantur mihi, neque accedent ad omne sanctuarium meum juxta Sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam, et scelera sua quæ fecerunt. ¹⁴ Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus, et in universis quæ fient in ea. ¹⁵ Sacerdotes autem et Levitæ, filii Sadoc, qui custodierunt cæremonias sanctuarii mei, cum errarent filii Israël a me, ipsi accedent ad me ut ministrent mihi: et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem et sanguinem, ait Dominus Deus. ¹⁶ Ipsi ingredientur sanctuarium meum, et ipsi accedent ad mensam meam, ut ministrent mihi, et custodiant cæremonias meas.

LXX: Propterea haec dicit Dominus: Omnis filius alienigena incircumciscus corde, et incircumciscus carne, non ingredietur in sancta mea in omnibus filiis alienigenarum qui sunt in medio domus Israel, sed et Levitæ qui longe recesserunt a me cum erraret Israel a me post cogitationes suas, et accipient iniquitatem suam, et erunt in sanctis meis ministrantes, ostiarii in portis domus, et ministri domus. Isti immolabunt holocausta et victimas populo, et isti stabunt ante populum ut ministrent eis. Pro eo quod ministraverunt eis ante faciem idolorum suorum, et factum est domui Israel in tormentum iniquitatis: propterea levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus, et accipient iniquitatem suam: et non accedent ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque ut offerant ad omnia sancta filiorum Israel: nec ad sancta sanctorum meorum: et suscipient ignominiam suam in errore, quo erraverunt. Et ponent eos ut servent custodias domus in omnia opera ejus: et in universa quæ fecerunt in ea. Sacerdotes Levitæ filii Sadduc, qui custodierunt custodias sanctorum meorum cum erraret domus Israel a me, isti accedent ad me ut ministrent mihi, et stabunt

ante faciem meam ut offerant mihi hostiam, adipem et sanguinem, dicit Dominus Deus. Isti ingredientur in sancta mea, et isti accedent ad mensam meam, ut ministrent mihi, et observent custodias meas. Juxta utramque editionem posui testimonium, ut ex comparatione earum quid LXX senserint, quid Hebraicum teneat, scire valeamus. Septuaginta hoc significant, quod alienigenae incircumcisi corde, et carne qui habitant in medio filiorum Israel, ingredi non debeant sanctuarium Dei: Levitae autem, hoc est, sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt a Domino in errore filiorum Israel, et erraverunt post idola sua, postquam receperint iniquitatem suam, stent in sanctuario Domini aeditui et janitores, ministrique domus, et mactent holocausta et victimas populi: et isti sint in conspectu eorum ut ministrent eis quod ministraverint illis in conspectu idolorum suorum, et facti sunt domui Israel in tormentum iniquitatis: et idcirco manum levasse se dicit super eos Dominus Deus: ut non accedant ad eum, et sacerdotio fungantur illi, neque offerant illi in sancta sanctorum, portentque ignominiam suam in errore quo erraverunt: ut scilicet ponantur in observatione custodiarum domus in omnia opera ejus, et in universa quae fiunt in domo. Quod si ita est, quomodo stare poterit, ut Levitae qui longe recesserunt a Deo in errore filiorum Israel, et erraverunt ab eo post idola sua, ipsi ministrent in domo et mactent holocausta et victimas populi, et ipsi stent in conspectu eorum, ut ministrent eis? Quid enim amplius facturi sunt sacerdotes filii Sadoc, qui custodierunt ceremonias sanctuarii Dei, de quibus dicit: Ipsi accedent ad me ut ministrent mihi, et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem, et reliqua? Hebraicum autem hunc habet sensum: Omnis alienigena incircumciscus corde et carne, non ingredietur sanctuarium meum, licet cum populo Israel esse videatur. Levitae autem, hoc est, sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israel, et secuti sunt idola, portabunt iniquitatem suam, eo quod fuerint in sanctuario meo ministrantes in officio

portarum domus, et ministri ejus. Ipsi enim offerebant holocaustum, et victimas populi, et ipsi stabant in conspectu eorum, ut ministrarent pro eis. Quia ergo ministraverunt pro illis in conspectu idolorum suorum, et fuerunt domui Israel in offendiculum iniquitatis, propterea levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus: et portaverunt iniquitatem suam, et non appropinquabunt ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque accedent ad omne sanctuarium meum juxta sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam, et scelera sua quae fecerunt. Pro sacerdotali enim officio, qui holocaustum et victimas omneque sacrificium offerre consueverant, redigentur in ultimum gradum, et erunt janitores domus, in ignominiam sempiternam, ut ab universo populo videantur intrante et exeunte, de qua sublimi dignitate ad quem ultimum gradum pervenerint. Sacerdotes autem, inquit, id est, Levitae, qui sunt filii Sadoc, hoc est, justorum, sive justis Dei, et qui tempore erroris universi Israelis, custodierunt ceremonias sanctuarii mei, ipsi accedent ad me, ut ministrent mihi, et stent in conspectu meo, et offerant mihi adipem, hoc est, pinguissimam hostiam et sanguinem, vivam scilicet et placentem hostiam Deo, et ipsi ingredientur sanctuarium meum, et accedent ad mensam meam, ut accendant thymiama mihi, et omnem ritum sacrificii custodiant. Si autem hoc ita est, ut qui in tempore erroris et persecutionis idola sunt secuti, quae de suo corde confixerant, et non solum voce, sed et subscriptione manus asseruerunt Dei Filium creaturam, et servierunt creaturae magis quam Creatori, qui est benedictus in saecula, quomodo sibi sacerdotale et pontificale assumunt fastigium, et audent offerre victimas Deo, cultores quondam idolorum? Sed, ut ardentissimus poeta testatur,

Quidquid a multis peccatur, inultum est:

Multitudo peccantium impetrabiliorem fecit impiis veniam, ut qui redacti in laicos pristina sacrilegii sui debuerant [Al. debuerunt] scelera deplorare, nunc

resupini in pontificali solio sedeant, et ructent nobis simulatae fidei nauseas, immo opertae perfidiae aperta compendia.

Audiant igitur saltem sero, et observent praecepta omnipotentis Dei. Omnis alienigena incircumciscus corde, et incircumciscus carne, non ingredietur sanctuarium meum. Licet ille sit filius, licet cognatione sociatus, licet antiqua nobis haereat necessitudine: si incircumciscus corde vel carne est, non introducatur in sanctuarium Dei: ne ministros Christi, nostros faciamus ministros, et pro carnalibus refrigeriis, altaria Domini polluamus. Pro eo quod nos posuimus: Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus, et universis quae fiunt in ea: eos videlicet Levitarum qui longe recesserunt a Deo in errore filiorum Israel, et secuti sunt idola quibus victimas immolaverunt. Symmachus ordinem lectionis sensumque considerans, rectius interpretatus est, dicens: Posueram enim eos custodes januarum domus universi ministerii ejus et cunctorum quae fiunt in ea, ut non ad eos pertineat qui futuri sunt in templo, sed ad eos qui fuerunt.

(Vers. 17 seqq.)

Cumque ingredientur portas atrii interioris, vestibus (sive stolis) lineis induentur: nec ascendet super eos quidquam laneum (sive et non induentur lanificiis) quando ministrant in portis (sive a portis) atrii interioris et intrinsecus. Vitae lineae erunt in capitibus eorum (sive cidares lineas habebunt super capita sua) et feminalia linea erunt in lumbis eorum, et non accingentur in sudore (sive violenter). Cumque egredientur atrium exterius ad populum, exeunt se vestimentis (sive stolis) suis, in quibus ministraverant, et reponent ea (sive eas) in gazophylacio (sive exedris) sanctuarii (vel sanctorum) et vestient se vestimentis (sive stolis) aliis, et non sanctificabunt populum in vestimentis (sive stolis) suis. Caput autem suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes

attondebunt capita sua (sive capita sua non radent, et comas non ad pressum tondebunt: operientes operient capita sua). Et vinum non bibit omnis sacerdos, quando ingressurus est atrium interius.

Primum historiae verba pandenda sunt. Inter caetera quae sacerdotibus praecipit sermo Dominicus, hoc quoque observandum jubet, ut in ipsis portis interioris atrii, vestibus, id est, stolis lineis induantur: nec utantur laicis indumentis tam in portis atrii interioris, quam intrinsecus, hoc est, in adytis sanctisque sanctorum: vittaeque sive cidares lineae sint in capitibus eorum, et feminalia linea in lumbis. Quodque sequitur juxta Septuaginta: Et non accingentur violenter, pro quo Aquila et Symmachus transtulerunt, in sudore: Theodotio ipsum verbum Hebraicum exprimens, posuit in JEZE: Aquilae secunda editio, BUSA [Al. BUZA]: per quod significat, non eos violenter, arcte atque constrictae instar vincitorum esse cingendos, ne in ministeriis sacerdotalibus atque Leviticis inhabiles fiant, et tenere et caedere victimas, attrahere quoque nequeant atque discurrere. Et quia semel praeceperat quibus vestibus uti deberent sacerdotes, quando intrinsecus in ministeriis essent, rursus jubet ut egredientes in gazophylaciis, sive in exedris sanctorum, exuant se pristinis vestibus, et induantur aliis: ne si sanctas vestes habuerint, sanctificent populum foris positum, qui necdum fuerit sanctificatus, nec se praeparaverit in sanctificationem templi, ut sit Domini Nazaraeus. Per quae discimus, non quotidianis et quibuslibet pro usu vitae communis pollutis vestibus nos ingredi debere in sancta sanctorum, sed munda conscientia, et mundis vestibus tenere Domini sacramenta. Quod autem sequitur: Caput autem suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondebunt capita sua, perspicue demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes, cultoresque Isis atque Serapidis nos esse debere: nec rursus comam demittere, quod proprie luxuriosum est, barbarorumque et

militantium; sed ut honestus habitus sacerdotum facie demonstretur. Pro quo dixere LXX, Capita sua non radent, et comas suas ad pressum non tondebunt: sed operientes operient capita sua, juxta quod discimus, nec calvitium novacula esse faciendum, nec ita ad pressum tundendum caput, ut rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos, ut operata sit cutis. Vel certe sacerdotes semper operire capita sua debent, juxta illud Virgilianum (Aeneid. lib. III):

Purpureo velare comas, adopertus amictu.

Sed haec violenta interpretatio est. Vinum autem non solum in ministerio sacerdotes non bibent atque Levitae: sed ne ingressuri quidem sancta sanctorum, ne opprimatur mens, et sensus crassior fiat. Unde et Apostolus: Bonum est, inquit, vinum non bibere, et carnem non manducare (Rom. XIV, 21). Et in alio loco: Et vinum, in quo est luxuria (Ephes. V, 18). Manducavit enim populus et bibit, et surrexerunt ludere. Quodque concedit Timotheo, ut vini paululum bibat, perspicue demonstrat cur hoc concesserit: propter stomachum, inquit, et frequentes infirmitates (I Tim. V). Vestibus lineis utuntur Aegyptii sacerdotes non solum intrinsecus, sed et extrinsecus. Porro religio divina alterum habitum habet in ministerio, alterum in usu vitaeque communi. Feminalia recte assumuntur, ut honestas decorque servetur: ne scilicet ascendentes altaris gradus, et in ministerio discurrentes, revelent turpitudinem. Rasa capita habet superstitio gentilis. Vino autem quantum ad meam scientiam [Al. notitiam] pertinet, non reor aliquem se abstinere gentilium. Quae universa quid juxta sensum indicent spiritualem, sequentia verba monstrabunt. Esse indumenta sancta et spiritualia, docet et Apostolus, dicens: Induimini Dominum Jesum Christum (Rom. XIII, 14). Et in alio loco: Induite vos viscera misericordiae, bonitatis, humilitatis, mansuetudinis, et patientiae (Coloss. III, 12). Et iterum: Exspoliati veteri homine cum

operibus ejus, et induti novo qui renovatur in scientiam, juxta imaginem Creatoris (I Cor. XV, 54); quod et illud significare puto: Oportet enim corruptivum hoc indui incorruptionem, et mortale hoc indui immortalitatem. Cum autem corruptivum hoc indutum fuerit incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, et reliqua. De sacerdotalibus vestibus in Exodo plenius scriptum est (Exod. XXVIII): et nos olim edidimus librum (Epist. 64, ad Fabiolam), ad cujus interpretationem diligens mittendus est lector. Neque enim possumus latam materiam brevi sermone comprehendere. Haec vestimenta proprio nobis labore conficimus, quae texta sunt desuper, qualem et Dominus habebat tunicam quae scindi non potuit (Joan. XVIII); quibus induimur, quando secreta Domini et arcana cognoscimus, et habemus spiritum qui scrutatur etiam alta et profunda Dei, quae non sunt monstranda vulgo, nec proferenda ad populum, qui non est sanctificatus, nec Domini sanctitudini praeparatus: ne si majora se audierint, majestatem scientiae ferre non possint, et quasi solido suffocentur cibo, qui adhuc lacte infantiae nutriendi sunt. Esse autem econtrario pessima vestimenta, docet Scriptura divina, ut est illud quod in Psalmis de Juda proditore cantatur: Indutus est maledictione sicut vestimento (Ps. CVIII, 29). Et post paululum: Fiat ei sicut vestimentum, quo circumdatur, et sicut zona qua semper accingitur. Unde et Dominus qui pro nobis doluit, et nostra peccata portavit, in Zacharia sordida dicitur habere vestimenta, de quibus scriptum est: Et Jesus erat indutus vestibus sordidis (Zach. III, 4): quae postea deponit, Scriptura dicente: Auferte ab eo vestimenta sordida, et induite eum podere, et reliqua. Quod autem sequitur: Vittae, sive cidares lineae erunt in capitibus eorum, puto coronam ostendere gratiarum, de qua scriptum est: Coronam enim gratiarum suscipiet tuus vertex (Prov. IV, 9). Nec illud nobis de operto et nudo capite faciet quaestionem, quod Apostolus loquitur: Mulier debet velamen habere super caput, propter

angelos. Si enim non velatur mulier, attondeatur. Sin autem, turpe est mulieri tonderi aut radi, operiatur. Vir enim non debet operire caput, cum sit imago et gloria Dei: mulier autem gloria viri est (II Cor. XI, 10). Si enim virorum est non operire caput, videtur esse contrarium, quomodo nunc sacerdotes capita vitiis, vel cidare operire jubeantur. Sed si legamus diligentius, ex prioribus solventur praesentia. Supra enim dicitur: Quando ministrant in portis atrii interioris et intrinsecus. Si enim ingrediamur ad sancta et stemus in conspectu Domini, capita nostra operire debemus: Quia non justificabitur in conspectu Domini omnis vivens (Ps. CXLII, 2). Et: Ab infantia cor hominis appositum est ad malitiam. Denique et feminalibus intrinsecus utimur, ne ulla in conspectu Dei pollutae conscientiae et operis nuptialis appareat turpitudine. Quibus feminalibus accingi vult Salvator apostolos, dicens: Sint lumbi vestri accincti, et lucernae ardentes in manibus vestris (Luc. XIII, 35). Et Apostolus credentibus loquitur: State ergo accincti lumbos vestros in veritate (Ephes. VI, 1). Et imitatores Christi audiunt illud, quod de eo scriptum est: Erit justitia accinctus lumbos, et veritate circumdatus latera (Isa. XI, 5). Et hac ipsa zona, qui sanctus est et ad virtutum culmen ascenderit, nequaquam violenter astringitur: ne invitus bonum continentiae observare videatur, et in sudore vultus sui comedere panem, sed praeceptum Domini facere voluntate. Denique quando foras egredietur, et miscet se populo, sacerdotalia vestimenta deponit in gazophylacio, in quo dominicae divitiae conservantur: et aliis utuntur vestibus sacerdotes, aliaque doctrina ad vulgus ignobile, ne sanctificetur populus in stolis eorum. Grave est multitudini onus ultra vires suscipere, dicente Salomone: Laqueus est viri, cito quid de suis sanctificare: cum enim votum fecerit, surrepit poenitentia (Prov. XX, 25, sec. LXX). Denique et Nazaraei sponte se offerunt: et quicumque aliquid voverit, et non impleverit, voti reus est. Unde et de viduis dicitur: Cum luxuriatae fuerint, in Christo nubere volunt: habentes damnationem, quia

primam fidem irritam fecerunt (I Tim. V, 11, 12). Melius est enim non promittere, quam promittere et non facere. Anna obtulit Samuelem, qui in aeterna sanctitate permansit (I Reg. I). et Manue obtulit Samson filium, sed sanctificationem capillorum ejus Dalilae libido turpavit (Judic. XIII). Denique Dominus recessit ab eo, et caecitate damnatus est, nisi quod postea crescentibus capillis, pristinum robur accepit, et in typo Christi multo plures alienigenarum mortuus quam vivus occidit. Vult autem Dominus sacerdotes suos capillos sanctificationis habere perpetuos, et operiri capita eorum, non aliquo extrinsecus velamento, sed sua naturalique caesarie, non ad ornatum atque luxuriam, sed ad honestatem. Unde et capilli capitis apostolorum numerati sunt, dicente Salvatore: Vestri autem capilli capitis numerati sunt (Mat. X, 30). Illius capitis, de quo in Ecclesiaste scriptum est: Sapientis oculi in capite ejus (Eccl. II, 14). Caput autem viri Christus est, quod peccator conculcat et despicit, et ut ita loquar, radit novacula, et aufert ejus pulchritudinem. Quod et filii Ammon fecerunt his quos David legatos miserat (II Reg. X). Sin autem legis praevaricatio inhonorat Deum, consequenter qui legis praecepta conservat, honorat eum: ut impleatur quod scriptum est: Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem (Joan. V, 13). Porro quod sequitur: Ut omnis sacerdos quando ingressurus est atrium interius, vinum non bibat, perspicuum est, in ebrietate et sicera statum mentis everti: et non plene nos sapere, quando vini satietate [Al. vino et satietate] animus occupatur. Ebrietas autem non solum in potionem vini, sed in omnibus rebus ostenditur, quibus et in contractibus et in negotiis saeculi, et damnis ac lucris, amore et odio mens inebriatur et fluctuat, et statum suum tenere non potest. Et quia fragili carne circumdamur, et cogimur pro victu atque vestitu et necessariis, quae ad corpus pertinent, aliqua facere, saltem hoc a nobis exigitur ut recedamus a vitiis saeculi, et ne minima quidem peccata faciamus.

(Vers. 22 seqq.)

Viduam et repudiatam (sive ejectam) non accipient uxores, sed virgines de semine domus Israel. Sed et viduam quae fuerit vidua a sacerdote, accipient: et populum meum docebunt quid sit inter sanctum et pollutum, et inter mundum et immundum ostendent eis. Et cum fuerit controversia (ut in LXX additum est, sanguinis) stabunt in judiciis meis, et judicabunt leges meas, et praecepta mea in omnibus solemnitatibus meis custodient.

Omnis hic locus praecepta continet sacerdotum, qui post multa quae supra exposuimus, jubentur viduam, et repudiatam, sive ejectam, non accipere uxores. Vidua et repudiata est synagoga, id est congregatio Judaeorum, quae Dominum non recepit. Unde ejecta recte dicitur, sive vidua synagoga. Ejecta vero haereticorum frequentia, qui exierunt a nobis, quia non erant ex nobis. Sed virginem, inquit, de semine domus Israel, quae nutrita est in domo Dei, in lege et prophetis, de qua et Apostolus loquitur: Volo omnes vos virginem sanctam exhibere Christo (II Cor. XI, 2). Ista est virgo de qua et alibi dicit sermo divinus: Ama illam, et servabit te: circumda illam, et exaltabit te: honora eam, ut te amplexetur (Prov. IV, 8). Quae sit autem virgo quae amanda sit, et suum custodiat amatorem, sciet qui illud legerit: Hanc dilexi et quaesivi ab adolescentia mea, et quaesivi sponsam ducere mihi, et amator fui decoris ejus (Sapien. VIII, 2). Et iterum: Et omnium Dominus dilexit eam. Non solum autem virginem, sed et viduam debent sacerdotes ducere, quae tamen alterius sacerdotis uxor fuerit; scientiam videlicet, quam alius Dei cultor invenerit. Neque enim nova tantum contenti debemus esse doctrina, sed et veterem excolere, et nostro jungere comitatu, si tamen in sacro cultu fuerit erudita. Sacerdotis quoque officium est docere populum quid inter sanctum et pollutum, inter mundum et immundum sit; ut

prius referamus ad dogmata, secundum ad opera quae per carnem efficiuntur. Delicta enim quis intelligit (Ps. VIII, 13)? Et cum fuerit controversia de omni re, sive ut Septuaginta transtulerant, sanguinis, hoc est quod ad mortale pertinet crimen, stabunt sacerdotes in iudiciis meis, ut non iudicent secundum honorem, nec accipiant personam pauperis, sive divitis in iudicio: sed stent in iudiciis Dei, et recordentur illius psalmi: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat (Ps. LXXXI, 1), deos appellans qui habent iudicandi de hominibus potestatem: qui in quo iudicio iudicaverint, iudicabitur de eis (Mat. VII). Leges, inquit, meas et praecepta mea in omnibus solemnitatibus meis custodient, ut sciant quomodo nobis Christus Pascha sit immolatus; quomodo septem hebdomadas implere debeamus gaudii atque laetitiae, et humiliare animas nostras in jejunio; clangoremque tubarum intelligere et scenopegias spirituales, in quibus dicimus: Advena sum ego et peregrinus sicut omnes patres mei (Ps. XXXVIII, 13). Hae sunt verae solemnitates Dei, quas consequentius quis Pentateuchum disserens interpretabitur. Prima virtus est sacerdotis, non tantum docere quae noverit, sed omnes Dei festivitates custodire, ut possit aliis custodienda praecipere quae et ipse observaverit. Sacerdotum autem officium esse legis habere notitiam, et in Malachia discimus, qui ait: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est (Mal. II, 7).

(Vers. 25 seqq.)

Et sabbata mea sanctificabunt, et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur (pro quo Septuaginta transtulerunt, et super animam hominis non ingredientur, ne polluantur): nisi ad patrem, inquit, et matrem, filium et filiam, fratrem et sororem quae virum non habuit, contaminabuntur. Et postquam fuerit mundatus, septem dies numerabuntur ei, et in die

introitus sui in sanctuarium et ad atrium interius, ut ministret mihi in sanctuario, offeret pro peccato suo Domino Deo (sive offeret placationem). Non erit autem eis haereditas: ego haereditas eorum, et possessiones non dabitis eis in Israel: ego possessio eorum.

Adhuc sacerdotibus praecipitur: in quibus observandum, quod non dixerit absolute: et sabbata sanctificabunt; vel juxta Isaiam: Neomenias et sabbata vestra odit anima mea (Isai. I, 13): sed cum distinctione, sabbata mea. Unde et in Evangelio scriptum est: Sacerdotes in templo sabbatum violant, et absque culpa sunt (Matt. XII, 5): non sabbatum Dei, sed sabbatum litterae, sabbatum Judaeorum, quod recte violant qui sunt genus electum, regale, sacerdotale. Porro sabbatum quod sanctificatum est, illud intelligamus, quod et Apostolus docet, relictum esse populo Dei, de quo dicitur: Si intrabunt in requiem meam (Ps. XCIV, 11): quod Hebraice sabbatum nominatur. Sanctificat autem sabbatum Dei, qui non portat onus peccati in sabbato, nec dicit: Sicut onus grave gravatae sunt super me (Ps. XXXVII, 5). Qui talis est, non colligit ligna in sabbato; nec superaedificat fundamento Jesu Christi, ligna, fenum, stipulam (I Cor. III): nec accendit ignem qui inutilem consumat materiam, et die sabbati in uno permanet loco: nec foras egreditur, sed quasi columna in templo Dei positus permanet, super quo Joannes scribit in Apocalypsi: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius (Apoc. III, 12). Quodque sequitur: Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur: proprie sacerdotalis officii est, morticina non tangere, ut qui pro aliorum vitiis deprecatur, ipse ad altare mundus accedat. De quibus mortuis et Salvator loquitur in Evangelio: Dimitte mortuos ut sepeliant mortuos suos (Matth. VIII, 22). Isti contaminantur in patre mortuo, quando relinquunt Creatorem suum: et in matre mortua, de Ecclesia recedentes: in filio quoque et filia, quod aliud ad

cogitationes, aliud ad opera pertinet, quod significantius Graece dicitur ---. Fratrem quoque et sororem, qui eodem renatus est spiritu, si putaverit mortuum, contaminatur in eo: ita dumtaxat si soror virgo permanserit, nec ullius viri fuerit maculata complexu. Ex quibus intelligimus privilegium virginalis, quod cujuslibet viri contactus, perfectam auferat puritatem, quae utrum recte, perperam ne dicta sint, lectoris arbitrio relinquamus. Naturae quoque super hoc probatur affectus, ut ordine charitatis juxta quod scriptum est: Ordinate in me charitatem (Cant. II, 4), post rerum parentem Deum, carnis quoque pater diligatur et mater; filius et filia; frater et soror; ita dumtaxat si de domo non exierit, nec in alterius transierit potestatem. Postquam autem sacerdos fuerit emundatus purificationis ordine, quae in Mosaica lege conscripta est, septem dies numerabuntur ei, vel perfectus numerus poenitudinis, vel post consummationem mundi, quando ad veram transimus ogdoadem, ut introeat sancta sanctorum (hoc est enim interius atrium) et possit semper ministrare in sanctuario. Multa quippe facere compellimur in saeculi hujus angustiis constituti, vel conditione carnis, vel fragilitate naturae. Qui autem talis extiterit, ut ministret in sanctuario, et atrium ingrediatur interius, et offerat semper Deo sacrificium, ita ut verus sacerdos sit, immo imitator ejus, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech (Ps. CIX, 4), iste nullam habebit haereditatem, nisi Deum qui est haereditas ejus: nec accipiet possessionem in Israel, hoc est, inter vulgus ignobile; sed sacerdotalem, ut dicat de eo Dominus: Ego sum haereditas et ego possessio eorum. Quem cum invenerint, loquentur ac dicent: Tenebo eum, et non dimittam illum; et psallent cum propheta: Pars mea Dominus (Ps. II, 26).

(Vers. 29, 30.)

Victimam et pro peccato et pro delicto (sive pro ignorantia) ipsi comedent, et omne votum (sive separatio) in Israel ipsorum erit. Et primitiva omnium primogenitorum, et omnia libamenta ex omnibus quae offeruntur, sacerdotum erunt, et primitiva ciborum vestrorum dabitur sacerdoti, ut reponat benedictionem domui tuae (sive ut ponat benedictiones super domos vestras). Pro victima et sacrificio, quod Hebraice dicitur MANAA, Aquila et Symmachus interpretati sunt, donum. Rursum pro voto quod Septuaginta --- hoc est separationem transtulerunt, Aquila et Symmachus et Theodotio ἀνάθημα interpretati sunt, quod Hebraice dicitur HEREM. Et considerandum quod omnia quae nunc per prophetam Dominus loquitur, per Moysen ante jam dixerit. Quaerendumque cur eadem quae dicta sunt repetat: Ut videlicet quae in mentibus hominum sunt, vel legendi negligentia, vel audiendi contemptu et oblivione deleta, viva voce innoventur, quae non sit scripta calamo et atramento, sed spiritu et verbo Dei. Unde et Salvator nullum volumen doctrinae suae proprium dereliquit, quod in plerisque apocryphorum deliramenta confingunt: sed Patris et suo Spiritu quotidie loquitur in corde credentium. Et haec erit responsio adversum eos qui calumniantur prophetas, cur quae in Pentateucho continentur in suis voluminibus replicent. Victimam igitur, et pro peccato, et pro delicto, sive ignorantia, comedant sacerdotes, de quibus scriptum est: Peccata populi mei comedent (Osee IV, 8). Nec tantum gaudendum est ad oblationem munerum, quantum timendum ad honoris condemnationem, si eo abutamur indigne. Primitiva juxta litteram sunt animantium, et inanimantium quae prima nascuntur, et quae primum terra gignit. Primitiae quoque ciborum nostrorum sacerdotibus offeruntur, ut nihil gustemus novarum frugum, nisi sacerdos ante gustaverit. Hoc autem facimus, ut reponat sacerdos benedictionem, et oblationem nostram in domo sua: sive ut ad imprecationem suam Dominus benedicat domibus nostris. Grandis dignitas sacerdotum: sed grandis ruina eorum si

peccant. Laetemur ad ascensum, sed timeamus ad lapsum. Non est tanti gaudii excelsa tenuisse, quanti moeroris de sublimioribus corruisse. Neque enim solum pro nostris delictis reddemus rationem: sed pro omnium, quorum abutimur donis, et nequaquam sumus de eorum salute solliciti.

(Vers. 31.)

Omne morticinum et captum a bestia de avibus, et de pecoribus, non comedent sacerdotes.

Et juxta litteram, omni generi electo, regali et sacerdotali, quod proprie ad Christianos refertur, qui uncti sunt oleo spirituali, de quo scriptum est: Unxit te Deus oleo exultationis prae participibus tuis (Ps. XLIV, 8), haec praecepta conveniunt, ut morticinum non comedat tam de avibus quam de pecoribus, cujus nequaquam sanguis effusus est, quod in Actibus apostolorum dicitur suffocatum; et quae necessario observanda, apostolorum de Jerusalem Epistola monet (Actor. XV): et captum a bestia; quia et ipsum similiter suffocatum est: et condemnat sacerdotes, qui in turdis, ficedulis, gliribus, et caeteris hujuscemodi, haec aviditate gulae non custodiunt. Possumus autem juxta anagogen morticinum dicere, in quo animae sanguis emortuus est, et imitatur Nabal Carmelium, qui interpretatur stultus: et audita ira David pavore contremuit, et mortuum est cor ejus in eo (I Reg. XXV). Captus autem a bestiis, quarum ne morsibus lanietur, propheta suspirat, dicens: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Ps. LXXIII, 19), ille dicendus est qui adversarii leonis morsibus devoratur et pardi qui non mutat varietatem suam, et ursae quae raptis saevit catulis, et luporum Arabiae [Al. rabie], et reliquarum bestiarum, quas in varietate daemonum accipimus. Aves autem illas esse dicimus, quae ponunt in coelum os suum, et illa pecora, quae prona in terramque

vergentia, ventri tantum, et his quae sub ventre sunt serviunt.

(Cap. XLV.---Vers. 1 seqq.)

Cumque coeperitis terram dividere sortito, separate primitias Domino sanctificatum de terra longitudine viginti quinque millia: et latitudine decem millia: sanctificatum erit in omni termino ejus per circuitum. Et erit ex omni parte sanctificatum, quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum, et quinquaginta cubitis in suburbana ejus per gyrum. Et a mensura ista mensurabis longitudinem viginti quinque millium, et latitudinem decem millium, et in ipso erit templum (sive sanctificatio) sanctumque sanctorum. Sanctificatum de terra erit sacerdotibus ministris sanctuarii, qui accedunt ad ministerium Domini, et erit eis locus in domos, et in sanctuarium sanctitatis. Viginti quinque millia longitudinis, et decem millia latitudinis erunt Levitis, qui ministrant domui: ipsi possidebunt viginti gazophylacia (pro quibus Septuaginta transtulerunt: ipsi tenebunt civitatem ut habitent). Et possessionem civitatis dabitis quinque millibus latitudinis, et longitudinis viginti quinque millibus, secundum separationem sanctuarii omni domui Israel. Principi quoque hinc et inde de separatione (vel primitiis) sanctuarii in possessionem civitatis contra faciem separationis sanctuarii, et contra faciem possessionis urbis a latere maris usque ad mare, et a latere Orientis usque ad Orientem, longitudinis autem juxta unamquamque partem a termino Occidentali usque ad terminum Orientalem. De terra erit ei possessio in Israel: et non depopulabuntur (sive vastabunt) ultra principes populum meum: sed terram dabunt domui Israel secundum tribus eorum.

Post ceremonias sacerdotum, cultumque eorum et cibum, quae debeant sumere, quae vitare: nunc terrae sanctae facit descriptionem, et antequam omnem in tribus

dividat, de cunctis tribubus jubet eligi locum, qui in longitudine habeat viginti quinque millia, et in latitudine decem millia. Et quia non est positum cubitorum sive pedum aut ulnarum, subintelligi datur significare calamum qui erat in manu viri, et habebat mensurae sex cubitos, et sextam partem unius cubiti, id est, ---. Diligens supputet lector, quot calami mille passus faciant, et quam multa millia in longitudine fuerint, et latitudine. Postquam descriptionem, rursus praecipit, ut de sanctificata terra, quae electa est ex omnibus tribubus Israel, id est, viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine, eligatur ad aedificandum sanctuarium, id est templum Domini, alia intrinsecus terra quingentorum calamorum per circuitum, hoc est, duum millium. Et ne forsitan aedificio templi aedes aliae jungerentur, praecipit ut quinquaginta cubitis per circuitum terra sit vacua in suburbana: vel ut Symmachus et Theodotio et LXX transtulerunt, in terminum, et separationem et spatium. Hac descriptione finita, alia ex integro separandae sanctificationis mensura praecipitur, ut viginti quinque millium calamorum in longitudine, et latitudine decem millium, post superiorem mensuram terra alia metiatur, in qua nequaquam sit templum, id est sanctum, sed sanctum sanctumque sanctorum, et habitent in ea sacerdotes, qui accedunt ad ministerium Domini. Habitent autem eo tempore, quando sacerdotali funguntur officio, et sit ipsa, ut diximus, possessio viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine. Porro Levitae, qui sacerdotibus serviunt, et habent propria ministeria, accipient locum ad aedificanda viginti gazophylacia; juxta Aquilam, exedras; juxta Symmachum, thalamos; juxta Theodotionem, gazeras, sive ut LXX transtulerunt, civitatem. Per quod intelligimus, separatam quemdam locum ad habitationem Levitarum, urbis vocabulo nuncupari, qui locus quinque millia habeat calamorum in latitudine, et viginti quinque millia in longitudine. Haec autem omnia, id est, sanctuarium, et alterum sanctuarium, sanctumque

sanctorum, et habitacula sacerdotum, et domus Levitarum, qui ministrant sacerdotibus, appellantur loca separata et consecrata in ministerium, et in sanctificationem domui Israel. Post quadruplicem terrae sanctae descriptionem, ponitur quinta divisio. Princeps, sive dux populi accipiat hinc et inde, hoc est, ex utraque parte sanctuarii in possessionem suam, et in urbe versetur: respiciatque ejus possessio ad separatum templo locum, et faciem urbis: sitque a latere maris, hoc est, ab Occidente, usque ad alterum latus maris, latitudinem habens, quam inferius in descriptionem tribuum singularum propheta describit. Denique sequitur: In longitudine autem juxta unamquamque partem, quam singulae tribus accipiunt, a termino Occidentali, id est, maris, usque ad terminum Orientalem, qui ubi finiatur, in tribuum descriptione noscemus. Et haec erit possessio ducis, sive principis in terra Israel. Haec interim dicta sint, ut simplex historiae sermo noscatur. Caeterum si voluerimus comparare spiritualibus spiritualia, et juxta quosdam interpretes ad altiora conscendere, qui asserunt figuram futurorum esse praesentia, et omnia quae dicuntur pertinere ad coelestem Jerusalem, quae est mater omnium nostrum, et Ecclesiam primitivorum, non quidem difficile erit dicere quae dicta sunt ab aliis: sed veremur ne hujusmodi expositionem prudens lector nequaquam recipiat. Unde ad praesens tempus, et ad Ecclesiam quae nunc laborat in mundo, et ad coelestia ire festinat, referenda sunt omnia, ut de universo mundo eligantur alii in possessionem Dei, qui sanctum possideant; alii, qui ad majora profecerint, teneant sancta sanctorum. In ministris quoque ordo diversus est sacerdotum et Levitarum quorum alii orationibus suis atque virtutibus quotidie sacrificia offerunt Deo; alii in secundo, et minori gradu sunt, ut eis ministrent, et per eos qui ad virtutum culmina conscenderunt, et ad extremum sit dux sive princeps, qui tantum possit, ut contra unam tribum possessionem accipiat; uniusque meritum compenset merita plurimorum, et primum dum versatur in

saeculo, de mari usque ad mare latitudinem possideat; deinde ab Occidente, sive a mari usque ad Orientem, ut praesentia derelinquens, ad futura festinet, et habeat certam possessionem suam, et nequaquam principes aliena desiderent, et unaquaeque tribus suam partem teneat: quod proprie ad Episcopos et Presbyteros, referri potest, quibus dicitur, ut non vastent atque depopulentur ultra populum Dei, nec terram Israel haereditate possideant: sed unusquisque habeat possessionem suam quae gradui illius constituta est. Viginti quinque autem millia referuntur ad sensus, quae quater posita sunt. Porro decem millia ad perfectam scientiam, ut in altero simplex tantum teneatur historia, in altero etiam de theologia, et supernis virtutibus disputetur: quia decenarius perfectus est numerus. Illud quoque considerandum, quod sacerdotes, qui in majori gradu sunt constituti, viginti quinque millia possideant in longitudine, et decem millia in latitudine. Levitae autem, id est inferior gradus, eundem quidem numerum habeat in longitudine, hoc est, viginti quinque millia: sed latitudo ipsorum quinario numero finiatur. Unde et viginti tantum tenent gazophylacia: in quo numero offeruntur munera. Princeps vero qui vere princeps in populo est, et meretur ducis nomen accipere, hinc inde accipit possessionem sanctuarii: ex omnibus videlicet qui ei voluntate subjecti sunt, et urbis habitator est, multorumque salutem, suam mercedem facit. In priori templo quod dicitur sanctuarium, quingenti per singula latera calami describuntur: et rursum quinquaginta cubiti, quibus omnis sacerdotum possessio separatur. In secundo autem sanctuario, ubi sunt sancta sanctorum, latitudo templi et spatium non describitur, sed incertus numerus est. Quod quidem et in possessione principis invenimus, qui absque ullo numero habet possessionem in populo Israel, dum profectus universorum redundat ad principem: et discipulorum salus, praemium magistrorum est.

(Vers. 9.)

Haec dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis, principes Israel: iniquitatem et rapinas intermittite, et iudicium, et justitiam facite, et separate confinia vestra a populo meo, ait Dominus Deus.

Pro rapinis LXX miseriam transtulerunt: pro confiniis, oppressionem. Est autem sensus: Quia accepistis partem vestram, o principes, Scriptura dicente: Principi quoque hinc inde in separationem sanctuarii possessionem civitatis, subauditur dabit; et tanta est vestra potentia, ut unius tribus partem acceperit vestra possessio: idcirco praecipio atque commoneo, ut sufficiat huc usque iniquitatem fecisse et rapinas, dum aliena invaditis atque diripitis. Et quia scriptum est: Dimitte malum, et fac bonum; econtrario, iudicium facite atque justitiam (Ps. XXXVI, 27), judicantes pupillo, et justificantes viduam: separate vestra confinia a populo meo, ne videlicet terminos transferatis. Et quia ipsa vicinia laedit humiliorem, qui supercilium majoris et potentioris non potest sustinere, hinc per Isaiam dicitur: Vae qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Hoc interim dictum sit ad illius temporis populum. Caeterum et nostris principibus praeeptum poterit coaptari, qui in morem Pharaonis, et Aegyptiorum opprimunt filios Israel per potentiam, nec meminerunt scriptum: Ducem te constituerunt, ne eleveris: sed esto inter eos quasi unus ex ipsis (Eccl. XXXII, 1). Et illud quod in Evangelio --- Dominus loquitur: Si autem dixerit servus ille in corde suo, moratur dominus meus venire, et coeperit percutere servos et ancillas, comedere et bibere, et inebriari, veniet dominus servi illius in die qua non putat, et hora qua nescit, et dividet eum, et partem ejus ponet cum infidelibus (Luc. XII, 45, 46). Discipulos quoque suos in Evangelio secundum Matthaeum his praeeptis erudit: Scitis quoniam principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non sic erit inter vos: sed qui voluerit esse primus, sit omnium servus. Filius hominis non

venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro pluribus (Matth. XX, 25). Multa sunt si voluero de sacris Scripturis revolvere, ubi majorum superbia coercentur, et ad humilitatem omnes Domini provocantur dicentis: Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. XI, 29).

LIBER DECIMUS QUARTUS.

Quod in principio templi Ezechielis debui dicere, nunc praepostero ordine in fine dicturus sum, illius versiculi memor (Virgil. lib. VI Aeneid.):

Hic labor ille domus, et inextricabilis error.

De quo et in alio loco idem poeta decantat (Aeneid. V):

*Ut quondam Creta fertur labyrinthus in alta:
Parietibus textum caecis iter, ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprencus, et irremeabilis error.*

Ita et ego istarum Scripturarum ingressus Oceanum, et mysteriorum Dei, ut sic loquar, labyrinthum, de quo scriptum est: Posuit tenebras latibulum suum; Et: Nubes in circuitu ejus (Ps. XVII, 12): perfectam quidem scientiam veritatis mihi vindicare non audeo, sed nosse cupientibus aliqua doctrinae indicia praebuisse, non meis viribus, sed Christi misericordia, qui errantibus nobis ipse dolos tecti ambagesque resolvit, caeca regens Spiritu sancto vestigia; quem sequentes, ad portum explanationum prophetae Ezechielis pervenire poterimus, in quem extremus, id est, quartus decimus liber est. Quem si, orante te, virgo Christi Eustochium, ad finem usque perduxero, et Dominus vitae hujus concesserit spatium, transibo ad Jeremiam, qui unus nobis remanet prophetarum; cujus interpretatio, mei quidem laboris, et tuarum orationum, sed proprie Christi erit clementiae.

(Cap. XLV.---.Vers. 10, seqq.)

«Statera justa et ephi justum et batus justus erit vobis. Ephi et batus aequalia, et unius mensurae erunt, ut capiat decimam partem cori batus, et decimam partem cori, ephi: juxta mensuram cori erit aequa libratio eorum. Siclus autem viginti obolos habet. Porro viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli minam faciunt.

LXX: Statera justa, et mensura justa, et choenix justus erit vobis ad mensuram, et choenix similiter unus erit ad accipiendum. Decima pars gomor choenix, et decima pars gomor, ephi. Gomor erit aequum ad pondus viginti oboli. Viginti sicli: quinque et viginti sicli, et quindecim sicli mina erit vobis.» Hic locus juxta LXX non cohaeret, et poenitus intelligi non potest, dum non solum numeros mensurarum, sed etiam nomina commutarunt. Pro ephi enim interpretati sunt mensuram, generale nomen pro speciali, et pro bato choenica: pro homer quoque Hebraico, qui Graece dicitur κόρος, transtulerunt gomor: rursumque pro bato choenica. Dicamus ergo juxta Hebraicum et litteram, et quid nobis videatur, in singulis apertius explicemus. Statera quae Hebraice dicitur MOZENE, in his intelligitur quae appenduntur. Epha autem, quae in Graeco sermone corrupte dicitur --- ad mensuram pertinet variarum frugum, verbi gratia, tritici, hordei, leguminum. Porro batus, qui Hebraice BATH, eadem mensura est quae et ephi, et in speciebus tantum liquidis, vini et olei, et istiusmodi. Corus triginta habet modios, et in utraque mensura, hoc est, tam aridarum quam liquentium tenet principium. Decima pars cori in his, quae modio mesurantur, appellatur epha, id est, tres modii: et decima pars cori in speciebus liquidis, vocatur Batus sive Vadus: ut ejusdem mensurae sit epha et batus. Porro siclus, qui Graece dicitur --- viginti habet obolos. Mina vero quae appellatur mna, habet siclos sexaginta: qui faciunt obolos mille ducentos. Quod autem dicitur, viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli

minam faciunt, lectorem turbare non debet. Idcirco enim difficultas in numeris ponitur, ut intentum animum faciat auditoris. Unde et multa dicuntur in parabolis et aenigmatibus, ut qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII). Omnisque prophetia in obscuritate continet veritatem, ut discipuli intrinsecus audiant: vulgus ignobile, et foris positum, nesciat quid dicatur. Praecipit ergo Scriptura divina, ut justa sint pondera, dicens: Non erit in marsupio tuo mensura grandis et minor: statera vera et justa erit vobis, et mensura vera, et justa erit vobis [Al. sibi] (Levit. XIX, 36). Et in Proverbiis dicitur: Statera grandis et minor, abominabile est utrumque in conspectu Dei (Prov. XI, 1). Quod quidem non solum in commerciis, et in usu quotidianae vitae nobis est observandum, sed in omnibus custodienda justitia, dicente Scriptura: Sermonibus tuis facies stateram, et appendiculum (Eccl. XXVIII, 23), ut et in verbis, et in opere, et cogitationibus, omnia pondere et ratione faciamus. Obolum autem, hoc est, vicesimam partem sicli, sive stateris, esse minimam portiunculam, in alio loco legimus: Ejus qui fidelis est, totus mundus divitiarum: illius autem qui infidelis est, neque obolus (Prov. XVII, 6 sec. LXX). Quasi aliis verbis dixerit: Infidelis nihil in mundo possidet: sed etiam minima indiget portione. De quo aliis verbis in Evangelio dicitur: Non egredietur inde, nisi reddat novissimum quadrantem (Matth. V, 26), hoc est, etiam extremum nummum et minutum. Legimus decem mnas singulis servis ad negotiandum traditas (Luc. XIX): et in alia parabola inter servos talenta divisa: et debitorem quingentorum denariorum, et quinquaginta (Matth. XXV): et operarios vineae qui singulos accipiunt denarios (Luc. VII): et mulierem viduam, quae drachmam perdiderat, et vix eam lucernae accensione reperit (Matth. XX, Luc. XV). Quae omnia quem sensum habeant, non est hujus temporis disserere.

(Vers. 13, 14).

«Et hae sunt primitiae quas tolletis: sextam partem ephi de coro frumenti, et sextam partem ephi de coro hordei. Mensura quoque olei: batus olei, decima pars cori est: et decem bati corum faciunt: quia decem bati implent corum.

LXX: Et hae sunt primitiae quas separabitis. Sextam partem mensurae de gomor tritici, et sextam partem Ephi de coro hordei, et praeceptum olei cotylem, id est, cyathum, olei decem cotyles, quia decem cotyles sunt gomor.» Et hic mutatis nominibus mensurarum in LXX editione confusa sunt omnia, ut quid dicatur non possit intelligi. Qui enim supra pro ephi, mensuram, et pro bato, choenica dixerant, et pro coro, gomor, pro siclo, appendiculum, et hic pro ephi posuere mensuram: pro coro, nunc gomor: nunc ipsum corum: et in mensura olei pro bato --- id est, cyathum. Dicamus igitur primum juxta litteram, κῶ hoc est decimam partem omnium frugum, Leviticae tribui populus ex lege debebat. Rursum ex ipsis decimis, Levitae, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimas dabat sacerdotibus: et haec est quae appellatur ---. Erant quoque et aliae decimae, quas unusquisque de populo Israel in suis horreis separabat, ut comederet eas cum iret ad templum in urbe Jerusalem, et in vestibulo templi, et sacerdotes ac Levitas invitarent ad convivia. Erant autem et aliae decimae, quas pauperibus recondebant, quae Graeco sermone appellantur ---. At vero primitiva quae de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Traditionemque accepimus Hebraeorum non lege praeceptam, sed magistrorum arbitrio inolitam: qui plurimum, quadragesimam partem dabat sacerdotibus: qui minimum, sexagesimam: inter quadragesimam et sexagesimam licebat offerre quodcumque voluissent. Quod igitur in Pentateucho dubium derelictum est, hic specialiter definitur propter sacerdotum avaritiam, ne amplius a populo exigant in primitiis deferendis, id est, ut sexagesimam partem offerant eorum, quae gignuntur e

terra. Si enim corus, qui Hebraice appellatur HOMER, et a LXX dicitur gomor, triginta habet modios, tam in aridis speciebus, quam in liquentibus: epha quoque et batus juxta quod supra diximus, decima pars est cori, praecipiturque ut sexta pars tam ephi, quam bati detur sacerdotibus in primitiis offerendis, quae de tribus modiis dimidium facit modium, perspicue supputatur, sexagesimam partem primitiarum sacerdotes accipere debere. Haec interim juxta litteram, et juxta Hebraicam veritatem et sensisse, et audisse sufficiat. Nunc revertamur ad intelligentiam spiritualem, in qua primum quaerendum quomodo dicatur: Honora Dominum de tuis justis laboribus, et da ei de fructibus justitiae tuae: ut impleantur cellaria tua frumento, et vino torcularia tua redundant (Prov. III, 9); ut postquam obtuleris primitias laborum tuorum atque virtutum, et dixeris: Ecce nunc ego attuli tibi primitias frugum terrae, quas dedisti mihi, Domine: merearis audire: Benedictus tu in civitate, et benedictus tu in agro: benedicti filii uteri tui, et genimima terrae tuae, et fructus jumentorum tuorum (Deut. XXVIII, 3), et caetera, et possideas, juxta Apostolum (Ephes. I), omnem benedictionem spiritualium in coelestibus in Christo: dum quidquid habes, non tuae putas esse virtutis, sed ejus misericordiae, qui fruges dedit. Et siquidem tantum habuerimus scientiam Scripturarum, ut mystica quaeque pandamus, et doceamus homines, id est, rationale animal, damus primitias frumenti nostri. Si autem post anagogen, puram tantum sequamur historiam, quae simplices nutrire potest, juxta illud quod scriptum est: Homines et jumenta salvos facies, Domine (Ps. XXXV, 7), damus primitias hordei nostri, quod hordeum sevit Isaac, sed in terra alienigenarum, et ortum est ei centuplum (Gen. XXVI). Qui hordei dat primitias, potest dicere: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit: super aquas refectionis educavit me (Ps. XXII, 1, 2). Qui autem rationalia pascit animantia, vertit sententiam, et dicit: Praeparasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Et

postquam olei et vini obtulerit primitias, jungit et loquitur: Impinguasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam praeclarus est, illo oleo quod absque faece mundissimum, ad lucernam Domini praeparatur. Quod qui praeparaverit, exhilaratur facies ejus in oleo; oleo exsultationis, quo unctus est Christus prae participibus suis; et effectus oliva, cum propheta cantabit; Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (Ps. LI, 10). Et illo vino, quod de vera vite redundat in torcularibus Salvatoris, dicente Domino: Ego sum vitis, vos autem propagines, Pater meus agricola (Joan. XV, 5). De his torcularibus tres psalmos legimus, octavum, et octogesimum, et octogesimum tertium, qui omnes ad Ecclesiae sacramenta referuntur. Et in veteri quidem lege, absque mensura erant, et numero primitiae: non enim ad mensuram Deus spiritum dabat. In secunda autem aedificatione templi quod Ezechielis prophetia continet, certa mensura est, id est, sexagenarius numerus, quo mundus expletur, ut dicitur nobis: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (Matt. VII, 2).

(Vers. 15 seqq.)

Et arietem unum de grege ducentorum, de his quae nutriunt Israel in sacrificium, et in holocaustum, et in pacifica, ad expiandum pro eis, ait Dominus Deus: Omnis populus terrae tenebitur primitiis his principi in Israel. Et super principem erunt holocausta, et sacrificium, et libamina in solemnitatibus, et in kalendis, et in sabbatis, et in universis solemnitatibus domus Israel. Ipse faciet pro peccato sacrificium, et holocaustum, et pacifica, ad expiandum pro domo Israel.

Supra dixit quota pars eorum quae appenduntur, mensurae quoque tam aridarum specierum quam liquentium, debeat offerri principi: nunc eundem primitiarum in animantibus ordinem tenet: ut unum de grege ducentorum arietum jubeat offerri, quos nutrit

Israel, in sacrificium et in holocaustum, et in pacifica, ad expiandum pro populo Israel, ait Dominus Deus. Quod nos interpretati sumus, de his quae nutrit Israel, in Hebraico scriptum est MEMMASCE, quod Aquila et Symmachus interpretantur, ---. Septuaginta et Theodotio, --- quorum alterum de irriguis, alterum de canalibus sive piscinis sonat: ut videlicet primitiae principis non alibi nisi in irriguis nutriantur. Et quomodo in superioribus legimus sexagesimam partem debere offerri principi de his quae appenduntur et quae mensurae subjacent: sic nunc ducentesima pars animantium jubetur offerri, et hujuscemodi legis praeceptis omnem populum esse subjectum, ut offerat duci sive principi, quod videlicet per illum holocausta, et sacrificia, et libamina in singulis solemnitatibus offerantur pro populo, et expietur domus Dei. Ex quo animadvertendum, quod quomodo populus debitor est primitiarum offerendarum principi: sic princeps debitor est populi offerre pro eo victimas, quem juxta tropologiam non alium intelligere possumus, nisi Dominum Salvatorem. Iste est qui de ducentis animantibus suscipit arietem, sive ut significantius Hebraicus sermo demonstrat, --- quod ad cuncta animantia, et non proprie ad arietem referri potest, et suscipit animal vel arietem, qui nutritus est in locis irriguis, sanctarum, videlicet Scripturarum, et potest dicere: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit, super aquas refectionis educavit me (Psal. XXII, 1, 2). Haec erant irrigua, immo hi canales, ad quos et Jacob ducebat pecora sua, ut in ipsis biberent atque conciperent, et juxta virgarum colorem, fetus ederent Domino (Genes. XXX). Pro sacrificio, hoc est ---, Aquila et Symmachus donum interpretantur: quod in Hebraico dicitur MANAA, et proprie non pertinet ad hostiam, sed ad ea quae ex simila, et polenta et oleo offeruntur in sacrificio. Holocaustum vero est, quod totum offertur Deo, et sacro igne consumitur. Pacifica, quando reconciliamur Deo; et pro nobis Apostolus loquitur: Precamur pro Christo, reconciliamini Deo (II Cor. V, 20). Et

in alio loco: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (Ibid., 19). Iste autem princeps, cui primitiae de animantibus offeruntur, ipse est et rex: ut in crucis quoque titulo demonstratur Hebraicis et Graecis litteris ac Latinis. Nitentibusque Judaeis, ut deponeretur titulus triumphalis, gentium in Pilato turba respondit: Quod scripsi, scripsi (Joan. X, 22). Sub principe, inquit, erunt. Pulchre sacerdotalis dignitas commonetur, cui subjecta sit officio; ut sciat se sacrificium, et libamina quae offeruntur ex vino, pro populo offerre debere in cunctis solemnitatibus: tam videlicet in kalendis, id est, neomeniis, quam in sabbatis: quando tenebris cuncta operientibus, lunaris exordium luminis est: et in requie sabbatorum: ut faciat videlicet pro peccato, ad expiandum pro domo Israel, quae est Ecclesia Dei viventis, columna, et firmamentum veritatis. Ista est enim domus Dei viventis, et domus Israel, quae expiatione suorum indiget peccatorum.

(Vers. 18 seqq.)

Haec dicit Dominus Deus: In primo mense, una mensis sumes vitulum de armento immaculatum, et expiabis sanctuarium. Et tollet sacerdos de sanguine quod erit pro peccato, et ponet in postibus domus, et in quatuor angulis crepidinis altaris, et in postibus portae atrii interioris. Et sic facies in septima mensis pro unoquoque qui ignoravit, et errore deceptus est, et expiabis pro domo. In primo mense, quartadecima die mensis, erit vobis paschae solemnitas: septem diebus azyma comedent. Et faciet princeps in die illa pro se, et pro universo populo terrae vitulum pro peccato. Et in septem dierum solemnitate faciet holocaustum Domino: septem vitulos, et septem arietes immaculatos quotidie septem diebus, et pro peccato hircum caprarum quotidie, Et sacrificium ephi per vitulum, et ephi per arietem faciet: et olei hin per singula ephi. Septimo mense, quintadecima die mensis in solemnitate, faciet sicut

supra dicta sunt per septem dies: tam pro peccato, quam pro holocausto, et in sacrificio et in oleo.

Totum capitulum posui, ne divisum per singula legentis animum conturbaret. Et primum de interpretationis varietate dicendum est. Ubi nos interpretati sumus, in quatuor angulis crepidinis altaris. LXX transtulerunt, et super quatuor angulos templi, et super altare. Et ubi nos diximus, pro unoquoque qui ignoravit, et errore deceptus est: illi posuerunt, pro ignorante, et pro parvulo. In eo quoque ubi nos diximus, et sacrificium ephi per vitulum, et ephi per arietem faciet: et olei hin per singula ephi: illorum editio tenet: et sacrificium, et coctionem vitulo, et coctionem arieti dabis, et olei hin coctionis. In extremo quoque versiculo, ubi nos diximus: in sacrificio et in oleo: illi dixerunt, sicut in manaa, sicut in oleo: In primo, inquit, mense et prima die mensis (haud dubium, quin Nisan significet) sumes vitulum de armento: non qui domi nutritus sit, sed qui in armento, hoc est, de grege et numero plurimorum. In septima quoque ejusdem mensis die: quae duae solemnitates, hoc est, primi mensis prima dies, et ejusdem septima, in lege Mosaica non habentur. Quartumdecimum autem diem mensis, quo Pascha celebratur, et Moyses praecepit observandum, quando septem diebus azyma comedimus. Quartam vero solemnitatem, de qua dicit: septimo mense quintadecima die mensis in solemnitatem (Exod. XII), et caetera, videtur mihi significare scenopegiam, quam hic sine nomine posuit. Curramus ergo ad singula, et quid nobis videatur, breviter disseramus. Esse solemnitates spirituales, et Apostolus docet: Ne ergo quis vos judicet in cibo et potu, aut in parte solemnitatis, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt umbra futurorum (Coloss. II, 16). Et sic per Isaiam loquitur Deus: Neomenias vestras, et sabbata vestra, et diem magnum non suscipio: jejunium, et ferias, et neomenias, et solemnitates vestras odit anima mea (Isai. I, 13). Manifestum est quod qui

solemnitates oderit Judaeorum, suas diligat, sabbatum videlicet quod relictum est populo Dei: ut videamus quae a Deo donata sunt nobis, et loquamur, non in doctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. In praesenti enim saeculo quod in maligno positum est, dies bonos videre non possumus, sed in novo: de quibus diebus in carmine Mosaico Spiritus sanctus canit: Memento dierum antiquitatis: intellige annos generationis generationum (Deut. XXXII, 7). De quibus et Sanctus loquebatur in psalmo: Nocte in corde meo meditabar (Ps. LXXVI, 7). Et iterum: Et annos aeternos in mente habui, et meditatus sum (Ibid., 6). Qui istum non suscipit intellectum, respondeat quo possit illud exponere quod Isaïas de futuro, et novo saeculo vaticinatur: Erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato: et veniet omnis caro adorare Dominum (Isai. LXVI, 23): quando veri adoratores nequaquam adorabunt in monte Garizim, nec in Jerusalem, sed in spiritu, et veritate (Joan. IV); quando erit coelum novum, et terra nova, et liberabitur omnis creatura a servitute corruptionis, in libertatem filiorum Dei, et sol septies tantum lumen accipiet, et luna soli comparabitur (Rom. VIII, Isai. LXV). Accessimus enim ad montem Sion, qui interpretatur specula, et ad civitatem Dei viventis, Jerusalem coelestem, et ad millia angelorum solemnitates. De qua solemnitate loquitur et alius propheta: Quid facietis in diebus congregationis, et in diebus solemnitatis Domini (Ose. IX, 5)? Hoc est illud quod et alibi dicitur, Celebra, Juda, festivitates tuas: redde vota tua (Num. I, 15). Si ergo didicimus solemnitates spirituales, consequenter docebimur et victimas spirituales. Assumitur vitulus de armento, sive taurus, ut interpretatus est Symmachus, liber et nullo pressus jugo, hoc est, onere peccatorum, et immaculatus: qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, vitulus novellus, cornua efferens, et ungulas: ut in ipso mundetur, et expietur sanctuarium. Et tollet, inquit, sacerdos de sanguine ejus quod erit pro peccato omnium:

qui aliis verbis agnus appellatur in Exodo, et in Evangelio, Baptista Joanne dicente: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29). Sanguis autem ipse est pretiosus in quo redimimur in passione Domini Salvatoris; cujus carnibus alimur, et cruore potamur; quo tanguntur quatuor anguli crepidinis altaris, quod Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit, AZARA, sive templi, ut LXX transtulerunt: ut sanctificetur domus et altare. Universa enim mundi elementa hoc sanguine sanctificantur: ut cum quis expiatus fuerit atque mundatus, ingrediatur portam atrii interioris, et possit Domini arcana cognoscere, et consequenter venire ad septimam diem mensis primi, et consequi requiem, et Domino offerre sacrificium tam pro ignorantia, de qua David loquitur: Delicta juventutis meae, et ignorantias meas ne memineris (Ps. XXIV, 7), quam pro parvulo, qui cum ad perfecti viri mensuram pervenerit, destruet ea quae parvuli sunt, et loquetur confidenter: Dum essem parvulus, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus sapiebam (II Cor. XIII, 11). Sive pro eo qui errore deceptus est, et non tam voluntate, quam boni opinione peccavit. Completis autem duabus solemnitatibus primi mensis, hoc est, primae diei, et septimae ejus, venit ad quartumdecimum diem mensis, in quo Paschae solemnitas est: de qua scriptum est: Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus (I Cor. V, 7). Tunc comedimus septem diebus azyma in requie et securitate rerum omnium, quando fermentum malitiae, et nequitiae destruentes, manducamus azyma sinceritatis et veritatis, principe nostro cuncta haec pro nobis offerente, et primum pro seipso. Suscepit enim corpus humanum, et per peccatum destruxit peccatum, qui pro nobis dolet, et portat infirmitates nostras: deinde [Vulg. proinde] pro domo sua, quod in LXX scriptum est; sed in Hebraico non habetur, id est, pro Ecclesia, et pro omni populo terrae, universo videlicet humano genere. Salvator est enim omnium hominum, et maxime fidelium, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; et non solum pro nostris, sed pro omni mundo. Oblato autem vitulo pro universo

populo terrae, in septem diebus reliquis Dominicae passionis septem vituli, et septem arietes immaculati offeruntur quotidie, ut holocausto et igne Dominico concrementur. Septem autem vituli, et septem arietes sunt, qui configurantur Dominicae passioni, ut imitentur verum vitulum, et verum arietem, sanguinem martyrum per septem dies totius mundi peccata purgentur. Hircus quoque caprarum offertur pro peccato quotidie, septem videlicet diebus. Attendendumque diligentius, quod in sacrificio ephi per vitulum, et ephi per arietem, et olei hin offeruntur quae Lege praecepta sunt. In oblatione autem hirci, nec ephi, nec (ut Septuaginta transtulerunt) coctio ponitur, qui pro ephi --- , hoc est, coctionem interpretati sunt. Hin vero quae olei certa mensura est, de qua ante jam diximus, assumitur in sacrificio vituli et arietis: ut fomentum luminis sempiterni, et requiem laboris, et lassitudinis sanitatem, post placationem peccatorum accipere possimus. In septimo quoque mense, quintadecima mensis die, hoc est, scenopegiarum, idem oblationis et sacrificiorum ordo servandus est, tam pro peccato quam pro holocausto, et in sacrificio, et in oleo; ut festivitatem Domini, fugatis tenebris et orto lumine olei, consequamur: clarioresque habeamus solemnitates, in quibus omnia peccata donantur.

(Cap. XLVI.---Vers. 1 seqq.).

Haec dicit Dominus Deus: Porta atrii interioris quae respicit ad Orientem, erit clausa sex diebus, in quibus opus fit: die autem sabbati aperietur, sed et in die kalendarum aperietur. Et intrabit princeps per viam vestibuli portae deforis, et stabit in limine portae: et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus, et adorabit super limen portae, et egredietur: porta autem non claudetur usque ad vesperam. Et adorabit populus terrae ad ostium portae illius in sabbatis, et in kalendis coram Domino. Holocaustum autem hoc offeret princeps Domino in die sabbati: sex agnos immaculatos, et arietem

immaculatum, et sacrificium ephi per arietem, in agnis autem sacrificium quod dederit manus ejus, et olei hin per singula ephi: In die autem kalendarum vitulum de armento immaculatum, et sex agni, et arietes immaculati erunt. Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem faciet sacrificium: de agnis autem sicut invenerit manus ejus, et olei hin per singula ephi.

Ubi nos interpretati sumus ephi, quae est decima pars cori, LXX transtulerunt --- quod in nostra lingua coctionem sonat. Et ubi nos diximus, sacrificium, illi ipsum Hebraicum posuere verbum MANAA, quod Aquila, donum, vel sacrificium, Theodotio, sacrificium transtulit. Et interim priusquam quid ista significant, disseramus, ipsa Scripturae --- verba pandenda sunt. Porta, inquit, atrii interioris sex diebus, de quibus scriptum est: Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua (Exod. XXIII, 12), erit clausa; nec quaelibet porta, sed quae respicit ad Orientem, unde oritur sol justitiae. Porro die sabbati, id est septimo, in quo requies est, aperietur per singulas hebdomadas, et rursus completis diebus triginta, quando alterius mensis finis, et alterius exordium est, id est, neomenia, die videlicet kalendarum, aperietur, ut quod privilegium habet septimus dies in hebdomada, hoc habeat privilegium mensis exordium. Cur autem aperiat die septimo, et die kalendarum porta interioris atrii quae respicit ad Orientem, sequens sermo monstrabit. Et intrabit, inquit, princeps per viam vestibuli portae deforis, atrii videlicet exterioris: et stabit in limine portae interioris atrii, quae respicit ad Orientem: nec ingrediatur atrium interius, sed illo stante, alii sacerdotes facient pro ipso holocaustum, quam oblationem interpretatus est Symmachus: et pacifica, sive quae ad salutem pertinent, ut postquam hostia principis, sacro igne fuerint concremata, et dux reconciliatus Deo, tunc adorare possit super limen portae interioris atrii in quo steterit, et egrediatur. Quid igitur? Post egressionem principis statim porta claudetur? Nequaquam, sed aperta erit usque ad

vesperam; ut post principem, omnis populus terrae adoret contra ostium portae illius: adoret autem in sabbatis, et in kalendis quando aperitur porta. Et quia supra dixerat: Facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus, nec significaverat holocaustorum numerum; nunc infert: Holocaustum autem hoc offeret princeps Domino in die sabbati. Offeret autem non per se, sed per sacerdotes, de quibus scriptum est: Et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus: sex, inquit, agnos immaculatos, et arietem immaculatum: ita ut sacrificium arietis mensura ephi sit, quae Hebraice appellatur EPHA. Sex autem agnis sit sacrificium quod offerre potuerit manus ejus qui offert; et per singula ephi, erit olei mensura quae appellatur hin. Kalendarum autem, hoc est, neomeniarum dies, hoc habebit privilegium amplius a die sabbati, ut vitulus imoletur de armento, sive taurus immaculatus. Caetera autem, hoc est, sex agni immaculati, et aries immaculatus, et sacrificia eorum, ritum sabbati possidebunt: ita duntaxat, ut sicut in ariete ephi offertur sacrificium, id est, similiae et hin olei, ita offeratur, et in vitulo. Haec perspicuitatis causa sint posita: nunc spiritualem sensum, Domino donante, reseremus. Sex diebus quibus operamur in mundo, porta Orientalis atrii interioris clausa nobis est. Postquam autem venerimus ad diem septimum, id est, ad diem sabbati, in quo aeterna requies est, sive ad diem kalendarum, quando post caecam noctem et horribiles tenebras, lucis exordium est, aperitur nobis porta Orientalis: et si quis nostrum per merita virtutum, ducis nomen et dignitatem fuerit consecutus per viam vestibuli portae deforis, hoc est, per mundi hujus labores: et portam Ecclesiae, quae adhuc in terrenis finibus posita est, ingrediatur: non interius atrium, hoc enim in praesenti loco scribitur; sed ad limen portae interioris, et stabit in ea. Sin autem princeps in praesenti Scriptura non ingreditur atrium interius, sed stat in limine ejus, nulli dubium est, nunc ex parte nos videre, et ex parte cognoscere; et necdum revelata facie gloriam Domini contemplari (I Cor. XIII). Denique stante

principe in limine portae atrii interioris, caeteri sacerdotes, quibus hoc officium delegatum est (quos possumus intelligere virtutes angelicas), facient pro ipso holocaustum et pacifica. Indigemus enim misericordia Dei, et omnis creatura ad comparationem Creatoris immunda est, et divino igne purganda, quo et Isaiae prophetae purgata sunt labia: ut postquam per sacrificium pacem receperit, tunc in limine constitutus, adoret omnipotentiam Dei, et se atrii interioris ingressu fateatur indignum, et statim ingrediatur (Isai. VI). Postquam autem qui primus est, fuerit egressus, non claudetur usque ad vesperam hujus saeculi ipsa porta interioris atrii, sed aperta erit: ut populus quoque terrae sit ad ostium, et adoret ad eum: nequaquam omni tempore, sed quando requieverit a peccatis, et fugatis tenebris fidei, scientiae lumen acceperit. Hoc autem ipsum holocaustum quod offert princeps per sacerdotes in die sabbati, sex agnorum immaculorum numero terminatur; pro sex videlicet diebus in quibus operamur in mundo, et arietem immaculatum, qui princeps gregis est; ita ut per singulos arietes offeratur in sacrificio ephi, id est, decima pars cori. In agnorum autem sex sacrificio, certa mensura non ponitur: sed quantumcumque dederit manus ejus qui offert, hoc est, pro operum qualitate atque mensura (Matth. XXV). Olei autem hin offeret per singula ephi, hoc est, oleum quod sibi quinque virgines praeparaverunt; ut ungat similam, sive commisceat, et omnis oblatio Dei plena sit lumine veritatis, et exhilaretur facies offerentis oleum. Die autem kalendarum, hoc est, die tricesimo, quando primogenita et Levitae numerantur in Lege, praeter omnem Israel, de quibus supra diximus, offertur vitulus immaculatus de armento, super quo plenius in priori capitulo disseruimus, et agni sex, et arietes immaculati, et caetera quae offeruntur in sabbatis, ut aeternam requiem consequamur, et mereamur audire: Euge, serve bone, quia in paucis fidelis fuisti, super multa te constituam, intra in requiem Domini tui (Matth. XXV, 21; Luc. XIX, 17); et non solum ad portam

interioris atrii pervenire, sed etiam penetrabilia ejus intrare possimus, et illud opere possidere: Plantati in domo Domini: in atriiis Dei nostri florebut (Ps. XCI, 14).

(Vers. 8 seqq.)

Cumque ingressus est princeps, per viam vestibuli portae ingrediatur, et per eandem viam exeat. Et cum intrabit populus terrae in conspectu Domini in solemnitatibus, qui ingreditur per portam Aquilonis ut adoret, egrediatur per viam portae meridianae, et qui ingreditur per viam portae meridianae, egrediatur per viam portae Aquilonis. Non revertetur per viam portae, per quam ingressus est, sed e regione illius egredietur. Princeps autem in medio eorum, cum ingredientibus ingrediatur, et cum egredientibus egredietur. Et in nundinis, et in solemnitatibus erit sacrificium ephi per vitulum, et ephi per arietem. Agnis autem erit sacrificium sicut invenerit manus ejus: et olei hin per singula ephi. Princeps ille, de quo supra dictum est: Et intrabit princeps per viam vestibuli portae deforis, et per eandem portam ingrediatur, et per eandem egrediatur (Joan. X), liberi enim arbitrii est, et potestatem habet ponendi animam suam, et rursus resumendi eam: tamque ad nos veniens, quam ad coelestia conscendens, eadem majestatis suae utitur libertate. Denique non quaerit nundinas, nec solemnitates, nec differentiam ullam observat dierum: quia omne tempus ei festivitas est. Populus autem in nundinis tantum, et in solemnitatibus ingreditur et egreditur: et non per eandem viam, sed per alteram atque alteram. Scriptum est enim: Et cum intrabit populus terrae in conspectu Domini in solemnitatibus: qui ingreditur per portam Aquilonis ut adoret, egrediatur per viam portae meridianae, et qui ingreditur per viam portae meridianae, egrediatur per viam portae Aquilonis: non revertetur per viam portae per quam ingressus est, sed e regione illius egredietur. Quod non solum his praecipitur qui egrediuntur de Sodomis, et dicitur eis: Ne

respicias retrorsum (Gen. XIX, 17); neque illis qui manum mittunt ad aratrum, ut non respiciant ea quae post tergum sunt: sed in domo quoque Domini constitutis, jubetur ne post terga respiciant, et revertantur ad egena et infirma elementa, et incipientes spiritu, carne consumantur [Al. consumentur]: sed ut de spiritualibus quoque ad majora procedant, et dicant cum Apostolo: Praeteritorum obliviscens, et in priora me extendens (Phil. III, 13): ut nequaquam ex parte cognoscant, et ex parte prophetent, sed veniant ad perfectum juxta eam tamen perfectionem quam potest capere humana natura, ut intelligamus illud Evangelicum: Et vos cum omnia feceritis, dicite, Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus (Luc. XVII, 10). Unde et Apostolus in eadem Epistola de duabus loquitur perfectionibus: quasi imperfectus enim scribit: Non quia jam accepi, aut quasi jam perfectus sim: persequor autem si apprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo (Philipp. III, 13). Statimque quasi perfectus loquitur: Unum autem posteriorum obliviscens, ad ea quae in priora sunt me extendens: juxta propositum persequor ad bravium supernae vocationis. Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus [Al. sapimus] (Ibid. XIV). Quomodo enim potest stare sententia, ut qui dixerat, Non quia jam accepi aut quia jam perfectus sum, audeat dicere: Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus? Ex quo perspicuum est omnem hominem, et universam creaturam, quamvis ad perfectionem venerit, tamen indigere misericordia Dei, et plenam perfectionem ex gratia, non ex merito possidere. Praecipitur itaque populo terrae, ut si ingreditur per portam Aquilonis ut adoret, egrediatur per viam portae meridianae. Quis est iste populus cui hoc praecipitur? Nempe gentilium; ut qui derelinquens portam Aquilonis, a quo exardescunt mala super terram, ingressus fuerit templum, non egrediatur nisi per viam portae meridianae, ad portam luminis, ad portam caloris, ad portam in qua sponsus cubat in meridie (Jer. I). Denique dicitur in eodem Cantico canticorum: Surge, Aquilo, et

veni, Auster (Cant. IV, 16). Qui vero ingreditur per viam portae meridianae, egrediatur per viam portae Aquilonis. Quisnam ille est populus? scilicet Judaeorum, qui derelinquens portam viae luminis, vadit ad portam Aquilonis, de quo dicitur: Aquilo ventus durissimus (Jer. I). Nam et olla Jeremiae a facie Aquilonis accenditur. Dicamus et aliter: Per portam Aquilonis ingreditur, qui peccata dimittit, et egreditur per portam meridianam, qui virtutes sequitur. Et econtrario, si justus lapsus fuerit in peccatis, ingreditur quidem per portam meridianam, sed egreditur per viam portae Aquilonis. Princeps autem, inquit, in medio eorum erit, ingredientium scilicet, et egredientium, juxta illud quod scriptum est: Medius inter vos stat, quem vos ignoratis (Joan. I, 26). Et Apostolus: An ignoratis, quia Christus in vobis est (II Cor. XIII, 5)? Sin autem ignorantibus dicitur, quod medius inter eos stet Christus: quanto magis scientibus! Sed cum inter scientes Christus steterit: tunc corpus mortuum fiet propter peccatum, et spiritus vivens propter justitiam. Ingreditur autem princeps cum ingredientibus, et egreditur cum egredientibus, utrorumque virtutis atque peccati testis assistens. In nudinis ergo, et in solemnitatibus, sabbatorum videlicet, et kalendarum, et universae festivitatis, de qua in anterioribus locuti sumus, tam in vitulo, quam in ariete per singula ephi offerentur in sacrificio. In agnis vero non erit certus numerus, nec voluntati dimissum arbitrium; sed viribus quis utetur, et bono conscientiae: ut quantum potest, non quantum vult offerat, et super omnia olei hin per ephi singula, ut ungatur simila, et lucerna accendatur in conspectu Domini; et qui eo utitur, possit dicere: Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini (Ps. LI, 10).

(Vers. 12 seqq.)

Cum autem fecerit princeps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino, aperietur ei porta quae respicit ad Orientem, et faciet holocaustum

suum, et pacifica sua, sicuti fieri solet in die sabbati: et egredietur claudeturque porta postquam exierit. Et agnum ejusdem anni immaculatum faciet holocaustum quotidie Domino: semper mane et mane faciet illud. Et sacrificium (sive manaa) faciet super eo mane, mane sextam partem ephi (sive mensurae); et de oleo tertiam partem hin, ut misceatur (sive juxta Symmachum, aspergatur) similiae sacrificium (sive manaa), Domino legitimum, jure atque perpetuum. Facietis agnum et sacrificium, et oleum cata mane, mane, holocaustum sempiternum.

Ubi nos legimus, immaculatum, et in Hebraico scriptum est THAMIM: Aquila perfectum interpretatur. Et ubi LXX MANAA: Theodotio, sacrificium; Aquila et Symmachus, donum transferunt. Pro eo autem quod nos diximus, spontaneum, LXX --- id est, confessionem, verterunt: et pro principe, ducem, hoc enim NASI significat. Adhuc autem sermo de principe est, de quo Isaias loquitur: Ecce testimonium in gentibus, dedi eum principem et praeceptorem in gentibus (Isa. LV, 4). Et Ezechiel: Et ego Dominus ero eis in Deum: et David princeps in medio eorum (Ezec. XXXIV, 24). Cum igitur iste princeps fecerit spontaneum, et dixerit: Voluntaria, sive spontanea oris mei beneplacita fac, Domine (Ps. CXVIII, 108): spontaneum autem holocaustum, ut totum se offerat Deo, et pacifica voluntaria, quod in prioribus non invenitur; scriptum est enim: Et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus: et de spontaneis ac voluntariis, quibus nunc dicitur, omnino reticetur, ut non necessitate faciant, sed voluntate: post holocaustum offerat pacifica, et reconcilietur Deo. Unde et virginitas major est nuptiis (I Cor. VII), quia non exigitur, nec redditur, sed offertur. Pro pacificis, quae Hebraice dicuntur SELAMIM, LXX salutaria interpretantur: ut ipsa reconciliatio pacificorum, salus sit offerentis. Cum ergo hoc fecerit princeps, aperietur ei porta: vel juxta Septuaginta, aperiet sibi portam quae respicit ad

Orientem; illam videlicet portam, de qua scriptum est: Haec porta Domini, justi intrabunt per eam (Ps. CXVII, 20), et unde oritur sol justitiae. Et faciet, inquit, holocaustum suum, et pacifica sua: de quibus nunc diximus. Faciet autem, quia spontaneum sacrificium est, et non alii pro eo facient sacerdotes, videlicet sicut fieri solet in die sabbati. Ergo omni tempore holocaustum, et pacificum, quod offertur voluntarie, reseratam habet portam Domini: nec observat sabbatum, sed omnes dies ei reputantur in requiem. Denique postquam obtulerit holocaustum et pacifica, statim egreditur, et clauditur post eum janua, sive claudit januam: ut servetur principi privilegium suum, nec sacrificia ejus populo misceantur. Et quia generaliter dixerat, spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino, nec apposuerat taurum sive vitulum, et arietem vel ovem, hircumque pro peccato, docet quod sit ipsum holocaustum: Agnum, inquit, anniculum immaculatum faciet holocaustum: et non certis diebus, sed quotidie, nec qualibet hora, sed mane, mane faciet illum: per singula videlicet mane, quando, orto sole, lucis exordium est. De quo mane David loquitur in psalmo: Mane exaudies vocem meam: mane astabo tibi et videbo (Ps. V, 4). Et alio loco: Ad vesperum demorabitur fletus, et in matutino [Al. ad matutinum] laetitia (Ps. XXIX, 6). Et iterum: Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo (Ps. LXII, 1). Qui sit autem iste agnus immaculatus, sive perfectus et anniculus, Isaias plenius docet, dicens: Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus in conspectu tondentis se sine voce et non aperuit os suum (Isa. LIII, 7). Et Jeremias: Ego autem sicut agnus innocens ductus ad victimam, non cognovi (Jer. XI, 19). Et Joannes Baptista: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29). Iste est agnus qui immolatur in Aegypto, de cujus sanguine armantur postes fidei, et exterminator excluditur (Exod. XII). Anniculus autem, quia praedicavit annum Domini acceptabilem, et diem retributionis. Nec miretur lector, si idem et princeps est, et sacerdos, et vitulus, et aries, et agnus, cum in Scripturis sanctis pro varietate causarum

legamus eum Dominum, et Deum, et hominem, et prophetam, et virgam, et radicem, et florem, et principem, et judicem, et regem, justum, et justitiam, apostolum, et episcopum, brachium, servum, unguentum, pastorem, filium, et puerum, unigenitum, et primogenitum, ostium, viam, angelum, sagittam et sapientiam, et multa alia, quorum omnium, si voluero testimonia dicere, proprio libro indigent. In holocausto itaque istius agni immaculati et anniculi, qui mane semper offertur, faciet ipse princeps sacrificium, sive MANAA: et similam, sive donum mane, mane sextam partem ephi, subauditur similae. Sexta autem pars ephi, dimidius modius est. Si enim ephi, decima pars cori est, id est, tres modii: nulli dubium, quin sexta pars ephi, dimidium faciat modium. De oleo quoque mensurae hin, tertia pars offertur: ut misceatur, sive aspergatur similae sacrificium Deo, legitimum, iuge atque perpetuum, quod nulla intermittitur die: sed omni tempore, orto sole, semper offertur, ut impleatur quod in fine capiuli hujus ponitur: Faciet agnum in sacrificium: et oleum mane, mane holocaustum sempiternum.

(Vers. 16, 17 et seqq.)

Haec dicit Dominus Deus: Si dederit princeps (sive dux) donum alicui de filiis suis, haereditas ejus filiorum suorum erit: possidebunt eam haereditarie. Sin autem dederit legatum de haereditate sua uni servorum suorum, erit illius usque ad annum remissionis (pro quo Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit, DEROR) sed revertetur ad principem: haereditas autem ejus filii ejus erit. Et non accipiet princeps de haereditate populi per violentiam, et de possessione eorum: sed de possessione sua haereditatem dabit filiis suis: ut non dispergatur populus meus unusquisque a possessione sua.

Huc usque sermo de principe, nunc de haeredibus ejus praecepta tribuuntur: immo de donis, haereditate

atque legatis, quibus dare debeat, et quorum sit vel ad tempus, vel aeterna possessio. Si, inquit, filiis suis dederit vel donum, vel haereditatem, ipsi possidebunt eam: quia eis successionis jure debetur, et de alio ad alium non potest transire possessio. Sin autem dederit uni servorum suorum legati nomine, tam diu habebit possessionem, quamdiu vel septimus annus remissionis, qui dicitur DEROR, vel jubilaeus, hoc est quinquagesimus, adveniat: quando omnis emptio, atque donatio revertitur ad priores dominos: ita ut servus usum habeat pro tempore, et proprietatem possessionis filii principis. Quod autem sequitur: Et non accipiet princeps de haereditate populi per violentiam (Lev. XXIII), sive ut Septuaginta transtulerunt, ut opprimat eos, vel ut Aquila et Symmachus, ut affligat eos atque contristet: sed de possessione sua haereditatem dabit filiis suis: suggillat non solum illius temporis sacerdotes, et principes, sed nostri quoque, qui ditiores fiunt sacerdotii dignitate, et praeter ea quae sibi Domini dispositione debentur, tollunt a pauperibus per violentiam: vel sub honoris nomine divites spoliant, ut ipsis quoque filiis suis, quibus paterna debetur haereditas, nil debeant derelinquere, nisi quod sibi a parentibus derelictum est. Ergo qui ditior est sacerdos, quam venit ad sacerdotium, quidquid plus habuerit, non filiis debet dare, sed pauperibus, et sanctis fratribus, et domesticis fidei, qui vincunt merita liberorum, ut reddat ea quae Domini sunt, Domino suo, qui loquitur in Evangelio: Quidquid uni istorum fecistis, mihi fecistis (Mat. XXV, 40). Ipse enim in pauperibus suscipitur hospitio; visitatur in carcere: nudus tegitur: sitiens bibit: saturatur esuriens. Ut non dispergatur, inquit, populus meus a possessione sua. Si enim licentiam habuerit princeps, vel accipere, vel rapere, vel sub figura honoris tenere quae non sunt sua, et liberis derelinquere, populus qui in nomine Dei fuerat congregatus, dispergetur in partes atque lacerabitur: sive juxta Legem, ne paulatim alterius haereditas transeat ad alium, et pereat funiculus divisionis, per quem forte ad unumquemque venit

haereditas. Dispergit ergo populum Dei, et aufert ab eo possessionem fidei sempiternam, qui aliena dona vel bona, vel rapina, vel adulatione, vel blanditiis, vel praetextu religionis, filiis fratribusque, et consanguineis derelinquit.

(Vers. 19 seqq.)

Et introduxit me per ingressum qui erat in latere (vel post tergum) portae in gazophylacia sanctuarii ad sacerdotes (sive in exedras et thalamos) qui respiciebant ad aquilonem: et ecce ibi erat locus vergens ad occidentem (sive ad mare: et ut LXX transtulerunt, separatus). Et dixit ad me: Iste est locus ubi coquent sacerdotes, pro delicto, et pro peccato (sive pro ignorantia et propterea) ubi coquent sacrificium (sive manaa et donum) ut non efferant in atrium exterius, et sanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius, et circumduxit me per quatuor angulos atrii: et ecce atriolum erat in angulo atrii, atriola singula per angulos atrii. In quatuor angulis atrii atriola disposita, quadraginta cubitorum per longum, et triginta per latum. Mensurae unius quatuor erant: et paries per circuitum ambiens quatuor atriola: et culinae fabricatae erant subter porticus per gyrum (sive propter accubita quae Aquila, --- interpretatus est: Symmachus --- , Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit TUROTH). Et dixit, inquit, ad me: Haec est domus culinarum, in qua coquent ministri domus Domini victimas populi.

Hoc enim Hebraice significat ZEBA: Vir qui calamum tenebat manu et funiculum caementarii, quo aedificium metiretur, introduxit, inquit, me per ingressum, qui erat ex latere portae, vel post tergum portae. Nec posuit cujus portae, Orientalis, Australis, aut alterius plagae: sed reliquit incertum, ut irem ad locum sanctuarii, et in gazophylacia, sive in cubicula sacerdotum, quae respiciebant ad aquilonem et ad mare: ad septentrionem

videlicet et ad occidentem: hanc habente Scriptura sacra consuetudinem, ut pro situ terrae Judaeae, semper mare Occidentem vocet. Et considerandum quod locus sacerdotum, ubi pro delicto, sive ignorantia, et pro peccato coquuntur sacrificia, ne cruda offerantur, in atrium exterius ad Aquilonem et Occidentem positus sit: unde ventus frigidissimus oritur, et ubi solis lumen occumbit. Ex quo ostenditur, quidquid ad edulium pertinet, vel pro errore esse, vel pro peccato. Sin autem et pro ignorantia offertur sacrificium, quanto magis pro delicti conscientia! Unde et Job offerebat mane quotidie hostiam pro filiis suis (Job. I), timens ne per ignorantiam deliquissent. Quod autem sequitur: Ut non offerant in atrium exterius, et sanctificetur populus, qui sanctificationi non fuerat praeparatus, illud significat, ne facile non sanctificatis sancta tribuamus: nec mittamus, juxta Evangelium, margaritas ante porcos, nec demus sanctum canibus (Mat. VII). Denique S. Moyses tribus diebus ab omni immunditia, et ab uxorum complexu vult populum sanctificari, ut accedat ad montem Sina, et sanctificatus sancta suscipiat (Exod. XIX). Si autem accessuri ad audienda et suscipienda verba Dei, sanctificari jubentur ab uxoribus, manifestum est in Lege illud Apostolicum contineri: Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi (I Cor. VII, 5): et ex consensu abstinendum ab uxoribus, ut vacemus orationi. Post haec scriptum est: Et eduxit me in atrium exterius, et circumduxit me per quatuor angulos atrii: et ecce atriolum erat in angulo atrii, atriola singula per angulos atrii, in quatuor angulis atrii atriola disposita. Ille vir quem saepe commemorat, eduxit eum de loco sacerdotum qui vergebat ad Aquilonem, sive qui erat separatus, ubi coquunt sacerdotes pro delicto, et pro peccato, vel ignorantia: eduxit autem in atrium exterius. Ex quo intelligimus illud atrium de quo egressus est, fuisse interius, et multa esse atria in Scripturis sanctis, de quibus legimus: Qui stas in domo Domini, in atrii domus Dei nostri (Ps. CXXXIV, 2). Et in Joanne: Et alias oves

habeo quae non sunt ex hoc atrio, et illas oportet me adducere: et vocem meam audient, et fiet unum atrium et unus pastor (Joan. X, 16): hoc enim Graece --- significat, quod Latina simplicitas in ovile transtulit. Quando autem dicit, ex hoc atrio, ostendit esse et aliud: quod vel in gentium turba ad distinctionem Israel, vel in coelis ad separationem terreni atrii demonstratur: et pro qualitate meritorum unicuique officio atrium delegatum, super quo in anterioribus plenius disputatum est. Hoc autem atrium de quo nunc sermo est, per singulos angulos quatuor habebat atriola, quae LXX minora vocant, et nos pro facilitate sensus --- atriola diximus. Quadraginta cubitorum erant per longum, et triginta per latum. De quibus numeris in hoc eodem Propheta disputasse me memini, quod aliud ad tribulationes et angustias, aliud ad perfectam referatur aetatem. Unde quadraginta diebus Moyses, et Elias, et Dominus atque Salvator in eremo jejunarunt (Exod. XXXIV; III Reg. XIX; Mat. IV; Luc. III): et ad sacerdotale officium non post vicesimum quintum aetatis annum, sed post tricesimum accedunt. Quamobrem et Dominus triginta annorum erat, cum venit ad baptismum: et in hoc eodem Propheta tricesimus annus ponitur in exordio. Ubi igitur cibi, ibi et angustia atque tentatio, per quae parantur cibi. Et ubi in perfecti viri venerimus aetatem, ibi calcanda sunt omnia, et dicendum: Habentes victum et vestitum, his contenti simus (I Tim. VI, 8). Et: Si dederit mihi Dominus cibum ad vescendum, et vestem ad operiendum (Gen. XXVIII, 20). Vel certe illud: Esca ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et illas destruet (I Cor. VI, 13). Neque enim in futuro manducabimus et bibemus, sed illo vescemur pane qui de coelo descendit, de quo in Psalterio canitur: Panem angelorum manducavit homo (Ps. LXXVI, 25). Et: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me (Joan. IV, 34). Quod autem mensura una atriolorum erat quatuor, quae atrii majoris angulos possidebant, quatuor mundi significat plagas (Genes. III): quod in sudore vultus nostri comedamus panem, et omnis labor ventri stercoreque

proficiat: quae quatuor atriola, vel unus paries ambiebat, et culinae fabricatae erant subter porticus per gyrum, vel propinqua habebant accubita: ut ubi cibi, ibi et mensurarum praeparatio. Et ne forsitan ignoraret propheta quid essent quae cerneret, dixit ad eum: Haec est domus culinarum, in qua coquent ministri Domini victimas populi. Populi quidem victimae, quae offerentur pro delicto, sive peccato, et ignorantia, sunt alimenta, et refrigeria sacerdotum: ut meminerint nihil se aliud debere appetere, cum etiam in templo carnes ad eorum refrigeria praeparatae sint.

(Cap. XLVII.---Vers. 1 seqq.)

Et convertit me ad portam domus, et ecce aquae egrediebantur subter limen domus ad Orientem. Facies enim domus respiciebat ad Orientem. Aquae autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. Et eduxit me per viam portae Aquilonis, et convertit me ad viam foras portam exteriorem, viam quae respiciebat ad Orientem, et ecce aquae redundantes a latere dextro cum egrederetur vir ad Orientem, qui habebat funiculum in manu sua, et mensus est mille cubitos, et transduxit me per aquam usque ad talos (sive transivit in aqua aquam remissionis). Rursumque mensus est mille, et transduxit me per aquam usque ad genua (sive transivit in aqua aquam usque ad femora). Et mensus est mille, et traduxit me per aquam usque ad renes (sive et transivit aquam usque ad lumbos). Et mensus est mille torrentem, quem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquae profundi torrentis, qui non potest transvadari.

Pro quo LXX transtulerunt: Et mensus est mille, et non poterat pertransire: quoniam ferebatur aqua instar praecipitis torrentis, qui transiri non potest. Aquae istae quae egrediebantur subter limen domus, id est templi, non ferebantur ad Aquilonem et ad Occidentem: sed et

ad Orientem, et in latere templi dextro, id est, ad Meridiem, ipsamque Meridiem non cujuslibet loci, sed altaris. Ex quo perspicuum fit, sacras esse aquas, et Salvatoris nostri significare doctrinam, juxta illud quod scriptum est: De Sion egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isai. II, 3). Et in alio loco: Repleta sunt omnia scientia Domini, sicut aqua multa operiens mare (Isai. XI, 9). De his aquis et Zacharias Propheta vaticinatus est, dicens: In die illo egredietur aqua vivens de Jerusalem, et medium ejus in mare primum: medium autem illius in mare novissimum (Zach. XIV, 8). De his aquis et ad Samaritanam Dominus loquebatur: Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses eum, et dedisset tibi aquam viventem (Joan. IV, 10). Et iterum: Omnis qui bibit de aqua ista, sitiet denuo: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum (Ibid., 13). Et in templo clamabat atque dicebat: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me (sicut dicit Scriptura) flumina de ventre ejus fluent aquae vivae: hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum (Joan. VII, 37, 38). Istae sunt aquae de quibus propheta loquebatur in psalmo: Super aquas refectionis educavit me (Ps. XXII, 2). Et Ezechiel: Assumam vos de gentibus et de terris, et aspergam super vos aquam mundam, et mundabimini ex omnibus immunditiis vestris (Ezech. XXXVI, 24, 25). Apparuerunt enim fontes aquarum. Et in nonagesimo secundo Psalmo canitur: Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris (Ps. XCII, 2, 3). Istae sunt aquae Siloe, quae vadunt cum silentio, de quibus loquitur Isaias: Haurietis aquas de fontibus Salvatoris (Isai. XII, 3). Et Psalmista: Benedicite Domino de fontibus Israel (Ps. LXVII). Et idem Isaias de Domino Salvatore: Iste, ait, habitabit in excelsa spelunca petrae fortissimae. Panis ei dabitur, et aqua illius fidelis (Isai. XXXIII, 16). Erupit enim in deserto aqua, et vallis in terra sitiendi. Diciturque credentibus: Noli timere, quoniam redemi te; meus es tu, et si transieris per

aquam, tecum ego sum (Isai. XLIII, 1, 2). Et rursum: Qui sititis, ite ad aquam (Isai. LV, 1): Et per Jeremiam loquitur Deus (Isai LV, 1): Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi lacus, qui aquam continere non possunt (Jer. II, 13). Sicut igitur legimus in bonam partem aquas quae egrediuntur de limine templi, et referuntur ad doctrinam Ecclesiae: sic sunt aquae amarae, et aquae pessimae ad quas Jeremias propheta nos prohibet accedere, dicens (Ibid. 18): Quid vobis et viae Aegypti, ut bibatis de aquis Geon? quae Hebraice dicuntur SIOR, id est, turbidae atque coenosae. De quibus iratus super haereticis loquitur Deus: Ecce ego cibabo eos angustis, et dabo eis potum aquam fellis (Jerem. IX, 15); in qua draco regnat Aegyptius, qui dicit: Mea sunt flumina, et ego feci ea; qui omne excelsum videt, et ipse est rex eorum qui in aquis sunt. Unde vir Ecclesiasticus Dominum deprecatur, et dicit: Salvum me fac, Domine, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia, et tempestas demersit me (Ps. LXVIII, 1, 2). Et iterum; Libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum: non me praecipitet tempestas aquae, nec absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum (Ibid. XV, 16). Et in alio psalmo: Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos. Cum irasceretur furor eorum super nos, forsitan aqua absorbuisset nos (Psal. CXXIII, 1-3). Et Sponsa in Cantico canticorum: Aqua multa non poterit restinguere charitatem, et flumina non demergent eam (Cant. VIII, 7). Ista est aqua, de qua dicit Osee: Contempsit me Galaad civitas, quae operatur vanitates, conturbans aquam, et fortitudo ejus viri piratae (Osee VI, 7, 8). Quae aqua alio nomine vocatur MARA, hoc est, amaritudo; in quam lignum Crucis mittitur, et amara vertuntur in dulcia. Considera legem Moysi, si intelligatur juxta sensum carneum Judaeorum, quomodo amara sit, effodiens oculum pro oculo, dentem pro dente

(Exod. XXI): [d 1Kb] vide in Tamar fornicationem (II Reg. XIII), et Osee junctum fornicariae, Jeremiae --- (Osee I, Jerem. XIII), Moysi uxorem Aethiopissam, et interfectionem Aegyptii, et mille alia, quae si intelligamus juxta occidentem litteram, et non juxta spiritum vivificantem, amara sunt, et lectorem suum non tam aedificant quam destruunt (Num. XII, Exod. II). Istae igitur aquae quae egrediuntur de templo Domini, et pergunt ad Orientem, et descendunt in latus Templi dextrum, ad altaris Meridiem, ubi sponsus convivas suos pascit, et accubat. Quod autem sequitur: Et eduxit me per viam portae Aquilonis, et convertit ad viam foras portam exterioriorem, viam quae respiciebat ad Orientem, illud latenter ostendit, quod statim ad portam Orientalem pervenire non possumus, nisi per viam portae Aquilonis longo circuitu perveniamus ad eam. Nisi enim ventum frigidissimum vicerimus calore fidei, et calcaverimus regiones ejus: ut impleatur illud in nobis Apostolicum: Deus autem conteret satanam sub pedibus vestris velociter (Rom. XVI, 20), portam per quam egrediuntur aquae, et sunt a latere dextro, ingredi non valebimus. Et nota quod aquae istae quae ingrediuntur per portam Orientis, intantum laevas partes fugiunt, ut a dextris altaris ad Meridiem pergere describantur. Vir autem, inquit, ille qui habebat funiculum in manu, cum me duxisset per portam Aquilonis forinsecus ad viam, quae respiciebat Orientem, et ipse quoque esset in eodem loco, mensus est ejusdem aquae mille cubitos; et transduxit me per aquam usque ad talos, quos Aquila et Symmachus, et Theodotio --- interpretati sunt, pro quibus LXX transtulerunt: et transivit [Al. sed transibit] in aquam, aquam remissionis: quod intelligere possumus prima hominum significare peccata, quae ingredientibus nobis aquas Domini dimittuntur, et baptismi ostendunt gratiam salutarem et initia sunt profectuum, tamen ipsa sublimia. Denique ad talos usque pertingunt, qui plantae calcaneoque vicini sunt, qui patet morsibus colubri, dicente Domino: Tu ejus observabis caput, et ipse

observabit tuum calcaneum (Gen. III, 15, sec. LXX). Et in Psalterio de Juda dicitur proditore: Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem (Ps. XL, 10), sive calcaneum, hoc enim Graecum --- significat. Post mille autem cubitos qui perveniunt usque ad talum, mensus est alios mille cubitos in aqua, et transduxit me usque ad genua. Post remissionem siquidem peccatorum, et iter profectuum, quando paululum de terrenis ad altiora conamur ascendere, flectimus Domino genua, dicente Apostolo: Ut omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 10). Tertio mensus est mille alios cubitos, et transduxit, inquit, me per aquam usque ad renes. His enim gradibus ad sublimia pervenimus: quae tamen ipsa sublimia usque ad lumbos et renes perveniunt, ut omnis in nobis ignobilis libido truncetur; et possideamus sanctificationem corporis, sine qua nemo videt Deum. Unde et in hoc eodem propheta (Supra VIII): a pedibus usque ad lumbos Deus igneus cernitur. Indigent enim igne, et purgatione opera lumborum, dicente justo: Quoniam lumbi mei repleti sunt illusionibus (Ps. XXXVII, 8), per quos nobis et in die, et in noctium phantasmate illudit inimicus. A lumbis vero usque ad caput et verticem, pretiosissimo metallo electri fulgore resplendet: ut nihil in se sordidum, nihil habeat vilitatis. Unde nunc quarto dicitur: Et mensus est mille, subauditur, cubitos, torrentem (quod LXX non transtulerunt) quae non potui pertransire: multo melius quam Septuaginta qui dixerunt, et quem non potuit pertransire. Propheta enim et omnis humana natura, post lumbos torrentem cogitationum, et incentiva in corde vitiorum, non potest pertransire. Vir autem ille qui indutus erat BADDIM, et ductor prophetae, liquido pertransiit: qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (Isai. LVI). Causasque reddit, cur propheta mille quartos [Al. quarto] cubitos non potuerit pertransire: quoniam, inquit, intumuerant aquae profundae torrentis, qui non potest transvadari. Et quomodo scriptum est,

gloriantem propheta: Torrentem pertransiit anima nostra (Ps. CXXIII, 5)? Sed facile solvitur, si sciamus pro hoc scriptum esse in Hebraeo: Torrens pertransiit animam meam. De hoc torrente et Isaias loquitur: Ecce ego inclino super eos sicuti fluvium pacis, et sicut torrentem inundantem gloriam (Isai. LXVI, 12). Et in tricesimo quinto psalmo de sanctis dicitur: In protectione alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente deliciarum tuarum potabis eos; quoniam apud te est fons vitae (Psal. XXXV, 8, 9). Et in centesimo vicesimoquinto: Convertite, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro (Psal. CXXV, 5). Et super Salvatore: De torrente bibet in via (Ps. CIX, 7). Quis enim hominum gloriari potest castum se habere cor (Prov. XX)? vel ad cuius mentem per oculorum fenestras, mors concupiscentiae non introibit (Jerem. IX), et (ut parum dicam) animi titillatio? Mundus enim in maligno positus est (I Joan. V, 19); et a pueritia appositum est cor hominis ad malum, ut ne unius quidem diei a nativitate suae exordio, sine peccato sit humana conditio (Job. XV). Unde et David confitetur in psalmo: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Ps. L, 7). Non iniquitatibus matris meae, vel certe meis, sed in iniquitatibus humanae conditionis. Unde et Apostolus dicit: Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam super eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae (Rom. V, 14). Quod cubitos genere masculino, et non neutrali, cubita dicimus, juxta regulam grammaticorum, et in superioribus docui, non nos ignorantia hoc facere, sed consuetudine propter simplices quosque et indoctos, quorum in congregatione Ecclesiae major est numerus.

(Vers. 6 seqq.)

Et dixit ad me: Certe vidisti, fili hominis; et eduxit me, et convertit ad ripam torrentis (sive fluminis). Cumque me convertissem (sive convertisset), ecce in ripa torrentis

(sive fluminis) ligna multa nimis (sive arbores multae nimis) ex utraque parte. Et ait ad me: Aquae istae quae egrediuntur ad tumulos sabuli Orientalis, et descendunt ad plana deserti (sive aqua ista quae egreditur in Galilaeam, quae vergit ad Orientem, et descendit ad Arabiam), intrabunt mare, et exhibunt, et sanabuntur aquae. Et omnis anima vivens (vel animalium) quae serpit (sive serpentium), quocumque venerit torrens (sive fluvius), vivet: et erunt pisces multi satis postquam venerint illuc aquae istae: et sanabuntur, et vivent omnia ad quae venerit torrens (sive fluvius). Et stabunt super illas piscatores ab Engaddi usque ad Engallim, siccatio sagenarum erit. Plurimae species erunt piscium ejus: sicut pisces maris magni, multitudinis nimiae. In his autem quae egrediuntur ripas et sunt palustria, non sanabuntur, quia in salinas dabuntur. Et super torrentem (sive fluvium) orietur in ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomiferum (sive frugiferum), non defluet folium ex eo (sive non inveterascet ex eo): et non deficiet fructus ejus. Per singulos menses afferet primitiva (sive innovabuntur omnia); quia aquae ejus de sanctuario egredientur, et erit fructus ejus in cibum, et folia ejus ad medicinam (sive et ascensio ejus ad sanitatem).

Totum capitulum quamquam prolixum sit, simul ponere volui, ne sensum legentis interrumperem, et lectionis ordo divisus in partes, audientis intelligentiam conturbaret. Primumque dicendum, quod pro torrente in Hebraico dicitur NEHEL, et Graeco sermone --- appellatur, LXX flumen transtulerunt. Deinde pro Galilaea, quae Hebraice dicitur GALILA, Aquila --- interpretatus sit, quod tumulos significat arenarum; Symmachus --- quod possumus transferre confinium. Pro Arabia quoque Symmachus, inhabitabilem; Aquila, humilia vel plana; Theodotio, Araba transtulerunt. Dicamus ergo quid nobis videatur in singulis. Vir ille qui erat dux Ezechielis, commonet prophetam, ut diligentius intueatur et videat, et occulta mysteria oculis mentis attendat. Vocat autem

filium hominis, vel in figuram Domini Salvatoris; et enim Ezechiel interpretatur, fortitudo, vel imperium Dei: vel certe ad commotionem fragilitatis humanae; ne obliviscatur conditionis suae, dum ei magna monstrantur: et commonitum ducit, atque convertit ad ripam torrentis, ut quoniam mediam profunditatem transire non potuerat [Al. poterat], saltem ea quae in ripis sunt recognoscat. Cumque, ait, me convertissem, sive ille me convertisset, qui ductor erat et monitor; ecce in ripa torrentis, sive fluvii, ligna multa, vel arbores plurimae nimis ex utraque parte. Torrens iste qui pro aquarum abundantia fertur more torrentis, et suscipit de coelo pluvias, de quo in praeterita diximus lectione, ipse a LXX appellatur fluvius, eo quod perpetuas aquas habeat: nec de pluviis hinc inde collectas, sed de vivo et perpetuo fonte manantes. De quo fluvio multa in Scripturis sanctis legimus; sed in praesentiarum pauca dicenda sunt, ac primum illud: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4). Et in alio loco: Flumen Dei repletum est aquis, praeparasti cibum eorum, quia sic est praeparatio tua (Ps. LXIV, 10). Rursumque pluraliter: Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas, a vocibus aquarum multarum: Mirabiles elationes maris (Ps. XCII, 2-4). Et in Isaia: Faciam in deserto viam, et in invio flumina (Isai. XLIII, 19). Et in alio ejusdem loco manifestius: Apparebit in Sion fluvius decurrens gloriosus in terra sitiendi (Isai. XLIV, 3). Super hunc fluvium erant arbores plurimae ex utraque parte ripae; ut inter duo scilicet Instrumenta, vetus et novum, clausus curreret fluvius. Ligna autem multa, vel arbores plurimas et multas nimis, illas arbitror quas in paradiso Scriptura commemorat pomis variis abundare; docetque prophetam ductor praevious et magister, et dicit: Aquae istae quae egrediuntur, vel in Galilaeam gentium, juxta LXX, vel (ut verius in Hebraeo continetur) ad tumulos sabuli Orientalis, et descendunt ad plana deserti, vel ad Arabiam, intrabunt mare, vel ad exitus maris, et sanabuntur aquae. Aquas vel baptismi gratiam, vel Evangelicam significare doctrinam, dudum

diximus. Quae si egrediantur de limine templi Domini, et Apostolicam teneant disciplinam, tumulos sabuli, steriles prius, et infertiles faciunt esse frugiferos, et omnia plana atque deserta ita irrigantur, ut exprimant in se Jerichontini fluvii sacramentum (IV Reg. II): quem Elisaeus Evangelico et Apostolico curavit sale, intantum ut ubi prius sterilitas fuerat et mors, ibi ubertas esset et vita. Nec solum deserta sanarunt, sed intrant mare Orientale, mare videlicet mortuum in quo nihil poterat esse vitale, et mare amarissimum, quod Graece --- id est, stagnum bituminis vocant. Mirumque in modum aquis Evangelicis aquae sanantur mortuae, quae ab eo quod nihil in se vitale habeant, nomen mortis sortitiae sunt. Non enim noverant eum qui dicit: Ego sum vita et veritas (Joan. XIV, 6). Et revera juxta litteram huc usque nihil quod spiret, et possit incedere, prae amaritudine nimia, in hoc mari reperiri potest: nec cochleolae quidem parvique vermiculi et anguillae, et caetera animantium sive serpentium genera, quorum magis corpuscula possumus nosse quam nomina. Denique si Jordanis auctus imbribus pisces illuc influens rapuerit, statim moriuntur, et pinguibus aquis supernatant. Cum haec itaque nihil utilitatis habeant, ut simplex sermo testatur, etiam si facta fuerint, quod stulta Judaeorum superstitio credit, juxta intelligentiam spiritalem Domini torrente curatae, habebunt pisces plurimos, et vivent omnia ad quae torrens iste pervenerit; ita ut piscatores stent super ripas ab Engaddi, usque ad Engallim: quorum prius fontem, sive oculum haedi: sequens fontem oculumve vitulorum sonat. Engallim enim in principio est maris Mortui, ubi Jordanis ingreditur. Engaddi vero, ubi finitur atque consumitur. Mare autem Mortuum illud puto esse, de quo Zacharias loquitur: In die illa egredietur aqua vivens de Jerusalem, et medium ejus in mare primum (Zach. XIV, 8). Daniel quoque in haec verba consentit: Videbam, et ecce quatuor venti coeli innitebantur in mari magno (Dan. VII, 2). Et David: Mirabiles elationes maris (Psal. XCII, 4). Et ex persona Salvatoris in psalmo: Veni in profundum maris et

tempestas demersit me (Psal. LXVIII, 2). Rex quoque Aegypti juxta eundem Ezechielem draco appellatur (Ezech. XXXII), qui habitat in mari, et ventilat fluminibus quasi cornibus suis. Et iterum, Hoc mare magnum et spatiosum (Psal. CIII, 25). Quod quamdiu non susceperit in se aquas fluminis, sive torrentis, omne quod in se habet, mortificat; sed Dominus de quo dictum est, Percutiet, et curabit post duos dies, et in die tertio surgemus, et vivemus in conspectu ejus (Osee VI, 23), Ipse loquitur in eodem Propheta Osee: Ego colligavi Ephraim, suscepi eum in brachio meo, et non cognoverunt, quia sanavi eos in corruptione hominis (Osee XI, 9); qui vulneratus est propter peccata nostra, et infirmatus pro iniquitatibus nostris. Disciplina pacis nostrae super eum, et livore ejus sanati sumus (Isai. LIII, 5). Ipse istud mare quod est salsissimum, et nimia amaritudine mortuum, sua morte sanavit, qui dicit per Isaiam: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me; sanare eos qui contriti sunt corde (Isai. LXI, 1). Unde et per Jeremiam clamitat: Convertimini, filii convertentes, et sanabo contritiones vestras (Jerem. III, 22). Dixit enim populus impatiens, et dolorem vulnerum suorum diutius ferre non sustinens: Transivit aestas, pertransiit messis, et nos salvati non sumus. Unde respondit eis Dominus: Numquid resina non est in Galaad, aut medici non sunt ibi? Quare non ascendit sanatio filiae populi mei (Jerem. VIII, 22)? Et ipse Jeremias vociferatur, et dicit: Sana me, Domine, et sanabor: salvum me fac, et salvus ero (Jerem. XXVII, 14). Denique angeli qui praesides erant populi Judaeorum eo tempore quando clamavit multitudo insipiens, et ait, Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. XXVII, 25); et, Velum templi scissum est, et omnia Hebraeorum sacramenta reserata, responderunt praecipienti Domino, atque dixerunt: Curavimus Babylonem, et non est sanata: relinquamus eam (Jerem. LI, 9), urbem videlicet confusionis atque vitiorum. Unde et Josephus in sua narrat Historia, quod postquam Dominus crucifixus est, et velum templi scissum est, sive liminare

templi fractum corruit, audita sit vox in adytis templi virtutum coelestium, Transeamus ex his sedibus. Hoc totum non superfluo, sed necessario dictum sit, quia mare Mortuum, influente in se flumine Domini, dicitur esse curatum. Super hoc mare ab Engaddi, oculo et fonte haedi, qui pro peccato semper offertur ad Engallim, fontem vitulorum, qui mactantur Domino, et imitantur vitulum cornua efferentem et ungulas, qui in typo Salvatoris ad altare mactatur, erunt piscatores, quibus loquitur Dominus Jesus: Venite ad me, et faciam vos piscatores hominum (Matth. IV, 19): de quibus et Jeremias: Ecce ego, inquit, mittam piscatores (Jer. XVI, 16). Et plurimae species, immo genera piscium erunt in mari quondam mortuo. Quos pisces ad dexteram partem jubente Domino extraxit Petrus, et erant centum quinquaginta tres: ita ut prae multitudine eorum retia rumperentur (Joan. XXI). Aiunt autem qui de animantium scripsere naturis et proprietate, qui --- tam Latino, quam Graeco didicere sermone, de quibus Oppianus Cilix est, poeta doctissimus, centum quinquaginta tria esse genera piscium quae omnia capta sunt ab apostolis, et nihil remansit incaptum, dum et nobiles et ignobiles, divites et pauperes, et omne genus hominum de mari hujus saeculi extrahitur ad salutem. Quod autem sequitur: In littoribus ejus, et in palustribus, sive in his quae extra littora egrediuntur, aquae non sanabuntur, illud latenter ostendit, quod qui in Noe arca non fuerit, pereat regnante diluvio: et quos iste fluvius non attigerit, non suscipiant sanitatem; sed in salinas, inquit, dabuntur, juxta illud quod scriptum est: Pestilente flagellato, stultus sapientior erit (Prov. XIX, 25). Erudiunt enim bonos exempla pejorum. Sive in salinas dabuntur, juxta illud quod in Evangelio scriptum est: Bonum est sal: si autem sal infatuatum fuerit, in nihil est utile (Matth. V, 13): ut in perpetuum frugibus careant et virore. Quod et urbs post ruinam sale conspersa demonstrat. Super torrentem vero sive fluvium orietur in ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomiferum, sive ut omnes voce consona

transtulerunt, --- quod cibum et escam tribuit, et quod mandi potest: appellaturque lingua Hebraica, MACHAL et nihil juxta Septuaginta veterascet in eo, sed quotidie innovabuntur fruges ejus, sive non defluet folium ex eo, et non deficiet fructus ejus; juxta illud quod in primo psalmo scriptum est. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non defluet (Psal. I, 3). Per singulos, inquit, menses afferet primitiva, sive ut in LXX scriptum est: Fructus ejus in renovatione sui primitiva dabit; ut omnes credentium fructus primitivae sint, et singuli menses singulis apostolis deputentur. Hoc autem eveniet, quoniam aquae ejus de sanctuario egredientur: Ne putemus riparum esse, vel arborum, aut mensium, tantarum frugum abundantiam, reddit causas ubertatis, et infert: Quia aquae ejus de sanctuario egredientur. Non ergo volentis neque currentis, sed miserentis Dei est (Rom. IX, 16). Horum omnium lignorum principatum tenet lignum vitae, quod intelligitur sapientia, de qua scriptum est: Lignum vitae est omnibus credentibus in eam (Prov. III). Illudque quod dicitur: Et erunt fructus ejus in cibum, et folium ejus ad medicinam, divinorum librorum sacramenta demonstrat: quorum alterum pertinet ad litteram, alterum ad spiritum: ut verba simplicia intelligamus in foliis, in fructibus vero sensum latentem. Sicut enim scientia Scripturarum ducit ad regna coelorum; et praebet nobis panem qui dicit. Ego sum panis, qui de coelo descendi (Joan. VI, 41): sic folia ejus moralem doctrinam continent, et tribuunt sanitatem, ut peccantium curent vulnera. Pro foliis quae Hebraice dicuntur ALE, propter verbi et vocis similitudinem, LXX ascensionem transtulerunt, quod et ipsum sic edisseri potest, ut post cibos fructuum, verborum monitis ad coelestia conscendamus.

(Vers. 13, 14.)

Haec dicit Dominus Deus: Hic est terminus in quo possidebitis terram in duodecim tribubus Israel, quia Joseph duplicem funiculum habet. Possidebitis autem eam singuli aequae ut frater suus, in quam levavi manum meam, ut darem patribus vestris: et cadet terra haec vobis in possessionem. Pro eo quod nos diximus, quia Joseph duplicem funiculum habet, LXX transtulerum, augmentum funiculi. Etenim Joseph interpretatur augmentum; rem intelligentes pro nomine, et lectoris animum confundentes. Subtracta enim Levitica tribu, et templi sacrificiis delegata, remanebant undecim tribus, quarum tribus Joseph divisa est in duas, Ephraim, et Manasse, qui dixerunt ad Josue filium Nun: Quare dedisti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantae multitudinis, et benedixerit mihi Dominus? Quibus respondit Josue: Si populus multus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pherezaei et Raphaim, quia angusta est tibi possessio montis Ephraim (Jos. XVII, 14, 15). Et iterum: Dixitque Josue ad domum Ephraim et Manasse: Populus multus es, et magnae fortitudinis: non habebis sortem unam, sed transibis ad montem, et succides tibi atque purgabis ad habitandum spatia, et poteris ultra procedere, cum subverteris Chananaeum, quem dicis ferreos habere currus, et esse fortissimum (Ibid., 27). Hoc propterea dixerim, quia nunc Scriptura commemorat Joseph, hoc est, Ephraim et Manasse duplicem habere funiculum. Singulae autem tribus juxta multitudinem suam, aequalia accipiunt, terrae spatia, nequaquam arbitrio dividendis, sed sorte quae in Domini potestate consistit. Denique et ipse Josue qui divisor terrae fuit, non propriam sibi separavit terram, ne optimam elegisse videretur; sed accepit a principibus omnium tribuum Thamnathsareth in monte Ephraim.

(Vers. 15 seqq.)

Hic est autem terminus terrae ad plagam Septentrionalem, a mari magno, via Ethalon venientibus

Sadada, Emath, Berotha, Sabarim, quae est inter medium Damasci, et confinium Emath: domus Tichon, quae est juxta terminos Auran (sive Auranitidis). Et erit terminas a mari usque ad atrium Enon (sive Seraranan) terminus Damasci: et ab Aquilone ad Aquilonem, terminus Emath plaga Septentrionalis.

Inter descriptionem terrae sanctae duodecim tribuum Josue filii Nun, et quae nunc per Ezechielem fieri imperatur, hoc interest, quod ibi inter tribus sorte terra dividitur, hic Domini jubentis arbitrio delegatur. In Numerorum igitur libro (Num. XXXIV), in quo omnis terra repromissionis per quatuor plagas brevi sermone dividitur, ab Aquilone, id est, plaga Septentrionali ista descriptio est: Porro ad Septentrionalem Plagam a mari magno termini incipient, pervenientes usque ad montem altissimum, a quo venient in Emath, usque ad terminos Sadada, ibunt confinia usque Zephrona et villam Enam, sive Aser Enon. Dicuntque Hebraei Septentrionalem plagam incipere a mari magno, quod Palaestinae, Phoenicis, et Syriae quae appellatur Coele, Ciliciaeque praetenditur littoribus, et per Aegyptum tendit ad Libyam. Quod autem dicit: Pervenient termini usque ad montem altissimum (Num. XXXIV, 7), iidem Hebraei autumant, vel Amanum montem significari, vel Taurum, quod nobis videtur verius. A quo, inquit, venies in Emath, quae nunc Epiphania nominatur, ab Antiocho crudelissimo tyrannorum nomine commutato: nam cognomentum habuit ---. Usque ad terminos, inquit, Sadada, qui locus et in praesenti Ezechielis ponitur lectione, ibunt confinia usque Zephrona, quam urbem hodie Zephyrium oppidum Ciliciae vocant. Hoc autem quod sequitur: Et villa Enam, pro quo in Hebraico scriptum est, ASER ENON, sive Enan, et praesens continet locus. Et interim secundum historiam breviter strinxisse sufficiat, et tam Numerorum, quam Ezechielis descriptionem sibi ex latere copulasse: ut prudens lector intelligat, in quibus, vel eadem, vel vicina, vel diversa commemorarint. Nunc interpretatis nominibus

singulorum, sequamur anagogen, et quid nobis videatur in singulis, praebente Domino, disseramus. Ethalon interpretatur, incunabula moeroris: Sadada, latus ejus, a latere, non a latitudine intellige: Emath, furor, qui Graece dicitur, *χόλος*: Berotha, putei: Sabarim, circuitus montium: Damascus, sanguis sacci et osculi, sive poculi. Domum autem, sive atrium Thicon, Symmachus interpretatur, atrium medium, quod pergit ad terminos Auran. Igitur Thicon, medium sonat: Auran, quam LXX in Graecum vertere sermonem, Aurantidis, iracundiam. Aser, autem Enon, quae est terminus Damasci, in lingua nostra dicitur atrium fontis. Septentrionalis igitur plaga incipit a mari magno per viam Ethalon, quod interpretatur, incunabula moeroris, et per poenitentiam venit ad Sadada, ubi est ex latere declinatio. Intelligimus enim impendentem nobis Emath, hoc est, indignationem Dei: sive Emath, veritate comperta, aperiuntur nobis putei Berotha, quos foderunt principes, Abraham, Isaac, et Jacob: longoque circuitu pervenimus ad montes Sabarim, qui positi sunt inter Damascum, hoc est, sanguinem cilicii, et confinium Emath, ut supra diximus, veritatis. Sicut enim per moerorem declinamus mala impendentia, et ex latere devitamus: sic post sanguinem, et cilicium vitae sanguinariae, antequam veniamus ad confinia Emath, circumimus et pervenimus ad montes, de quibus scriptum est: Montes in circuitu ejus, Et Dominus in circuitu populi sui (Psal. CXXIV, 2). Qui locus appellatur, atrium Thicon, hoc est, atrium medium, ut interpretatus est Symmachus, juxta terminos Auran, quod iracundiam sonat, et cum propheta dicamus: Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei (Mich. IV, 9). Et a mari usque terminos Damasci; in quo et apostolus Paulus (Act. IX) a furore Judaico et effusione Ecclesiastici sanguinis, lumen caecitate conspexit, et assumpto cilicio persecutionis veteris, Evangelium praedicavit, ut perveniret ad atrium fontis aeterni, et in Aquilone quondam positus, apprehenderet terminum veritatis.

(Vers. 18.)

Porro plaga Orientalis de medio Auran, et de medio Damasci, et de medio Galaad, et de medio terrae Israel: Jordanis disterrinans, ad mare orientale metiemini etiam plagam Orientalem.

Pro quo in Numerorum libro ita scriptum reperi: Inde metientur fines contra Orientalem plagam de villa Enan, hoc est, Aser Enon, usque Sephama: et de Sephama descendunt termini Rebla contra fontem: inde pervenient contra Orientem in mare Chenereth, et tendent usque ad Jordanem, et ad ultimum cludentur mari. Supra dixerat: Et erit terminus a mari usque ad Aser Enon, terminus Damasci (Num. XXXIV, 10, 11). A fine igitur Septentrionalis plagae, hoc est, atrio Enan, tendunt fines juxta Numerorum librum usque Sephama, quam Hebraei Apamiam nominant: et de Apamia descendunt termini in Rebla, quae nunc Syriae vocatur Antiochia. Et ut scias Reblam hanc significare urbem, quae nunc in Syria Coele nobilissima est, sequitur: Contra fontem, quem perspicuum est significari Daphnem: de quo fonte supradicta urbs aquis abundantissimis fruitur. Hic autem focus a Cneo Pompeio, qui primus Judaeam Romano subegit imperio, militari manu consitus est; et ab eo juxta fabulam poetarum, Daphnes nomen accepit, ob lauros et cyparissos, quae arbores in ipso loco frequentissimae sunt. Inde, inquit, pervenient termini contra Orientalem plagam ad mare Chenereth, usque ad stagnum Tyberiadis. Mare autem dicitur, cum habeat dulces aquas, juxta idioma Scripturarum, quo congregationes aquarum appellantur maria. Et tendent, inquit, termini usque Jordanem, et ad ultimum cludentur mari, vel mari mortuo, vel ut alii putant, lingua maris Rubri, in cujus littore Ahila posita est, ubi nunc moratur Legio, et praesidium Romanorum. Hoc juxta Numerorum librum dictum sit. Juxta Ezechielem vero de medio Auran: quod est oppidum Damasci in solitudine, et de medio Galaad, qui mons Libani collibus copulatus cecidit in sortem Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse, et est a tergo

Phoenicis et Arabiae: ad quem montem pervenit de Charris profectus Jacob, et comprehensus est a Laban (Gen. XXXI), de quo et Jeremias loquitur: Galaad, tu mihi initium Libani (Jerem. XXII), quam cepit de Amorrhaeorum regione Galaad filius Machir, filii Manasse: finisque hujus plagae, Jordanis fluvius disterminans, et mare Orientale, quod in hoc loco mare Mortuum, non linguam maris Rubri intelligunt. Dicamus juxta tropologiam: Post terminos Aquilonis longo circuitu per Ethalon, et Sadada, et Berotha, Sabarim quoque, Thicon, et Auran, et Damascus, et atrium Enon, ad Emath usque pervenit orientalis plaga: de medio iracundiae Auran, et de medio Damasci sanguine videlicet poenitentiae, et de medio Galaad, quod interpretatur revelatio, vel tumulus testimonii; ut post iram et poenitentiam, spem salutis ostendat: et de medio terrae Israel, quae visionem continet pacis, usque ad dulcissima Jordanis fluentia pertingat: quae longe separato mari lumen Orientis consequitur, ita ut fluvio Jordanis, qui interpretatur rivus judicii, et Orientis termino finiatur. Quod autem in LXX ponitur *οὐνικῶνος*, id est, palmeti, in Hebraico non habetur: pro quo nos, metiemini interpretati sumus: Errorque manifestus, quod pro THAMODDU litterae decepti similitudine, daeth et res, legerunt THAMORRU.

(Vers. 19.)

Plaga autem Australis meridiana a Thamar usque ad aquas contradictionis (sive ad aquas Mariboth: hoc enim contradictio, sive --- hoc est jurgia sonat). Cades quoque et torrens, usque ad mare magnum: et haec est plaga ad meridiem Australis.

Pro quo in Numerorum libro ita scriptum est: Incipiet a solitudine Sin, quae est juxta Edom, et habebit terminos contra Orientem mare [Al. additur salsissimum], qui circuibunt Australem plagam per ascensum Scorpionis,

ita ut transeant Senna, et pervenient in Meridie usque ad Cadesbarne: unde egredientur confinia ad villam nomine Addar, et tendent usque ad Asemona: ibitque per gyrum terminus ab Asemona usque ad torrentem Aegypti, et maris magni littore finietur (Num. 34, 3, 4 et 5). Quod breviter hoc significat (ne per occasionem Ezechielis, ad expositionem videamur Numerorum transisse latissimam), a solitudine Sin, quae est juxta Edom, et mari Rubro terminum circuire, et per ascensum Scorpionis, et per Senna et Cadesbarne, et atrium Addar, et ab Asemona pervenire usque ad torrentem Aegypti, qui juxta urbem Rhinocoruram mari influit. Hic vero terminus plagae australis, hoc est meridianae, incipit a Thamar, quae urbs in solitudine est, quam et Salomon miris operibus exstruxit, et hodie Palmyra nuncupatur: Hebraeoque sermone THAMAR dicitur, quae in lingua nostra, palmam sonat, usque ad aquas contradictionis Cades, quam in deserto esse non dubium est, et torrens ingrediens mare magnum, hoc quod Aegypti Palestinaeque praetendit littoribus, et haec est plaga Australis ad Meridiem. Post plagam ergo Aquilonis et Orientis, quando ortus nobis fuerit sol justitiae, accipimus Meridianam plagam, quando eorum nobis desuper lumen infunditur, et cum Abraham inimus convivium (Gen. XIX), et inebriamur vino, quod laetificat cor hominis (Ps. CIII), cum Joseph et fratribus ejus (Gen. XLIII). Incipit autem ista possessio, et hi termini Thamar, a palma videlicet victoriaeque vitiorum, usque ad aquas contradictionis. Semper enim virtutibus contradicitur. Unde et praedicationi Evangelicae, Judaei contra Paulum disserentes, in toto orbe asserunt contradici (Act. XV). Et in Evangelio legimus, Simeone dicente: Hic erit in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum, cui contradicetur (Luc. II, 34). Omnis autem contradictio est sanctitatis, quod interpretatur Cades, dicente Psalmista: Concutiet Dominus desertum Cades (Ps. XXVIII, 8); quod videlicet primum non habebat Domini sanctitatem: sed concussum est atque commotum, ut reciperet hospitem Deum, qui dicit: Super quem

requiescit [Al. requiescet] spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea (Isa. LXVI, 2)? Post desertum Cades, usque ad mare magnum in meridie, plagae Australis torrens est, de quo supra diximus; qui non de terra, sed de coelo pluvias habet diversarum virtutum varietate collectas:

(Vers. 20.)

Et plaga maris, mare magnum a confinio per directum, donec venias Emath, haec est plaga maris.

De qua manifestius et brevius scribit Numerorum liber. Plaga autem occidentalis a mari magno incipiet, et ipso fine concludetur, hoc est, de mari usque ad mare: ad torrentem [Al. a torrente] videlicet Rhinocorurae, qui influit in mare, usque ad eum locum qui est contra Emath urbem Syriae, de qua supra diximus. Occidens autem juxta leges tropologiae semper in mari est: semper in salo et fluctibus, ubi quotidie naufragia suscitantur, et miserorum neces, et divitiarum et mercium amissio, et tamen quum haec omnia patientia fregerimus, venimus per directum ad Emath, hoc est, ad Domini veritatem, qui victis persecutionibus, aeterna nobis praemia repromisit.

(Vers. 21 seqq.)

Et dividetis terram istam vobis per tribus Israel, et mittetis eam in haereditatem vobis, et advenis qui accesserint ad vos, qui genuerint filios in medio vestri, et erunt vobis sicut indigenae inter filios Israel: vobiscum dividet possessionem in medio tribuum Israel. In tribu autem quacumque fuerit advena, ibi dabitis possessionem illi, ait Dominus Deus.

Per hoc capitulum discimus (et decutitur supercilium Judaeorum) nihil inter Israel et gentium populum esse divisum. Si enim advenis et alienigenis cum his qui sunt

de populo Israel, hoc est indigenis, terra dividatur; nulli dubium eamdem esse haereditatem populi gentium et populi Judaeorum: si tamen conversi fuerint ad cultum Dei Israel, quod proprie nomen possidet Christianum, habentibus Judaeis Legis litteram, et nobis spiritum: illisque tenentibus membranas, et nobis eum qui scriptus est in membranis. Et apud Moysen sorte terra dividitur; hic autem, ut diximus, Domini judicio delegatur: unaque possessio est advenae et Israeli, et in singulis tribubus datur haereditas, jubente Domino Deo.

(Cap. XLVIII.---Vers. 1 seqq.)

Et haec nomina tribuum, a finibus Aquilonis juxta viam Ethalon pergentibus Emath atrium Enon, terminus Damasci ad Aquilonem juxta Emath: et erit ei a plaga plaga orientalis mare, Dan una. Et a termino Dan a plaga Orientali usque ad plagam maris, Aser una. Et super terminum Aser a plaga Orientali usque ad plagam maris, Nephthali una. Et super terminum Nephthali a plaga Orientis usque ad plagam maris, Manasse una. Et super terminum Manasse a plaga Orientali usque ad plagam maris, Ephraim una. Et super terminum Ephraim a plaga Orientali usque ad plagam maris, Ruben una. Et super terminum Ruben a plaga Orientali usque ad plagam maris, Juda una.

Descripta terrae sanctae possessione, tam juxta praesentem Ezechielis prophetiam, quam juxta Numerorum librum: nunc singularum tribuum a plaga Orientali, usque ad plagam Occidentis, id est, maris possessio describitur: et primum fines accipiunt ab Aquilone juxta viam Ethalon pergentibus Emath, atrium sive Aser-Enon terminum Damasci ad Aquilonem juxta Emath, de quibus ante jam diximus. Incipit autem primum tribus Dan: secunda Aser: tertia Nephthali: quarta Manasse: quinta Ephraim: sexta Ruben: septima Judae, hoc est, a sinistra parte, et completur numerus

septenarius. Deinde primitiae sacerdotum, et Levitarum, et sanctuarium Domini in medio, sanctumque sanctorum. Urbs quoque ipsa describitur per singula latera in quadrum, quatuor millia et quingentos habens calamos. Suburbana quoque sacerdotum et Levitarum per ordinem describuntur, et possessio principis. Rursumque a parte dextera succedunt quinque tribus a plaga similiter Orientis, usque ad plagam Occidentis, quarum prima est Benjamin: secunda Simeon, suam specialiter habens possessionem, et nequaquam ut prius mixtam cum Juda: tertia Isachar: quarta Zabulon: quinta Gad: portaeque civitatis ternae per singulas plagas: et nomen ipsius civitatis, quod in fronte Pontificis auri lamina continetur. De quibus universis in suis disseremus locis. Hocque notandum, quod quadraginta octo civitatum, quae in Numerorum volumine tribui Leviticae dantur ad habitandum cum suburbanis suis, hic silentur nomina, et civitates fugitivorum: quarum tres trans Jordanem, Bosor videlicet, et Ramoth, et Gaulon in duabus et dimidia tribu datae sunt: et tres intra Jordanem, Cades videlicet, et Sichen, et Cariatharbe. Neque enim opus erat in descriptione mystica, et habitatione sanctorum, et conversatione perfecta, fugitivorum describi auxilia, quibus Israel indiguit adhuc in terra positus, et per multos labores atque discrimina ad hanc civitatem venire festinans, et in singulis sanctis loquens: Advena sum atque peregrinus sicut omnes patres mei (Ps. XXXVIII, 13). Et in alio loco: Habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea (Ps. CXIX, 5).

(Vers. 8, 9.)

Et super terminum Juda a plaga Orientali usque ad plagam maris, erunt primitiae quas separabitis, viginti quinque millia latitudinis et longitudinis: sicut singulae partes a plaga Orientali usque ad plagam maris, et erit sanctuarium in medio ejus. Primitiae quas separabitis Domino, longitudo viginti quinque millibus, et latitudo

decem millibus. Superfluum est disserta disserere, et in quibus supra laboravimus, quasi non sint dicta, iterum laborare. Post septem tribuum terminos, ab Oriente usque ad Occidentem describuntur primitiae; quarum latitudo teneat viginti quinque millia calamorum: longitudo vero sicuti tenent singulae tribus ab Oriente, usque ad mare, cujus longitudinis incertus est numerus. Neque enim in singularum descriptione tribuum, mensura descripta est. Sin autem latitudo habet viginti quinque millium calamorum, conjici datur, multo majorem esse numerum longitudinis, quae semper major est latitudine. In medio autem sanctuarium ponitur juxta primitias, quae sunt Domino separatae, longitudinis viginti quinque millium calamorum, et latitudinis decem millium: quae legens nihil aliud possum dicere, nisi illud Apostoli: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia judicia ejus et investigabiles viae ejus (Rom. XI, 33)! Et in alio loco: Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo et longitudo, et sublimitas, et profundum: scire etiam supereminentem scientiae charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei (Ephes. III, 18): Vigésimum quintum autem numerum referri ad sensus, de quibus dictum est: Sensum divinum possidebitis, et decem millium, ad perfectam consummatamque virtutem, quae Decalogo veteris Instrumenti, ad Evangelicum perveniat sacramentum, et prius brevi sermone perstrinximus, et hic ex parte commonebimus. Si enim ab uno addens numero, ad quatuor pervenias, denarium implebis numerum; atque ita fiet, ut et vetus Testamentum constringatur in novo, et novum in veteri dilatetur.

(Vers. 10 seqq.)

Haec autem erunt primitiae sanctuarii Sacerdotum; ad Aquilonem longitudinis viginti quinque millium, et ad mare latitudinis decem millia, sed et ad Orientem latitudinis decem millia, et ad Meridiem longitudinis

viginti quinque millia: et erit sanctuarium Domini in medio ejus. Sacerdotibus erit sanctuarium de filiis Sadoc, qui custodierunt caeremonias meas, et non erraverunt cum errarent filii Israel, sicut erraverunt Levitae. Et erunt eis primitiae de primitiis terrae sanctum sanctorum, juxta terminum Levitarum. Quatuor primitiarum sanctuarii describuntur plagae, quae non ad populum, nec ad vulgus ignobile, neque ad Levitas, inferiorem gradum, sed proprie ad cultum pertinent sacerdotum: Aquilonis videlicet, et Occidentis, et Orientis, et Austri: et per partes profectuum ordo narratur, ut Aquilonis frigora relinquentes, veniamus ad Occidentem: quod scilicet occidant nobis vitia atque intereant, et inde transeamus ad Orientem: ortoque nobis sole justitiae, veniamus ad Meridiem, in quo clarissimum lumen, atque perfectum est: et tam ab Aquilone usque ad mare, quam ab Oriente usque ad Meridiem, viginti quinque millia longitudinis, et latitudinis decem millia sint: ut ubique eadem longitudinis, et latitudinis mensura servetur. Sanctuarium autem, id est, Templum Domini, in medio erit primitiarum Sacerdotalium, et aequo latere ex omni parte vallabitur.

Et quod dixerat: Hae autem erunt primitiae sanctuarii Sacerdotum, ne communi vocabulo omnes Sacerdotes vindicarent sibi hujus loci possessionem, et caeremonias observandas, ponit specialiter inferens: Sacerdotibus sanctuarium erit de filiis Sadoc, qui interpretatur, justus; de quo dicitur: Justus Dominus, et justitias dilexit: aequitatem vidit vultus ejus (Ps. X, 8). Pro quo Sadoc, LXX scribunt Sadduc. Iste Sadoc loquitur in Evangelio: Non enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. V, 22). Et de hoc sub nomine Salomonis mystice Propheta decantat: Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Ps. LXXI, 1). Illi autem sacerdotes Domini sanctuarium possidebunt, et custodient caeremonias ejus: qui non erraverunt cum errarent filii Israel atque Levitae, de quibus in superioribus disputatum est: qui non offerunt victimas,

sed privilegio nominis, et erroris sui humilitate contenti, semper loquuntur in corde: Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra [Al. coram] me est semper (Ps. L, 4). Audiat hoc sacerdotalis gradus, et Arianae persecutionis ardore superatus, ac verae postea fidei, ne opibus careat, potentia colla submittens, sufficere sibi si non expellatur ex templo, si pristini nominis umbram quamdam et imaginem teneat, et non resupinus ructans delicias, quasi immaculatus et purus de excelso throno nobis imperitiae suae, et barbarae garrulitatis ructet nauseam. Erunt, inquit, eis primitiae de primitiis terrae, hoc est sacerdotibus: et qui non erraverunt, cum errarent filii Israel et Levitae. Primitiae autem de primitiis, sicut decimarum decimae, sanctumque sanctorum, juxta terminum Levitarum: ut habent quidem Levitae confinia sacerdotum, sed umbilicum, id est, medium ejus, et ipsam possessionem tenere non valeant.

(Vers. 13 seqq.)

Sed et Levitis similiter juxta fines sacerdotum viginti quinque millia longitudinis, et latitudinis decem millia: omnis longitudo viginti quinque millium, et latitudo decem millium. Et non venundabunt ex eo, neque mutabunt (sive metientur) nec transferentur primitiae terrae (sive auferentur), qui sanctificatae sunt Domino. Quinque millia autem quae supersunt in latitudine per viginti quinque millia, profana erunt urbis in habitaculum, et in suburbana: et erit civitas in medio ejus. Quod nos vertimus in profanum, pro quo Aquila βέβηλον, Symmachus et Theodotio --- transtulerunt; LXX dixere --- quod antemurale possumus dicere. Profanum autem est et laicum, id est, vulgare, quod omni populo habitare passim licet. Illud autem quod dixerunt LXX: Nec mensurabitur, nec auferetur, pro eo quod nos diximus, non mutabitur, nec transferetur, sensum non habere, perspicuum est. Describitur quoque Levitarum possessio,

quae vicina quidem est finibus sacerdotum, et eadem
 habet spatia in longitudine, et in latitudine pro
 multitudine Levitarum, quae habet paucitas Sacerdotum,
 sed tamen propriis utitur terminis, et intelligit se a
 Sacerdotali gradu esse disjunctam: ad decutiendam
 superbiam ministrorum, qui ignorantes humilitatem status
 sui, ultra Sacerdotes, hoc est presbyteros, intumescunt, et
 dignitatem non merito, sed divitiis existimant. Certe qui
 primus fuerit ministrorum, quia (Al. qui) per singula
 concionatur in populos, et a Pontificis latere non recedit,
 injuriam putat, si presbyter ordinetur: et non meminit
 mensarum et viduarum minister, in obsequium se et
 ministerium non solum Sacerdotum, sed et viduarum, et
 pauperum delegatum. Et non venundabunt, inquit, ex eo,
 neque mutabunt, ut permaneat Leviticae distributionis
 aeterna possessio, nec vincatur pretio meritum dignitatis,
 nec ab alio transferamus ad alium: quia quae sanctificata
 sunt Domino, non eorum quibus data sunt, sed ejus cujus
 nomine possidentur. Quinque millia autem quae
 supersunt in latitudine, per viginti quinque millia,
 subauditur longitudinis, profana erunt urbis: ut cunctis
 habitare liceat Israelitis, omnique de plebe: non quod
 immunda sint, aut aliquid in habitatione terrae sanctae
 contaminatum, putridum putetur et sordidum; sed quod
 praeter Sacerdotes omnibus in eis habitare permissum
 sit. Per quae intelligimus cuncta quae referimus ad
 sensus, hoc est, ad corporis voluptates, quae visu, et
 auditu, tactu, odore et sapore capimus, esse profana, et
 templi sanctimoniam non habere, nec sacerdotale esse
 privilegium [Al. sacerdotalis et privilegii], sed laicae
 vilitatis. Civitas autem erit in medio, de qua scriptum est:
 Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4). Et:
 Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth.
 V, 14): de qua dicemus in consequentibus. --- hoc est,
 antemurale, et --- , id est, spatium, quod LXX pro
 suburbanis interpretati sunt, quem sensum in hoc loco
 habeant, ignoramus.

(Vers. 16.)

Et hae mensurae ejus, ad plagam Septentrionalem, quingenti et quatuor millia: et ad plagam Meridianam, quingenti et quatuor millia, et ad plagam Orientalem, quingenti et quatuor millia: et ad plagam Occidentalem, quingenti et quatuor millia.

Quod dicit: Et hae mensurae ejus, subaudiendum est, civitatis. In fine enim praeteriti capituli positum est: Et erit civitas in medio ejus, id est, terrae. Primumque a plaga Septentrionali incipit, et e regione ponit plagam Meridianam. Rursumque par reddit pari: ut Orientali plagae e contrario ponat Occidentalem, id est, mare: singulaque latera civitatis habeant quatuor millia et quingentos calamos; qui faciunt supputatim [Al. supputati] undecim millia passuum et octoginta quinque, ut simul omnis urbs, sicut in fine hujus voluminis scribitur, per circuitum habeat decem et octo millia calamorum, qui faciunt quadraginta quatuor millia passuum, et trecentos quadraginta. Unde et quadragesimus quartus Psalmus, qui inscribitur, In finem pro his qui commutabuntur, et pertinet ad Idida, id est, ad amabilem Domini, sive ut interpretatus est Aquila, pro liliis, Symmachusque pro floribus, Ecclesiae, quae urbs Domini est, continet sacramenta, de qua scribitur in eodem psalmo: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Psal. XLIV, 10). Et iterum: Omnis gloria filiae regis intrinsecus (Ibid., 14): ut non sit similis sepulcris forinsecus dealbatis, sed et intus et foris omnia lavet paropsidis (Matth. XXIII). Cumque recesserimus ab Aquilone, vento frigidissimo, transimus ad meridiem, et post ortum in nobis lumen scientiae, occasum fortitudinum formidamus, nequaquam praeterita, sed futura considerantes, nec habentes certam virtutis possessionem, sed quotidie in oratione dicentes: Ne inducas nos in tentationem, quam ferre non possumus (Matth. LXXXVI, 13).

(Vers. 17.)

Erunt autem suburbana civitatis ad Aquilonem, ducenti quinquaginta: et ad meridiem, ducenti quinquaginta: et ad Orientem, ducenti quinquaginta: et ad mare, ducenti quinquaginta.

Pro suburbanis, quae Hebraice dicuntur MAGRAS, rursum LXX --- id est, spatium transtulerunt. Quod autem dicitur, ducenti quinquaginta per singulas plagas, subauditur calami, qui sena cubita habent, et unum palmum; et per singula latera faciunt passus sexcentos decem et septem paulo minus, et in communi mille calamos, habentes passus duo millia quadringentos sexaginta octo: quae spatia muros per circuitum ambiunt civitatis, ut inter urbem et ea quae reliqua sunt, dividant. Ex hoc ostenditur nullum de his spatiis ad exercendum opera civitatis, capiendorumque fructuum habere licentiam, sed vacare ab usu et opere hominum: ut circummuralia urbis, sponte nascentium virgultorum atque herbarum, et caeterorum quae terra gignit, habeant amoenitatem.

Quod autem reliquum fuerit in longitudine secundum primitias sanctuarii, decem millia in Orientem, et decem millia in Occidentem, erunt sicut primitiae sanctuarii: et erunt fruges ejus in cibum (vel in panes) his qui serviunt (vel operantur) civitati. Servientes autem (vel operantes) civitati, servient (vel operabuntur) ex omnibus tribubus Israel. Omnes primitiae viginti quinque millium per viginti quinque millia in quadrum, separabuntur in primitias sanctuarii, et possessionem civitatis. Post urbis sanctae descriptionem, et suburbana ejus, reliquam partem primitiarum sanctuarii decem millia calamorum in Orientem, et alia decem millia ad Occidentem tendentium, delegari vult his, qui opera civitatis exercent ad varios usus, quibuscumque urbs indiget: ut scilicet serantur, et ex frugibus quae in hoc terrae nascuntur

spatio, vescantur operarii, qui vel moenia urbis exstruunt, vel interrupta et ruinosam restituunt, ut habeat civitas cultum suum, et sarta tecta, cum poposcerit necessitas, instaurentur. Et haec [Al. hoc] non solum in Israel, vel in possessione terrae sanctae spiritualiter Ecclesiae mysterio continetur: sed in Romano quoque fieri probamus imperio, ut quaedam villae sint pertinentes ad jura urbium, vel regia munificentia, vel haereditatibus et donatione [Al. dona] multorum, ne scilicet paulatim aedificia collabantur, et aedes publicae, quae ornamento sunt civitati, longa vexentur incuria. Operarii autem, inquit, sive qui serviunt in operibus civitatis, erunt ex omnibus tribubus Israel: ut nullus se ab opere civitatis immunem putet, sed omnes certatim exstruant Ecclesiam. Quod in tabernaculo quoque factum legimus, ut pro varietate virium, alius aurum et argentum, coccum, byssum, et purpuram, variaque et diversa subtegmina: alii pelles et caprarum offerant pilos: et cum essent dona diversa pro qualitate substantiae, unum donantium esset praemium: immo majus eorum qui parva quidem obtulerint, sed majora pro viribus, in exemplum viduae pauperis, quae duo minuta in gazophylacii dona mittebat; Domini est iudicio laudata, dicentis: Vere dico vobis, quia vidua haec pauper plusquam omnes misit: Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei: haec autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit misit (Luc. XII). Sicut ergo diximus de operibus civitatis, sic illud breviter perstringendum est, quod omnes primitiae sanctuarii, et possessio civitatis pariter supputata per quadruplum contineat, millia ducenta quadraginta sex, et partem tertiam. Si enim viginti quinque millia calamorum, qui senos cubitos habent et palmum unum, faciunt nostra, hoc est, Romana sexaginta, et unum millia, et sexcentos sexaginta septem passus; nulli dubium est, haec in quadruplum supputata superiorem efficere numerum. Ex quo perspicimus omnia intelligenda spiritualiter, Ecclesiae possessionem multo latiore esse, quam quondam fuit in Judaea, qui ne acceperet quidem partes terrae sanctae:

sed ex singulis tribubus quadraginta octo civitatum, non ex pleno possessionem, sed habitationem et hospitia susceperunt: ut ipsi quoque qui videntur laici, nec pervenisse ad sacerdotalem et Leviticum gradum: tamen si operentur in Domini civitate, vescantur de sancta terra, terra mitium, terraque credentium, quorum unus loquebatur: Credo videre bona Domini, in terra viventium (Ps. XXVI, 13).

(Vers. 21, 22.)

Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omni parte, primitiarum sanctuarii et possessionis civitatis e regione (sive contra faciem) viginti quinque millium primitiarum usque ad terminum orientalem, sed et ad mare e regione (sive contra faciem) viginti quinque millium usque ad terminum maris similiter in partibus principis erit, et erunt primitiae sanctuarii et sanctuarium templi in medio ejus. De possessione quoque Levitarum, et de possessione civitatis in medio partium principis erit inter terminum Juda et inter terminum Benjamin, et ad principem pertinebit.

De hoc principe supra plenius disputatum est, et quod tantum solus acciperet quantum una tribus. Nunc autem aliud discimus, quod ex cunctis tribubus quidquid reliquum fuerit, hic solus accipiat: ut nulla tribus sit, quae principi dona non offerat: non aliunde, sed ex primitiis quae templo et sanctuario et delegatis urbis partibus serviunt. Hoc est enim quod dicit: E regione, sive contra faciem viginti quinque millium primitiarum usque ad terminum orientalem, sive usque ad terminum maris: ut sint primitiae inter septem et quinque tribus, et in ipsis primitiis civitas, et suburbana ejus, et in medio civitatis sanctuarium templi. Sed et de possessione Levitarum et de possessione civitatis quidquid reliquum est, principi deputabitur: eritque pars extrema septem tribuum vicina primitiis et civitati, et templo in tribu Juda; et pars

extrema quinque tribuum eodem jure quo supra in tribu Benjamin, ipsa extrema pars ad principem pertinebit. Ex quo Scripturae sanctae sacramenta miranda sunt, et cogitanda magis, quam eloquio proferenda (Dan. XXXII). In priori enim divisione terrarum trans Jordanem per Moysen duabus tribubus Ruben, et Gad, et dimidiai tribui Manasse terra divisa est (Josue, XIII): intra Jordanem autem per Josue filium Nun, et Eleazar filium Aaron, Judas possedit ab Austro (Josue, XV); et Ephraim, et Manasse tribus dimidia, ab Aquilone (Josue, XVIII). Postea vero de Silo missis exploratoribus per singulas tribus, et descriptione terrae allata ad Josue et Eleazar, Benjamin juxta Judam ab Austro, et juxta Ephraim et dimidiam tribum Manasse accepit possessionem. Secunda tribus Simeon haereditatem accepit in [Al. de] tribu Juda: ut impleretur quod scriptum est de Levi et Simeon: Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel (Gen. XLIX, 7). Tertia Zabulon Galilaeam accepit, in qua est mons Thabor. Quarta Isachar, ubi est Jezrael, usque ad Jordanem. Quinta Aser, usque ad montem Carmelum, qui imminet mari magno, Tyrumque et Sydonem. Sexta Nephthali, in Galilaea usque ad Jordanem, ubi Tyberias, quae olim appellabatur Chenereth. Septima Dan usque Joppem, ubi sunt turres Ailon, et Selebi, et Emaus, quae nunc appellatur Nicopolis: licet postea legerimus, quod ceperint sibi, transcensis aliis tribubus, urbem Lesem in tribu Dan, quae hodie appellatur Paneas. Cum haec se ita habeant, et inter priorem tribuum descriptionem et quae nunc habetur, tanta diversitas sit, hoc consideremus quomodo et in praesenti descriptione, et in praeterita inter tribum Juda et Benjamin urbs, et Templum collocatum sit. Et in priori quidem descriptione Judas erat ab Austro, et Benjamin ab Aquilone: hic vero econtrario fit, ut Judas sit ab Aquilone, et Benjamin ab Austro: post quem secundus est Simeon, tertius Isachar, et quartus Zabulon, quintus Gad: quinque videlicet tribus, sicut in consequentibus dicitur; scriptum est enim:

(Vers. 23 seqq.)

Et reliquis tribubus, a plaga Orientali usque ad plagam Occidentalem, Benjamin una. Et contra terminum Benjamin a plaga Orientali usque ad plagam Occidentalem, Simeon una. Et super terminum Simeonis, a plaga Orientali usque ad plagam Occidentis, Isachar una. Et super terminum Isachar, a plaga Orientali usque ad plagam occidentalem, Zabulon una. Et super terminum Zabulon, a plaga Orientali usque ad plagam maris, Gad una. Et super terminum Gad ad plagam Austri in Meridiem, et erit finis de Thamar usque ad aquas contradictionis Cades: haereditas contra mare magnum. Haec est terra quam mittetis in sortem tribubus Israel, et hae partitiones earum, ait Dominus Deus.

Quod in quinque et septem tribubus semper in fine ponitur una, subintelligitur vel pars, vel possessio, vel haereditas: licet Aquila et Symmachus interpretentur genere neutrali ὁ ὄριον, quod significat terminum. Illudque breviter attendendum, in extrema quinque tribuum, tribum Gad, quae in priori descriptione fuit trans Jordanem, poni in eam partem quam prius Judas tenuit, ad plagam videlicet Austri in meridiem, et esse terminum de Thamar usque ad aquas contradictionis Cades, haereditatem contra mare magnum: Thamar ipsam, de qua jam diximus, quam nunc Palmyram vocant, et olim a Salomone constructa est: palma enim Hebraeo sermone Thamar appellatur, et ab eo quod ibi palmeta sint plurima, quidam putant hoc sortitam vocabulum. Quodque sequitur: Usque ad aquas contradictionis Cades, haereditas contra mare magnum; pro quo LXX transtulerunt de Theman, et aqua Mariboth, [Al. Marimoth] Cades, haereditas usque ad mare magnum, illud est observandum in Hebraico eundem sermonem NEHELA, quia ambiguus sit, et haereditatem sonare, et torrentem: et hic magis torrentem accipi debere, quam haereditatem. Iste est enim torrens qui ingreditur mare

magnum Rhinocorurae, ut ante jam diximus. Cades autem quae in libro Josue appellatur Cades-Barne, in deserto est, quod extenditur usque ad urbem Petram: Mariboth vero quod interpretatur contradictionis, non vocabulum loci est, ut plerique aestimant, sed aquarum, in quibus populus Domino contradixit, et Moyses offendit Deum, dicente Psalmo: Tentaverunt eum ad aquam contradictionis, et afflicus est Moyses propter eos (Ps. CV, 32). Omnisque terrae sanctae haereditas ab Australi plaga juxta terminos Aegypti, Rhinocorura et torrente finitur. Et quia Gad interpretatur tentatio, in possessione ejus de palmetis transimus ad aquas contradictionis usque Cades, quae interpretatur sancta, ut intelligamus nos etiam post victoriam mundi debere esse sollicitos, et semper in metu, et recordari illius versiculi: Tentatio est vita hominum super terram (Job. VII, 1); et ad sanctitatem, adversariis impugnantibus, pervenire: sicque obtinere victoriam, ut e vicino torrentem plenum imbrium contemplemur.

(Vers. 30 seqq.)

Et egressus civitatis a plaga Septentrionali quingentos et quatuor millia mensurabis. Et portae civitatis ex nominibus tribuum Israel: portae tres a Septentrione. Porta Ruben, una: porta Judae, una; porta Levi, una. Et ad plagam Orientalem quingentos et quatuor millia, et portae tres. Porta Joseph, una: porta Benjamin, una: porta Dan, una: Et ad plagam Meridianam quingentos et quatuor millia metieris, et portae tres. Porta Simeonis, una: porta Issachar, una: porta Zabulon, una. Et ad plagam Occidentalem, quingentos et quatuor millia, et portae eorum tres. Porta Cad, una: porta Aser, una: porta Nephthali, una: per circuitum decem et octo millia, et nomen civitatis ex illa die, et Dominus ibidem. De ambitu civitatis, quod per latera singula in quadrum quatuor millia quingentos calamos habuerit, praeteritus sermo narravit: qui faciunt decem et octo millia

calamorum, ut in praesenti capitulo quoque positum est, id est, quadraginta quatuor millia passuum, et trecentos quadraginta passus.

Nunc scribitur per singula latera, hoc est, per undecim millia passuum et octoginta quinque passus, ternas fuisse portas, quas Aquila, Symmachus, et Theodotio --- LXX --- vocant: nos interpretati sumus, egressus et exitus civitatis. Illudque primum breviter admonendum, easdem tribus in circuitu tabernaculi ita castrametatas, ut ad Orientem fuerit Judas, Issachar, et Zabulon, filii Liae: et ad Meridiem, Ruben, Simeon Gad, duo filii Liae, et tertius filius Zelphae ancillae Liae. Ad Occidentem vero Ephraim, et Manasses, et Benjamin, duo videlicet filii Rachelis: quia Joseph pro tribu Levi, quae sacrificiis deputata est, in duas tribus Ephraim et Manasse divisa est. Ad Aquilonem autem Dan, et Aser, et Nephthali, quorum primus et tertius filii sunt Balae ancillae Rachelis, secundus filius Zelphae ancillae Liae ignobiles, et ad Aquilonem positi: quippe qui ex ancillarum inter se dissidentium stirpe generati sint. Hoc juxta Numerorum librum, et descriptionem tabernaculi, quae, jubente Deo, Moysi ore dictata est (Num. XXXIV). Nostra vero urbs, quae est civitas magni regis, cujus artifex et conditor est Deus, de qua et Psalmista canit: Numquid Sion dicet homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Ps. LXXXVI, 5), aliam habent tribuum in terra sancta descriptionem, et mensuram civitatis et possessionis ordinem, et plagas tribuum singularum. Primum enim plagae Aquilonis opponuntur tres portae, sive exitus civitatis, quorum est primogenitus Ruben, et Judas regiae stirpis auctor, et Levi super cujus nomine, in tabernaculo et sacrorum descriptione nil dictum est: ut primogenita possidentes, quasi genus regale et sacerdotale, Aquilonis frigora contemnamus. Secundo vero ad Orientem est Joseph, Benjamin, et Dan: ambo filii Rachel, et unus Balae ancillae ejus. Ad Meridiem vero Simeon, Issachar et Zabulon, qui tres Liae

filiis sunt. Porro ad Occidentem Gad, Aser et Nephthali: quorum priores duo filii Zelphae sunt ancillae Liae, tertius filius Balae ancillae Rachelis. Quis sapiens et intelligit haec: intelligens et cognoscet ea? Quia rectae viae Domini, et iusti ambulabunt in eis: praevaricatores vero corrudent in illis (Osee, XIV, 10). Has duodecim portas, sive exitus, pro qualitate meritorum atque virtutum singulis tribubus sub Apostolicis et Patriarcharum nominibus arbitror delegatas: de quibus et in Apocalypsi Joannis apertius scribitur, et multa divinarum Scripturarum sacramenta testantur (Apoc. XXI). Et necesse est, ut talis civitas decem et octo millium per circuitum teneat calamorum: sub quo numero, et in duodevigesimo psalmo lex naturalis est scripta, gratiaque Evangelii describitur: quibus Ecclesia, id est, urbs Salvatoris exstructa est. Nomen quoque ipsius civitatis nequaquam erit, ut prius Jerosolyma, quae interpretatur visio pacis, sed ADONAI SAMA quod in Latinum sermonem vertitur, Dominus ibidem, qui recedat numquam ab ea, ut a priori populo ante discessit dicens ad discipulos: Surgite, abeamus hinc (Joan. XIV, 31). Et ad Judaeos: Relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth. XXIII, 38): sed aeternam habeat possessionem, et sit ei ipse possessio, iisdem discipulis repromittens: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi (Matth. XXVIII, 20).

FINIS